

MARIKA ERKOMAISHVILI

CIRCE-MYTH AND ITS
INTERPRATATION IN
ANCIENT LITERATURE

Tbilisi 2002

მხრები ვრცობიანივილი

ბირბეს მინი ღუ
მინი ინტერვიუთბუნი
ბრტიკუნი ღინტერვიუნი

კირკე, კოლხთა მიწის – აიეცის და და მეფეას მამიდა, ანტიკუ-
რომის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული პერსონაჟია, რომელიც ან-
ტიკური მითოლოგიის ორ ძირითად ნიკლშია ჩართული – ტროას
ნიკლსა და არგონავტიკაში. ამ სახის პოპულარობას მისი სიღრმე და
არქეტიპულობა განაპირობებს. მონოგრაფი... წარმოადგენს კირკეს მი-
თის კვლევის მრავლობას როგორც სინქრონულ, ისე დიაქრონულ
ფრილში. კვლევისას გათვალისწინებულია ლინგვისტური, არქეოლოგი-
ური და სხვა პარამეტრები, რაც გამყარებულია ტიპოლოგიური პარა-
ლელებით. წარმოდგენილი გამოკვლევა დააინტერესებს როგორც ვი-
წრო სპერალისტებს, ასევე მკითხველთა ფართო წრეს.

რედაქტორი პროფ. რ. გორდუზიანი

რეგენზენტები: პროფ. ნ. ცონია
დოქ. რ. წანავა

*მუშაობის პროცესში განეული დახმარებისთვის ავტორი მადლობას
უხდის თსუ კლასიკური ფილოლოგიის, შიზანტიზისტიკისა და ნეოგრე-
რისტისტიკის ინსტიტუტის ყველა თანამშრომელს, განსაკუთრებით, ქალმა-
ტონებს – რუსუდან ნანავას და თამარ სუხიშვილს.*

© თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2002

0403000000
608(06)-02

ISBN 99928-956-3-2

*გარეკანზე გამოყენებულია ანრი მატისის ლითოგრაფია „კირკე“.
ილუსტრირება ჯ. ჯობისის „ულისტესტის“.*

შინაარსი

ნინასიტყვაობა	7
პირველი თავი	
კირკე ისტორიულ-მითოლოგიურ კონტექსტში	13
📖 კირკეს მითი და ეპიკური ტრადიცია	13
📖 „ადამიანურად მოუზარი სამიში ღმერთი“ (კირკე ეპითეტების კონტექსტში)	16
📖 კირკე πολυφάρμακος	22
📖 ნინაპრები და მთამომავლები	31
📖 ლოკალიზაციის საკითხი	37
📖 საკულტო ადგილები	42
📖 ზოგიერთი დასკვნისთვის	45
მეორე თავი	
კირკე – მეტყველი სახელი (მითი ეტიმოლოგიურ ფრილში)	48
მესამე თავი	
კირკეს მითოსური ასპექტები და „ოდისეა“	62
📖 კირკე და მილმური სამყარო	63
☉ აიაას მითოლოგიური ტოპოგრაფია	63
☉ „სტუმართმოყვარე“ ქალღმერთი	66
☉ ელპენორის ამბავი	66
📖 ქალღმერთი და ცახის მიერ დაგლეჯილი გმირი (სქესთა ოპოზიციის საკითხი კირკეს მიტში)	69
📖 ლორაღქმული მამაკაცების ამბავი	80
📖 კირკე და სხვა რხოველები	85
📖 ირემი კუნძულ აიაიდან	89
📖 ზოგიერთი დასკვნისთვის	98
მეოთხე თავი	
კირკე და „არგონავტიკა“	101
მეხუთე თავი	
კირკე რომაულ ლიტერატურაში	112
📖 კირკეს ამბავი და „ენეიდა“	112
☉ კირკე და ენეასი	112

☉ კირკე, ჰიკუსი და ჰელიოსის რხენები	118
☉ კირკე „მეცამორფოზებში“	124
☉ მკარელის აზავი	125
☉ კირკე და ჰიკუსი	128
☉ კირკე, სკილა და გლავკოსი	131

მეექვსე თავი

კირკეს მითვის აღდგომრიული ინტერპრეტაციები ანტიკურ და გვიანანტიკურ ხანაში	133
---	-----

☉ კირკეს მითვის აღდგომრიული ინტერპრეტაციის უძველესი ნიმუშები	134
☉ ჰორაჩუსი	135
☉ ფსევდო ჰერაკლიტოსი	136
☉ ჰერაკლიტოს პარადოქსოგრაფოსი (მიმოგრაფოსი)	136
☉ ფსევდო პლუტარქე	137
☉ დიონ პრუსელი	138
☉ პორფიროსი	140
☉ პლოტინოსი	141
☉ პლადას აღექსანდრიელი	142
☉ პროკლე	143

დასკვნა	145
---------	-----

Summary	153
----------------	-----

გამოყენებული ლიტერატურა	159
-------------------------	-----

შემოკლებები	174
-------------	-----

ილუსტრაციები	175
--------------	-----

საძიებლოები	183
-------------	-----

წინასიტყვაობა

„მაღალარზე განმარტავდებოდა „ნიგნში“; დანერას რომ უპირებდა, მაგრამ არ დაუნერას, ნაკითხვის ახლო ხერხემს გვთავაზობდა. მკითხველს უარი უნდა ეთქვა პირდაპირი მიმართული, ლინეარული ნაკითხვაზე „ახალი, ერთდროული მეთოდის სასარგებლოდ.“ კითხვის დაწყებამ შეგვეძლო დასასრულებლად, ისევე როგორც დასასრულებლად, ხოლო გვერდების თანმიმდევრობა შეივსებოდა რთული სისტემის შესაძამისად ისე, რომ ყოველ ნუთს ახალი კომპონენტები და აზრობრივი კონტექსტები იმავედებოდა. ამგვარად, „ნიგნს“ არც თავი გააჩნდა, არც ბოლო, არც მოწყობილი მყარი შინაარსი, არამედ მხოლოდ აზრი. „ქვენარმავლის მოძრაი რგოლების“ მსგავსად, მუდმივად რომ ივსებოდა.“

პეტერ კორნელი, გზები სამოთხისკენ (დაკარგული ხელნაწერის კომენტარები), სქოლიო 22.¹

ნაკითხვის 3. კორნელისეული მეთოდი უცვლად უკეთ, აღმართ, მითს მიესადაგება. მითი, თუ მას განვიხილავთ როგორც ენის ფენომენს, მეტა-ენად უნდა მივიჩნიოთ, ნებისმიერი „ტექსტი“ კი უფრო მეტყველებას შეესაბამებება, რომელიც ლინეარულია და არ არის რეკურსიული. მითში ხაზოვანება დაძლეულია. იგი ერთხელ უკვე მოხდა და მოხდება მარად.

მითი უნივერსალური სიმბოლოების ენაა, გარკვეული სისტემატიზებული სტრუქტურული ელემენტებით რომ ოპერირებს და მათი მემკვიდრით ვინ რა დისკურსს გამართავს, სულ ერთია, ამით თავდაპირველი „მეტა-ტექსტი“ მაინც არ შეივსება. ამიტომაც არ აქვს არსებითი მნიშვნელობა, საიდან დაიწყება მითის კვლევა – XXI ს-ის რომანთან თუ ადრენერძული ეპოსთან.

თავიდანვე უნდა ითქვას, რომ წინამდებარე ნაშრომის კვლევის თავდაპირველ საგანს კირკას აშმის მითოსური მოდელის რეკონსტრუქცია არ წარმოადგენდა. მაინტერესებდა მხოლოდ, როგორ ფუნქციონირებს ესა თუ ის სახე სხვადასხვა ენარში ერთი ლიტერატურული ტრადიციის ფარგლებში. ენარული სპერეფიკიდან გამომდინარე, ივსებოდა ზოგჯერ მთლიანად სიუჟეტი, უფრო ხშირად კი ეპიზოდის არქიტექტონიკა, სხვადასხვა ფორმალური თუ შინაარსობრივი ელემენტი ან მოქმედების განვითარების მოცივარია. მაგრამ სხვადასხვა ხასიათის ტექსტების შეპირისპირებამ ერთი, საკმაოდ მყარი შინაგანი ლოგიკის მქონე, ინვარიანტული სქემის არსებობა გამოავლინა, რამაც თავდაპირველი „მეტა-ტექსტის“ მოძიების სურვილიც აღძრა.

გვ. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

¹ П. Корнель, 1999, 21.

რაერ შეეხება კვლევის ობიექტს, კირკეს ამბის შერჩევა რამდენიმე ფაქტორმა განაპირობა, უპირველეს ყოვლისა, ამ მითის განსაკუთრებულმა პოპულარობამ ანტიკურ სამყაროში. კირკეს შესახებ ნერდენ დროსა და სივრცეში იმდენად დაშორებული ავტორები, როგორებიც არიან ჰომეროსი, ესქილე, ვერგილიუსი, აპოლონიოს როდოსელი, ოვიდიუსი, პეტრონიუსი, ბოეტიუსი, მიქელ ფსელოსი და მრავალი სხვა. ავტორთა სპექტრი იმდენად ფართო აღმოჩნდა, რომ კვლევისას იძულებული გავხდით, მხოლოდ წარმართული ანტიკურობით შევზღუდულიყავით. განსაკუთრებულ ინტერესს აღძრავდა ის გარემოებანი, რომ ბერძენებმა ეს, ერთი შეხედვით, „მეორესხარისხოვანი“ მითი თავისი მითოლოგიის ორ ძირითად რეკლში – არგონავტების ლაშქრობისა და ოდისეის ხეციალის ამბებში ჩართეს. დაბოლოს, ესეერ რომ არ ყოფილიყო, „ავისშზრახველი აიეტის“ და და მეფეას მამიდა ქართველი მკითხველისთვის, ბუნებრივია, თუნდაერ კოლხურ გენეალოგიურ შტოსთან კავშირის გამო იქნებოდა საინტერესო.

საკმარისია ანტიკური ლიტერატურისთვის თუნდაერ თვალის ერთი გადავლენა, რომ მივხვდეთ, თუ რაოდენ მოშიზველელი ეჩვენებოდათ ძველებს ეს სახე. არ დარჩენილა ანტიკური ლიტერატურის თითქმის არერ ერთი ანარი, არერ ერთი მწერალი, რომელსაერ პირდაპირ თუ ირიზად არ დაემუშავებინოს კირკეს თემა. ანტიკურობის ყველაზე მარდური ქალი, ხშირ შემთხვევაში, საყუთესო მასალა იყო ძველი ჰოეტური თუ ფილოსოფიური ნაზრევისთვის.

კირკეს მიმართ ინტერესი შემკვდრობით მიიღო ევროპელმა რევილიზარამ. ინპირარეის უმთავრეს წყაროდ იქრა ჰომეროსის ძლევაძოსილი ჯადოქარი, ბალახების გამოწობადა და გაზავებაში დახელოვნებული ქალღმერთი, მასთან მისულ მამკარებს ეხოველებად რომ გარდასახავდა. კირკეს ამბავი ანტერესებდათ არამხოლოდ მეწნიერული კვლევის კუთხით. არ დარჩენილა მსაცვრული კულტურის არერ ერთი სფერო, რომელსაერ ეს თემა არ აუახავდა. კირკეს მოტივებზე შემწნილია არაერთი პრიზაული, ლირიკული თუ დრამატული თხზულება, მსაცვრული ცილო თუ მუსიკალური ნაწარმოები.¹

კირკეს მითის კვლევა დიდი ხნის წინ დაიწყო, ვერ კიდევ ანტიკურ ეპოქაში, როდესაერ ე.წ. ალეგორისტები განმარტების ალეგორიული მეთოდის შემველობით ჰომეროსის ჰომებში დაფარული ჯემწარიტი შინაარსის ჩანვლომას შეერდენ.

¹ H. Hunger, 1959; E. Moorman, W. Uitterhoeve, 1995.

კირკეს მიმართ ინტერესი არც თანამედროვეობაში განვლენულა. კირკეს შესახებ არაერთი ჰუნდოკარია და რამდენიმე მონოგრაფია არის გამოქვეყნებული, მაგრამ თავად მითი ჯერ კიდევ არ შეიძლება შესწავლილად ჩაითვალოს, რადგან მას ძირითადად სხვა საკითხებთან მიმართებაში იკვლევდნენ.

აღნიშნული საკითხის შესახებ, პირველ რიგში, შემდეგი შრომები უნდა გამოიყოს:

1. კ. კერენის „მზის ასულები. ნარკვევი ბერძნულ ღვთაებათა შესახებ“.¹ კ. კერენი, ანტიკური მითოლოგიის ერთ-ერთი უცლაზე ღრმა და საინტერესო მკვლევარი, ჰელიადების – მზის ასულების მავალითაზე, ანტიკურ მითოლოგიაში სოლარულ სიმბოლიკას იკვლევს. ნაშრომის ერთი თავი მთლიანად კირკეს მითოსური სახის კვლევას ეძღვნება. ძირითადად სკანდინავიური მითოსური და ფოლკლორული მასალის შუქზე.

2. ჯ. იარნალის „კირკეს ტრანსფორმაციები. ერთი ჯადოქრის ისტორია“.² ჯ. იარნალის მონოგრაფიის პოპულარობა (იგი ორჯერ – 1944 და 1994 წლებში გამოიქცა), აღმათ, პირველ რიგში, მისმა თემატიკამ განაპირობა. ჯ. იარნალი კირკეს აშშ-ის მითოსურ ჰელასტებს ანატოლიური მითოლოგიის კონტექსტში მიმოიხილავს, მაგრამ ავტორის განსაკუთრებული ინტერესის საგანს რენესანსის ეპოქასა და თანამედროვე დასავლეთევროპულ ლიტერატურაში მითის პომეროსისეული ვერსიის რემინისცენციები წარმოადგენს.

3. ზ. ჰეტერის „კირკე და ოდისეისი. გადმოქცევა და განმარტება ჰომეროსიდან კალდერონამდე“.³ ზ. ჰეტერი განსახილველად პომეროსისეულ სიუჟეტს ირჩევს და გვერდს უვლის გლავკოსისა და ჰიკუსის ამბებს. ავტორს აინტერესებს, თუ როგორ აისახა პომეროსის მიერ მოთხრობილი ამბავი ეკლესიის მამათა თეორიულ ნაშრომებში. გამოკვლევა უაღრესად საინტერესოა იმ თვალსაზრისით, რომ IV და V თავები მთლიანად ეთმობა კირკეს მითის რევივირების გაგრძელებას ესპანურენოვან ლიტერატურაში. ეს საკითხი მანამდე თითქმის არ იყო გაშუქებული.

4. ს. ტობეტრმანის „აღვებორიულად განმარტებული კირკეს მითი“.⁴ ს. ტობეტრმანის მონოგრაფია ფილოსოფიურ ტრაქტატებსა და კომენ-

¹ K. Kerényi, 1944.

² J. Yarnall, 1994.

³ B. Paetz, 1970.

⁴ S. Tochtermann, 1992.

ტარებში ალევგორიულად ინტერპრეტირებულ კირკეს მითს იკვლევს. მკვლევარი საორარი სკრუპულოზობით ამუქებს ავტორთა უაღრესად ფართო სპექტრს – ანტიკურობიდან გვიან შუა საუკუნეებამდე და რდილობს, კირკეს მითის ინტერპრეტირების მაგალითზე გვიჩვენოს ჰერმენევტიკული მეთოდის განვითარების გზა.

როგორც ითქვა, კირკეს საკითხთან დაკავშირებული ასპექტები გაშუქებულია სხვადასხვა საწნობარო ლიტერატურასა და სპერიალურ სამეცნიერო ჰუნდიკარებში. მათი რიგები საკმაოდ დიდია და ისინი არაერთხელ არის მოხმობილი და დამონშებული შემდგომი მსკვლორბისას. ზოგადად შეიძლება ითქვას, რომ ინტერესს ძირითადად შემდეგი საკითხები აღძრავს:

ა) კირკეს ეპიზოდის სტრუქტურული თავისებურებანი და ჰომის მთლიან კომპოზიციასთან მისი მიმართების საკითხი;¹

ბ) კირკეს და კალიფსოს ურთიერთმიმართების საკითხი;²

გ) ათიას იდენტიფიკაციისა და ლოკალიზაციის საკითხი;³

დ) ოდისევსის ხეციალისა და არგონავტების ლაშქრობის ამბებთან კირკეს მითის მიმართების საკითხი;⁴

ე) კირკეს მითოსური ასპექტები;⁵

ვ) კირკეს მსატვრული სახე ბერძნულ-რომაულ ლიტერატურაში.⁶

როდენ გასაკვირი არ უნდა იყოს, ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში დღემდე არ არსებობს სპერიალური მონოგრაფიული გამოკვლევა, რომელიც კირკეს მითოსურ ან ლიტერატურულ სახესთან დაკავშირებულ საკითხებს გააშუქებდა. გამოქვეყნებულია მხოლოდ რამდენიმე სკატია, სადაც კირკესთან დაკავშირებული პრომლემატიკა განხილული. მათ შორის უნდა გამოიყოს:

ა) მ. ჩიქოვანის „მოკადოებელი ადამიანები „ოდისეაში“, „არგონავტების ლაშქრობასა“ და ქართულ ზღაპრებში“;⁷

ბ) რ. წანავას „კირკეს მითოსური სახე და ქართული სამონადირეო ლვთაებები“.⁸

კავშირები

¹ B. Beck, 1965.

² F. Dirlmeier; 1970; E. Kaiser, 1964; K. Reinhardt, 1960; A. LeVan, 2002.

³ A. Lesky, 1966; K. Seeliger, 1890-1894; E. Bethe, 1921.

⁴ K. Meuli, 1921; A. Kirchoff, 1879.

⁵ D. Roessel, 1989; N. Marinatos, 1995; N. Μαρινάτου, 1999; M. Nagler, 1996.

⁶ Ch. Segal, 1968; E. S. Hatzantonis, 1971.

⁷ მ. ჩიქოვანი, 1971.

⁸ რ. წანავა, 1982.

გ) რ. გორდეზიანის „Aia в древнейших греческих источниках.“¹

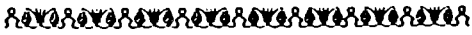
კირკესთან დაკავშირებული პროზღეემების შესახებ არაერთი საგულისხმო დაკვირვებაა გაფანტული რ. გორდეზიანის სხვადასხვა მონოგრაფიაში. მკვლევარს აიციტის დასთან დაკავშირებული საკითხები მიგრირებათა თეორიის თვალსაზრისით აინტერესებს.² გამოთქმულია ასევე გარკვეული თვალსაზრისის სახელის ეტიმოლოგიისა და არგონავტიკის უძველეს ვერსიებში კირკეს როლის შესახებ.³ ქართულ მეცნიერებაში მეტ-ნაკლებად გაშუქებულია „მოლის“ საკითხი.⁴

არ შეიძლება, არ აღინიშნოს ა. ურუშაძის ფუნდამენტური ნაშრომი „ძველი კოლხეთი არგონავტიკის თქმულებაში“⁵ ასევე, თ. ყაუხჩიშვილის „ბერძენი მწერლების რწობები საქართველოს შესახებ (პოლიბიოსი, დიოდოროს სირილიელი, დიონისიოს პალიკარნასელი).“⁶ მათში თავმოყრილმა ნაშრომმა თარგმანითურთ საგრძობლად გააადვილა მუშაობის პროცესი.

როგორც ვხედავთ, ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებული მასალა საკმაოდ მწირია. რაერ შეეხება ურბოურ გამოკვლევებს, მიუხედავად სიფრელისა და მრავალფეროვნებისა, მათში მანერ შეიმჩნევა ერთგვარი ვაკუუმი. ნაკლებად არის განალოზებული მითის თავდაპირველი ვერსია. გარდა ამისა, მკვლევრები უფრო ხშირად რატომღარ კირკესა და ოფისევისს ამბავს განიხილავენ, მითის სხვა შრეები კი უურადღების მიღმა რჩება.

ამდენად, მიზანშენილი იქნებოდა კირკეს მითის ანალიზი და მის ფონზე კირკესთან დაკავშირებული ლიტერატურული სიუეტების გამოკვლევა.

- უურადღებამ უპირველესად შემდეგმა საკითხებმა მიიპყრო:
  - ა) კირკეს მითთან დაკავშირებული ისტორიულ-გეოგრაფიული კონტექსტების მიმხილვა;
  - ბ) კირკეს სახელის ეტიმოლოგიური ანალიზი;
  - გ) კირკეს მითის ჰომეროსისეული ვერსიის საფუძველზე უძველესი მითოსური შრეების გამოვლენა;
  - დ) კირკეს სახის ვადაზრება აპლონიოს როდოსელის „არგონავტიკაში“;

¹ P. Гордезиани, 1972.
² რ. გორდეზიანი, 1980; რ. გორდეზიანი, 1985.
³ რ. გორდეზიანი, 1985; 1999; P. Гордезиани, 1984.
⁴ გეორგიკა, 1970, 5-10; И. Гагуа, 1984, 65-68.
⁵ ა. ურუშაძე, 1964.
⁶ თ. ყაუხჩიშვილი, 1977.

ე) კირკე რომაულ ლიტერატურაში:

ვ) კირკეს მითი ანტიკურ კომენტარებსა და ტრაქტატებში.

კვლევისას ამოსავალი იყო ტექსტების დეტალური ანალიზი, ფორ-
მალურ-სემანტიკური და კონტექსტური ასპექტების გათვალისწინებით.
ვინაიდან მხატვრული თარგმანი უმეტესად ზუსტად ვერ მისდევს
ორიგინალს, ხშირ შემთხვევაში, ტექსტების ხელმოკრედ თარგმან
მიხდა. უმთავრესად ჩვენამდე სრულად მოღწეულ ტექსტებს, ძირი-
თადად კი ბერძნულ-რომაულ ეპოსს ვყარდნობოდი.¹ თხრობის ეპიკური
ფორმა სიუჟეტის უფრო სრულად გაშლის საშუალებას იძლევა და,
ამდენად, მათში მოძიებული ინფორმაცია უფრო სრულყოფილი იყო.
განსაკუთრებით ინფორმაციული „ოღისეა“ აღმოჩნდა, ამიტომ მას მეტი
ყურადღება დაეთმო, მით უმეტეს, რომ კირკეს სიუჟეტის დამუშავ-
ებისას შემდგომი ლიტერატურული ტრადიერა, იშვიათი გამოჩვენების
გარდა, ძირითადად ჰომეროსს ვყარდნობა.

ამგვარად, წარმოდგენილი ტექსტი კირკეს აშშის კონტექსტებისა და
ქვეტექსტების გათვალისწინებით ნაკითხვის მრავლობას წარმოადგენს.
იმედია, ქართველური მასალის გათვალისწინებით ნაკითხული კირკეს
მითი კვლევას ახალი ასპექტებით გაამდიდრებს.

გვ. 12

¹ ჩვენამდე უმნიშვნელო ფრაგმენტების სახით მოაღწია ესქილეს სატირულმა დრა-
მამ „კირკე“. მის მიმოხილვას თავი შეგნებულად ავარიდე. თუმცა, თავისთავად ინ-
ფორმაციურ კი მისი არსებობის შესახებ უკვე მრავლისმთქმელია.

პირველი თავი

კირკე ისტორიულ-მითოლოგიურ კონტექსტში

☒ კირკეს მითი და ეპიკური ტრადიწია

კირკე, ბერძნული მითოლოგიის ერთ-ერთი უძველესი და ჰოპო-ლარული ჰერსონატი, იმ იშვიათ გამონაკლისს წარმოადგენს, რომელიც ერთდროულად ორ ძირითად რეკლს – არგონავტებისა და ტროას რეკლს – უკავშირდება.

უძველესი წყარო, რომელიც კირკეს ამბავს მოგვითხრობს, ადრე-ბერძნული ეპოსია. „ოდისეაში“ იგი იმდენად ორგანულად არის ჩართული, რომ ჩნდება ევკი, ხომ არ არის თქმულენა კირკეზე ბერძენ ადრე-ფანტაზიის ნაყოფი. არც ის არის გამორიცხული, რომ არსებობდა თქმულენები, რომლებმაც ასაზრდოვებელი მითოლოგია.

ამ პრინციპის ერთმნიშვნელოვნად გადაჭრა შეუძლებელია მანამ, სანამ ადრეულ წყაროებში კირკეზე არსებული ინფორმაციას არ მოვიძიებთ და არ გავარკვევთ, ხეზდება თუ არა მითის ჰომე-როსამდელი ვერსიის რეკონსტრუქცია, თუ ყველა წნობა ისევ და ისევ „ოდისეადან“ იღებს სათავეს.

თუმცა, თუ კირკეს თქმულენას მხოლოდ ბერძენი ადრეების შემოქ-მედებად მივიჩნევთ, მაშინ მასში ისეთივე კანონზომიერება და სისტე-მურობა უნდა ვეძებოთ, როგორც ლმერთებისა და გმირების მითებში. კირკეს მითში კი, ხშირ შემთხვევაში, საკმაოდ კანონზომიერი ინფორ-მაციული ნაკლოვანება, ერთგვარი ინფორმაციული ვაკუუმი შემჩნევა. რასაერ, რხადია, გარკვეული საფუძველი უნდა ჰქონდეს.

როგორც უკვე ითქვა, კირკე სრულყოფილად ორ სიუჟეტურ ბლოკში ფიგურირებს – საკმაოდ სრულად „ოდისეაში“ და შედარებით ფერმკრთალად „არგონავტიკაში“. რაე შეეხება ადრეულ ბერძნულ ეპოსს, კირკე გვხვდება კიკლიკურ ეპოსსა და „თეოგონიაში“. ჰესიო-დესთან გვაქვს რელატიური ფრაგმენტული მინიშნებები იმის შესახებ, თუ როგორ გადაიყვანა მამამისმა კირკე დასავლეთში, მაგრამ არ არის მოტივირებული დასავლეთში გადასვლის აუქრებლობა. ბერძენი ეპიკოსები, ერთი მხრივ, დანვრილებით მიგვითხრობენ კირკეს ოდი-სევსთან თუ არგონავტებთან შეხვედრის ამბებს. სხვა მხრივ, არ გა-გვაჩნია წნობები იმის შესახებ, თუ რა მოხდა ოდისევსსა და არ-გონავტებთან კირკეს განშორების შემდეგ ან მანამდე.

„არგონავტიკა“. ისევე როგორც „ოდისეა“, იწნობს კირკეს ოდინდელ ადგილსამყოფელს აღმოსავლეთში, მაგრამ ბერძნული მითოლოგიური

ფორმულა „აღამიანურად მოუბარი ღმერთი“ კომენტატორებში ერთგვარ დაზნეულობას იხვევდა. ისინი წყდლობდნენ ანბήεσσα ნაე-კოთხათ როგორც ობბήεσσα (terrestrial/ მიწის) ან ანბήεσσα (ანუ ფლეიციით აკომპანირებული).¹

ჰ. კლეის დაცვირვებით, ანბი ჰომეროსთან ყოველგვარი დაზუსტების გარეშე იხმარება და აღამიანთა ხმასა და საუბარს აღნიშნავს.²

„ოფისეას“ მიხედვით, მას შემდეგ, რაც მენცორის რჩევას მიიღებს, ტელემაქოსი აწნობიერებს, რომ ღმერთს ესაუბრა (β297). Θεοῖν ἔκλυεν ანბი — ეს ფრაზა აღნიშნავს არა „ღვთაებრივ ხმას“, არამედ „ღმერთის აღამიანურ ხმას“.³

თუკი არსებობს „აღამიანის ხმის“ აღმნიშვნელი, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ენაში „ღვთაებრივი ხმის“ აღსანიშნავად სპერალოური ტერმინი არსებობდა. როგორც ჩანს, ამ ფუნქციას ასრულებდა ὄπα, რომელიც ეპოსში ირბ ზრუნვებში გვხვდება,⁴ ღვთაებასთან მიმართებით იხმარება და აღნიშნავს ხმის ხარისხს ან ტემბრს, განსაკუთრებით ნმინდა, სუფთა, კამკამა ან კიდევ ძალიან მაღალი, გამკვიან ხმას. ὄπα აქვთ კირკასა და კალიფსოს, აგრეთვე მუხემს, როდესაც მღერობს, ჰეკატეს, როდესაც ჰექტორის გვამს დასტირის.⁵ ამგვარი ვოკალური მონაწევი შესაძლებელია ხდის მოკვდავთათვის ღმერთების ამოწნობას.

ამდენად, „აღამიანურად მოუბარი“ (ანბήεσσα) შეიძლება გულისხმობდეს:⁶

1. აღამიანის ხმით მოუბარს;
2. აღამიანურ ენაზე მოუბარს. როგორც წნობილია, უკვდავთა ენარ არსებობს. „ილიადაში“ და „ოფისეაში“ შემოგვიხმას ღმერთთა ენიდან ექვსი სიტყვა: ზრიარე, მირინე, ქალკისი, ქსანთოსი, ჰლანქტები და მოლო.⁷ თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ აღამიანთა ენაზე სხვა ღმერ-

რეგულირება

არამედ აღამიანივით საუბრის უნარს (T407).

¹ ამის შესახებ იხ. F. Dirlmeier, 1970, 80.

² თუმცა არსებობს იშვიათი გამონაკლისი. 3-ვერ მომღერლები და ჰეროლოდები არიან ნახსენები როგორც Θεοῖς (θεῶ) ἐναλίγκιος ანბი (T250, ა371, 14). ეს არ ნიშნავს, რომ ისინი ღვთაებრივ ენას ფლობენ, არამედ მხოლოდ იმას, რომ მათი ხმა ზედაღამიანურად ძლიერი და მშვენიერია. იხ. J. Glay, 1974, 129.

³ Θεοῖς ანბი-ს კონტექსტებისათვის იხ. J. Glay, 1974, 134-135.

⁴ A. Severyns, 1966, 38-40.

⁵ κ221; ε61; μ52; A604; Γ221; Ξ451.

⁶ ფ. დირლმაიერის აზრით, ეს სამივე ქალღმერთი (იგ. კირკე, კალიფსო და ილიადაში) ნინამომეროსული ნარამომავლობისაა, მაგრამ ზერმხელად საუბრობენ, რასაც პოეტი Θεῖς ანბήεσσα-თი გამოხატავს. იხ. F. Dirlmeier, 1970, 80.

⁷ შტრ. ὄν Βριάρεων καλέουσι θεοί, ἀνδρες δὲ πάντες/Αἰγαιῶν' (A403-404). τὴν ἦ τοι

თებერ საუბრობენ, აὐδῆεσσα მხოლოდ კირკესა და კალიფსოს ეპიკლეზებია (თუ არ ჩავთვლით ლეკკოთას);

3. ცუბილი ხმის მქონეს, კეთილბოვანს, მშვენიერი ხმით მუღერს (€61, κ221, κ227, κ254).¹ მით უმეტეს, რომ ქალღმერთის კეთილბოვანება ჰომემაში განსაკუთრებითაა აღნიშნული:

Κίρκης δ' ἔνδον ἄκουον ἀειδούσῃς ὀπὶ καλῆ... (κ221).²

მისი ხმა მშვენიერია (καλὰ) – მელოდიური, ეფონიური, ჰარმონიული. მაგრამ მას შემდეგ, რაც მოთხრობილია კირკეს ძრწოლის-მომგვრელი, საფუძლოებით მოწული სანახლის შესახებ, მკითხველი თუ მსმენელი რაღაც უფრო სხვას მოელის, ვიდრე უბრალოდ ცუბილი სიმღერაა. ამ შემთხვევაში საუბარი ვაფოსნურ, მაგურ, მომწესხვევლ ხმასა და სიმღერაზე უნდა იყოს.

„ოფსიკას“ მიხედვით, ჰოლიციკი ასე მიმართავს მეგობრებს:

...ὦ φίλοι, ἔνδον γάρ τις ἐποιχομένη μέγαν ἰσθὸν
καλὸν ἀοιδίαι, δάπεδον δ' ἅπαν ἀμφιμέμυκεν,
ἢ θεὸς ἢ γυνή... (κ226-228).

თვლით გადავავლოთ ἀμφιμέμυκεν-ის სემანტიკურ ველს.³ ჩვეულებრივ, ეს ზმნა მხეგრებთან, წხოველებთან მიმართებაში იხმარება და აღნიშნავს ყბუილს, ღმუილს. ჰომემაში არაფერია ნათქვამი იმის შესახებ, თუ როგორ ხმას გამოსრემენ აიათას ბინადარი წხოველები. ეს ტერმინი (ἀμφι-)μέμυκεν ნახმარია ექოს აღსანიშნავად, რომელიც თან სდევს კირკეს ხმას.⁴ სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ქალღმერთი, ერთი მხრივ, ცუბილად აუღერებს ხმას, მაგრამ ამავე დროს ეს ცუბილი ნამღერი მხერის ღმუილივით ეფინება გარემოს.⁵

ἄνδρες Βατίειαν κικλήσκουσιν, /ἀθάνατοι δὲ τε σῆμα πολυσκάρθμοιο Μυρίνης (B813-814), χαλκίδα κικλήσκουσι θεοί, ἄνδρες δὲ κύμυδιον (Ξ291). ὅν Ξάνθον καλέουσι θεοί, ἄνδρες δὲ Σκάμανδρον (Υ74). μᾶλλον δὲ μιν καλέουσι θεοί (κ305). Πλαγκτὰς δ' ἦ ται τὰς γε θεοί μάκαρες καλέουσιν (μ61) ამასთან დაკავშ. იხ. J. Clay, 1972, 127-131.

¹ H.W. Nordheider, LFGrE 1955, 1544: „Speziell mit schöner Stimme begabt, singend“. J.H.H. Schmidt, 1876, 43-47. „die menschliche Sprache von ihrer wahlhörnenden Seite aus betrachtet“. შიშტი მოიხვეს, რომ ანძი და ფონი ბროტი ეკვიპლენტება და T418-ში ის „ადამიანურად საუბარს“ აღნიშნავს, მაგრამ კირკეს, კალიფსოსსა და ინოს შემთხვევაში მას სხვაგვარად თარგმნის – სიმღერით უხვი (gesangsreich).

² შფრ. κ226-7, κ254.

³ Ch. Segal, 1968, 432-433. შფრ. K. Ameis, 1884, 104.

⁴ ἀμφιμέμυκεν (roared about), ამ შემთხვევაში ექოს მნიშვნელობით (echoes round). გადახრაა ჩვეულებრივი მნიშვნელობიდან. Al. Heubek, A. Hoekstra, 1989, 56.

⁵ მაგალითად, ვერგილიუსთან სწორედ წხოველების ღმუილია აქრენტირებული. შფრ.

მომხსენებელია, მშვენიერი და ამავე დროს, საზარელი, მომაკვდომებლად ტყნილი და ძრწოლისმომგვრელი, ერთდროულად ადამიანის ხმა-საჩრ ნააგავს და მხერის ღმუილსაჩრ. ამიტომარ ვერ ხვდებთან მეზღვა-ურენი ვინ არის ის – ქალი თუ ღმერთი (ჩ მΕΩΣ ΗΉ ΓΥΝΗ Κ228).

კირკე πολυφάρμακος

კირკეს ყველა ეპოქის ზერძენი და რომელიც ავტორი იწინებს. თუკი თვალს გადავავლებთ ანტიკურ ლიტერატურას, დავინახავთ, რომ იგი ადგილს იმკვიდრებს როგორც ზოროტი, წბიერი და უღომბელი ჯადოქარი.¹ გადმოწყემების მიხედვით, კირკე ფლობს ჯადოსნურ ატრიბუტებს – კერთხსა (ράβδος) და როდინს (ὄλμος), ივის მაგიური ზღაპების გამოწონა და შელოცვები, რითარ ადამიანებს სახეს ურვლის, შეუძლია მნათობებისა და ამინდის მართვა, ძალუძს ქვენარმავლთა შუაზე გახლეჩა.² კრადირიულად, იგი დაუნდომელი და მზაკვარი ჯადოქარია და ამას გვიანდელ ავტორებთან გარკვეული მოტივარარ აქვს. ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებით საყურადღებოა გლავკოსისა და ჰიკუსის მითები. ოვიდიუსის მიხედვით, უარყოფილი სიყვარულის გამო კირკე სანსკივად იძიებს შურს მათზე – გლავკოსის სატრფოს – სკილას, სამინელ ურჩხულად აქრევს, ჰიკუსს კი – კოდალად.³

ფაქტობრივად, ჰომოციურ ფუნქრას ასრულებს კირკე „არგონავტიკაში“ – განმმენდს მედეასა და იასონს აფსირტოსის სისხლისგან და ეს

რეკონსტრუირებულია შემდეგნაირად:

¹ Theokrit. II, 15; IX, 36; Plaut. Epid. 604; Tib. II, 4, 55...; Prop. II, 1, 53; III, 12, 27; Verg. ecl. VIII, 70; Ov. ars. II, 103...; Ov. rem. 263...; Ov. Pont. III, 12, 123; Hor. carm. I, 17, 20; Hor. epod. XVII, 15; Hor. epist. I, 2, 23-26; Iuv. Sat. XV, 21.

² ზელციერის აზრით, კირკეს მიმი იხითი ელიმენტების არსებობა, როგორც იტყობა: განმარტებით მეფარი სასახლე, ჯადოსნური კერთხი, შეჯანდო, მაქრობა, სხვა ხალხებში გავრეული ჯადოსნური ზღაპრებს მოგვებონებს და თუ კირკეს დედოფალი ღმანს შევჯარებდით ათას ერთი ღმადან (იხ. 510-ე ღმე), გასაოარი ანალოგიებს აღმოვარჩენდით. იხ. K. Seeliger, 1890-1894, 1195-1196. კირკე მართლარ მოგვებონებს ზღაპრული ჯადოქარის. აქვე უნდა ითქვას, რომ ზღაპრში ძირითადად ჯადოქრის ორი ტიპი გამოაროფა:

ა) ზოროტი. ჯადოქარი, რომელიც რთავლად აქრევს თავის მსხვერპლს, მაგრამ ზღოოს თვითონ მარცხდება; ბ) მშვენიერი, მაგრამ საშიში არსება, რომელიც მოკვდავს სარეცილოზე შოტყეებს, მაგრამ როდესარ სანადგოს ასრულებს მას რთავლად აქრევს. როგორც მკვლევარები მტინძნავენ, კირკეს სახეში ორივე ტიპის ნიშნები შეიძინევა, ოღონდ, ეპიკური თხრობის შესაძამისად, ზღაპრული ელიმენტები აქ მინიმუმადეა დაკავშილო. ამასთან

დაკავშირებით იხ. A. Heubeck, A. Hoekstra, 1989, 50-52. D. Page, 1973, 49-69.

³ შტრ. Ov. met. XIV, 55-67; 383-396.

ეპიზოდი, ამ თვალსაზრისით, გამოხატავს უნდა წარმოადგენდეს.¹ კირკეს მოქმედება ამ შემთხვევაში მოტივირებულია – უპირველეს ყოვლისა, იგი ემორჩილება ჰიკესოს-ზეცის ნებას და ინდობს შედეგს როგორც მავდრებელს, მაგრამ ასევე – როგორც ნათესავს.²

„ოფისებში“ ზნეობრივი კატეგორიებით – დადებითი/უარყოფითი – კირკეს საქრეილის შეფასება ვერ მოხერხდება. იგი ვერ ღორებად აქრევს ოფისეცის თანამგზავრებს, მაგრამ შემდეგ თავადვე ასწავლის ზერძენებს უკან დასაბრუნებელ გზას.³ კირკეს მიერ ადამიანების გარდასახვა ეპოსში არ არის მოტივირებული, რაე სრულიად ზუნებრივია იმდენად ძველი ავტორისთვის, როგორც ჰომეროსია. ეს კიდევ ერთხელ მიგვანიშნებს, თუ რაოდენ ახლოს დგას იგი მითთან, რომლისთვისაე დამახასიათებელია სინკრეტიზმი და ამბივალენტურობა და უცხოა ზნეობრივი კატეგორიები.

მაგია და მაგიური ქმედებები მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა ყველა პრიმიტიულ ხალხსა თუ არქაულ კულტურებში. ამიტომ ვერ ვიტყვით, რომ არ არსებობდა ძველ სამერძნეთში.⁴

კვირული კატეგორიები

¹ შდრ. Apoll. Rhod. IV, 685-750. კირკე დადებით როლს ასრულებს კიდევ ერთ შემთხვევაში – აპოლოდორეს წნობის მიხედვით, კირკეს ზღაპრით განიყურნება მინოსი (შდრ. Apollod. Bibl. III, XV, 1). შეიძლება ეს წნობა უაღრესად საგულისხმო აღმოჩნდეს, თუკი გავითვალისწინებთ კირკეს ნათესაურ კავშირს ჰასიფაესთან.

² შდრ. Apoll. Rhod. IV, 743-44.

³ შდრ. κ229-244; μ1-141; Ov. met. XIV, 250-305.

⁴ შდრ. C. Zinten, 1979, 1463; M.P. Nilsson, 1992, 52. იმის შესახებ, თუ რამდენად ორგანული უნდა ყოფილიყო ზერძული მითოლოგიისათვის ვადოქრის სახე და საერთოდ ვადოქრობა, სამეცნიერო ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობაა. მაგალითად, შ. ნილსონი, არქეოლოგიურ მასალაზე დაყრდნობით, აკრიტიკებს წარმოდგენას, თითქმის კლასიკური ეპოქის სამერძნეთი თავისუფალი იყო რურნმენისა და ვაღოსნობის რმენისაგან (M. Nilsson, 1992, 795-804). არსებობს საპირისპირო ჰომოიყარე-ვადოქარი წნტრალურ ადგილს იკავებს ყველა ადრეულ კულტურაში ღვთაებროვან თავისი კავშირის გამო...თუმა ზერძენთან მას თავისი კუთვნილი ადგილი არ გააჩნია. თუ არა აპოლონი, მანტიკის ღმერთი, რომელიეე ანტიკური წარმოდგენით ვადოქრობასთან მვიდრო კავშირშია, არაფერია ამგვარი ნმნით აღმკვდილი." (C. Zinten, 1979, 1463). საგულისხმოა ლოსევის დაკვირვებე: "Действительно, уже в Илиаде магия на самом последнем месте, и если из "Одиссеи" известна волшебница Кирка, то, во-первых, это уже есть стилизация под древнюю магию, а во-вторых, тут подчёркивается именно негреческое (египетское) происхождение"

უკრაფლებას იქვეც ის გარემოება, რომ კირკესა და მისი ძმისწულის – მეფეას გარდა, რომელიმე უცვლელად დროის უფიქრად დაფიქრებდა არიან მიჩნეულნი, აპოლოლოროსის ერთი წნობის მიხედვით, ჯადოქრობაში დახელოვნებული ყოფილა კირკეს ღვიძლი და – პასიფაერ. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, გრძნეულებადი დახელოვნებულები არიან ჰელოადები.¹

Πασιφάη γάρ, έπειδὴ πολλαῖς Μίνως συνησάξετο γυσαιξιν, έφαρμάκειυσεν αὐτὸν καὶ ὁπότε ἄλλη συνησάξετο εἰς τὰ ἄρθρα ἐφείει θηρία, καὶ οὕτως ἀπάλλυστο.²

მ. ელიადე არქაული ექსცაზის ტექნიკის შესახებ ფუნდამენტურ გამოკვლევაში მოითხოვს ისეთი წებების მკვეთრად გამოყვანას, როგორიცაა ნამლოთმჩინბავი, მაგი, ჯადოქარი, შამანი, რასაერ ეთნოლოგები ხშირად ვერ ახერხებენ.³ მ. ნილსონი იშველიებს პ. რადინის დეფინირას „the religious formulators“ და აღნიშნავს, რომ, ჩვეულებრივ, ისინი სხვადასხვაგვარად იწოდებოდნენ: ინდიელურსა და შავკანიანებთან – ეტიმბაშებად, არქტიკულ ხალხებში – შამანებად ან კიდევ ჯადოქრებად

რადიკალური ცვლილებები

ние волшебных трав". (А. Посев, 1953, 45-46. ამ თვალსაზრისის იზიარებს აგრეთვე C. Zinten, 1979, 1468). კლასიკურ სამედიცინოში მაგიური პრაქტიკის შესახებ იხ. S.I. Johnston, 1999, 16-21. იხ. აგრეთვე A. Corso, 1999, 22-28 და აქ დასახელებული ლიტ-რა.

¹ თავისებურ ინტერპრეტაციას უკეთებს ჰელოადების მაგიურ უნარს კ. კერენი: „სიყვარული, რომელიმე ყოველივეს გარდაქმნა შეუძლია, ღვთაებრივ პირველჯადოქრებად (Urzauberin) ნარმოგვიდგება... მასთან მიმართებაში სხვაგვარი ჯადოქრობა, მთელი მაგია, მეორადია. ამ თვალსაზრისით, პირველჯადოქარი აფროდიტე უნდა ყოფილიყო. ბერძნულ მითოლოგიაში კი პირველჯადოქრები მზის შთამომავლები არიან – კირკე და მეფეა... „კირკეს სიმღერის“ თანამედროვე მკითხველს, ბოროტი ჯადოქრის მოყვარულ ქალად გარდაქმნა, აღნაბ, დიდ სიბნელეს უქმნის. მაგრამ აქ ხომ საუბარია არა ქალზე, არა სულიერზე, არა ჩვეულებრივ ადამიანზე, არამედ პირველჯადოქარზე. იგი იმგვარადაა შექმნილი, რომ თუკი მის ვადოსნურ წრეს გადააბიჯებენ, მისი აფროდიტული პირველარსი მას, ვინერ ხელშეუხებელია. მაშინვე თავის მარნუხებში აქრეცს. არსებითი შემოსაზღვრულობა, რომლის მიგნითაც ვადოსნური ძალაუფლება თავის განსაკუთრებულ მაგიურ სამყაროს ქმნის, ერთდროულად ნაგულისხმევა კირკეს სასახლესა და სახელში.“ K. Kerényi, 1944, 77-78.

² მდრ. Apollod. Bibl. III, XV, 1: პასიფაემ კი, მას შემდეგ, რაც მინოსმა მრავალ ქალთან გაიზიარა სარეწლო, ჯადონამალი გაუკეთა მას და როცა იგი ქალთან იყო, მიუსევდა მათ სხეულის ნაწილებზე მუძის [იგულისხმება ნვრილიფება რხოველები] და ამგვარად ღუპავდა.

³ М. Элиаде, 1998. 17.

და ქურუმიდაფ.¹ კვლევა უძიდეგო იქნება, თუკი ეს რწებები ერთმანეთისგან არ გაიმიჯნება.² ამიტომ, ურადღება უნდა მიექრეს, თუ რა ტიპის ჯადოქრობაზეა საუბარი კირკეს შემთხვევაში.

სვიდას განმარტებით, „კირკე ნამღლები შემზავებელია“ (Κιρκη ἢ κίρινσσα τὰ φάρμακα). ჰომეროსიდან მოყოლებული, πολυφάρμακος (κ276) მისი ერთ-ერთი ურველი ეპიკლეხა. ჰეკატეს მსგავსად, ამ შემთხვევაშირ ჯადონალახების გამოწონბასა და შემავების უნარზე – ბალახით მზინბავობაზეა საუბარი.

ტექსტის ანალიზი კირკეს გრძელულებასთან დაკავშირებით მრავალი სხვა ნიუანსის გამოვლენის საშუალებასაწ იძლევა.

კუნძულის ბინადარი გარეული მხერების შესახებ ვკითხულობთ: τὸς αὐτῆ κατέθελεξεν, ἐπει κακὰ φάρμακ' ἔδωκεν (κ213).³

(κατα-)θέλλειν აღნიშნავს მაგიურ მოქმედებას, რომელირ ნორმალური აზროვნებისა და რბონიერების გარდაქმნას, მონუსხვას ინვეცს.⁴ საინტერესოა, რა კონტექსტებში იხმარება ეს ზმნა ძველბერძნული ეპოსში.

ჰომეროსთან ამგვარი მომუნსხველი უნარის მქონე შიიძლება იყოს:

☒ სიყვარული (ა56-57; γ264);

☒ სიმღერა (μ40-44);

☒ თბრობა-მეცყველება (ξ387; ρ514).

ამგვარი მაგიური ზემოქმედების მოხდენა კი შეუძლია:

☒ მაგიურ კვრობის;

☒ ჯადონალახის;

☒ ხმას.⁵

ქვეყნობები

¹ M. P. Nilsson, 1992, 54; შდრ. აგრეთვე C. Zintzen, 1979, 1460.

² M. Эпипде, 1998, 17.

³ κ213: ისინი მან მონუსხა, მისეა რა მავნე ბალახები... შდრ. κ291: ἀλλ' οὐδ' ἄς θέλλαι σε δυσήσεται. (მაგრამ ვერ შეძლებს შენს მონუსხვას...) κ318: αὐτὰρ ἐπὶ δῶκεν τε καὶ ἔκπιοι, οὐδ' ἂ' ἔθελεξεν (რორე მომანოდა, შევსვი, მაგრამ ვერ მომუნსხა...).

⁴ ჰოეტესტრა-პოიბეტი აზუსტებენ, რომ ამგვარი რელოლება, ჩვეულებრივ, ტემპორალური, დროებითი და არ გულისხმობს გარეგნული ფრომის ტრანსფორმირებას. იხ. A. Heubeck, A. Hoekstra, 1989, 55-56. აქ მწირიდი უზუსტობა უნდა იყოს. მაშინ როგორ ავსნაბი, რომ ეს ტერმინი იხმარება ლორებადქრული ბერბების მიმართ, რომლებსაწ ურვალეს სახე და არა რბონიერება?

⁵ ჰომეროსმა ირის, რომ სიყვარულის, ისევე როგორე მაგიურ ბალახის, მაგიური ბიბლი აქვს. კირკე მრავალი ბალახის მწოდნე ჯადოქარი. ამავდროულად ჰომოსს ყველაზე მარწური პერსონაჟია. შდრ. Ch. Segal, 1974, 143. სიყვარულის თემას,

ერთ-ერთი სქოლიასტი წერს, მოლი ედოსია მცენარისა, რომლის სახელიერ მომდინარეობს მისი უნარიდან, შეარზილოს შხამთა მოქმედება. სვიდასთან ის უბრალოდ „ფარმაკას ანტიდოტია“, პლინიუსისთვის უნმინდურების საწინააღმდეგო აპოტროპული საშუალება.

მნიშვნელოვანია, რომ მცენარე ძირითადად არაბერძნული, აღმო-სავლური წარმოშობისად მიაჩნათ.

როგორც ვხედავთ, ძველ თუ თანამედროვე მკვლევრებს მისაღებად მიაჩნიათ მოლის, როგორც შხამის ანტიგონისტის განმარტება და მას ე.წ. „ისტორიულ“ ახსნას უძებნიან. მაშინ რატომ არ უდილობენ იმავე მეთოდებით განმარტონ კირკეს შხამი?

მართალია, ჰომეროსი არ აღწერს მცენარეს, რომელსაც კირკე იყენებს, მაგრამ „ოდისეადან“ მაინც შესაძლებელია მის შესახებ გარკვეული ინფორმაციის მოძიება:

Ⓐ ადამიანები მისი მოქმედების შედეგად არ კარგავენ უნებურებას და მოძრაობის უნარს;

Ⓑ ისინი იქრევიან არა ადამიანებით, არამედ უხოველებით (K239-40);

Ⓒ უხოველებად ქრულნი, ისინი თვინიერნი არიან (K212-218);

Ⓓ შხამის მეშვეობით მათ მეხსიერება ერთმევათ (K236).

გამოთქმულია ვარაუდი, რომ ყოველივე ამის მიღმა ჰაპნოზის ნიშნები უნდა ვივარაუდოთ. თუკი ამგვარი ჰაპნოტიკური ზემოქმედება თანამედროვეთა შორის გაკვირვებას არ იწვევს, ძველ დროში მისი ახსნა მხოლოდ ჯადოქრობით შეიძლება.

რა უნდა ყოფილიყო შხამი, რომელიერ ადამიანებს თვითკონტროლს აკარგებებდა?

ტოქსიკოლოგთა დაკვირვებით, დაახლოებით იმავე ეფექტის გამოწვევა, რაც „ოდისეაში“ არის აღწერილი, შეუძლია მცენარეს *Datura* რომლის ფოთლები *Atropin*-ს, *Hyosciamin*-სა და *Skopolmin*-ს შეიკვან; დატურათი მონამვლის შემთხვევაში ადამიანები თავს უხოველებად წარმოიდგენენ. კარგავენ თვითკონტროლს, ნებას, არ არიან აგრესიულნი და შესაძლებელი ხდება მათი მართვა.

ამგვარ შხამს თავისი ანტიგონისტერ გააჩნია. სხვადასხვა მერნიერს დატურას საწინააღმდეგო საშუალებად *Nanactal* ან მისი შემადგენელი ნივთიერება — *Muskarin* მიაჩნია.¹ *Muskarin* (= *Amanita muscaria*) შხამასკოს მთავარი ინგრედიენტია. თუკი მუსკარინი მხოლოდ ატრო-

Ⓐ Ⓑ Ⓒ Ⓓ

¹ ამ საკითხთან დაკავშირებული ლიტერატურის მიმოხილვისათვის იხ. H. Philipp. 1959, 509-516.

პინის ჰარალოზებდას ახდენს. შხამასოკო დატურას მოქმედებდას საერ-
თოდ ანეიტრალუმს.¹

კირკეს შხამსა და მის ანტიდოცში რეალური ზოცანიკური შე-
საყვისის ძებნა დღესდღეობით მეცისმეცად ჰიპოთეკური და ლიმი-
ლისმომგვრელიერ კი არის. თუმერა ის, რომ თქმულემა რაღარ
ისტორიული რეალობის გარკვეული ასახვას წარმოადგენდეს, სრულიად
რეალური ჩანს. არერ ის არის გამორიცხული, რომ კირკეს ბაღახთა
მოქმედება ჰიპნოზის გარკვეული სახეობად მივიჩნიოთ.

„ოღისეაში“ ვხვდებით სხვა სასნაულომოქმედ ბაღახსაერ, რომელსაერ
ყოველგვარი შფოთისა და ცივილის დაამება შეუძლია. იგი ჩამოცა-
ნილია ეგვიპტიდან, სადარ მინა მრავალ φάρμαკა-ს შოშს – ავსაერ და
კარგსაერ.² ჰომეროსი დასძენს, რომ ეგვიპტე ის ქვეყანაა, სადარ
„ყოველი ადამიანი მკურნალია“.³ გამოთქმულია თვალსაზრისი, რომ ეს
კეთილმოქმედი ნამალი Opium Poppy უნდა იყოს.⁴

ჰომეროსის მიხედვით, ღვინისა და ოპიუმის გაზავების ხელოვნება
ღვთისგან არის მოძებული და ამ უნარს ისევ და ისევ ქალი ფლოზს
– ზევსის ასული ელეენე.⁵ ნესტორისა და მისი თანამებრძოლებნისთვის
ΚΥΚΕΪΩΝ-ს ჰეკამედერ აზავებს.⁶ ამ ნაზავის ინგრედიენტებია პრამნული
ღვინო, რხვრის ყველი და ქერი. მაგიურ ნამალთა შეზავების ექსკ-
ლუზიურ უნარს ადრებერძული ეპოსის მიხედვით ყველა შემთხვევაში
ქალები ფლოზენ.

ანტიკურ ლიტერატურაში მეტ-ნაკლებად გარკვეული მკითხველს ბუ-
ნებრივად უჩნდება კითხვა, თუ რა განაპირობებს კირკეს ასეთ ჰო-
პულარობდას. ერთი მხრივ, ორ მითოლოგიურ რეკლთან დაკავშირებული
ჰერსონაეი, რხადია, უნდა სარგებლობდეს ამგვარი ავტორიტეტით, მაგ-
რამ არ არის გამორიცხული, ოღისევის ხეციალის ამებთან მისი და-
კავშირება შედარებით გვიანდელ ეტაპზე კირკეს შესახებ წარმოდ-
გენების ბერძნულ არეალში გავრელებნის შემდეგ მომხდარიყო და
ამის მიზეზიერ, თავის მხრივ, კირკეს „განსაკუთრებულობაში“ იყოს
საძიებელი. ამკარაა, რომ ბერძნულ-რომაულ ტრადიერაში იგი ადგილს
იმკიდრებს როგორერ ჯადოქარი, უფრო ზუსტად, „მრავალბაღახსანი“
ῥαυτοκράτορας

¹ H. Philipp, 1959. 514-515.

² შდრ. 8220-30.

³ შდრ. 8231-32; შდრ. Hdt. II, 84.

⁴ შდრ. T306-307.

⁵ K391-94; 8219-34.

⁶ შდრ. A638-41, 623.

ლაცინოსი, კირკესა და ოდისევსის ვაჟი, თავის ძმა – აგროოსთან ერთად. ტირენიელებზე ზაცონობდა.¹

ქსენაგორას აღმწერლის მიხედვით, კირკესა და ოდისევსის ვაჟები არიან რომოსი, ანტემასი, არდეასი:

Ξεναγόρας δὲ ὁ συγγραφεὺς Ὀδυσσεῶς καὶ Κίρκης υἱοὺς γενέσθαι τρεῖς, Ῥώμιον, Ἄντειαν, Ἀρδεῖαν οἰκίσαντας δὲ τρεῖς πόλεις ἀφ' ἑαυτῶν θέσθαι τοῖς κτίσμασι τὰς ὀνομασίας.²

ჭლუჭარქე გადმოგვჩემს, რომ კირკესა და ოდისევსის ვაჟია რომანოსი: οἱ δὲ Ῥωμιανόν, Ὀδυσσεῶς παῖδα καὶ Κίρκης, οἰκίσαι τῆν πόλιν.³

ვვამონ კვირნელის „ცელეგონოს“ მიხედვით, კირკესა და ოდისევსის შთამომავალია ცელეგონოსი, ცუსკულუმისა თუ პრენესტეს დამაარსებელი.⁴ იგი ოდისევსის გამგზავრების შემდეგ დაიბადა და ეწოდა ცელეგონოსი, ანუ შორს დაბადებული. მან, მამის საძებრად წასულია, შემთხვევით მოკლა ოდისევსი ჰეფესტოს მიერ დაშვადებული შუბით, რომელიც დედამ მისრა. შუბი ტრუგანოს მომავლდინებული მხაძით იყო შენამლული. ცელეგონოსმა ცელემაქოსი და პენელოპე დედის სამშობლოში წაიყვანა. კირკემ მათ უკვდავება მიანიჭა. შემდეგ თვითონ ცელემაქოსზე იქორწინა, ცელეგონოსმა – პენელოპეზე.⁵

კირკესა და ოდისევსის ვაჟი არდეასი, რუკულთა ქალაქის დამაარსებელი და ეპონიმია, ხოლო ავსონოსი – ავსონთა პირველი მეფე.⁶

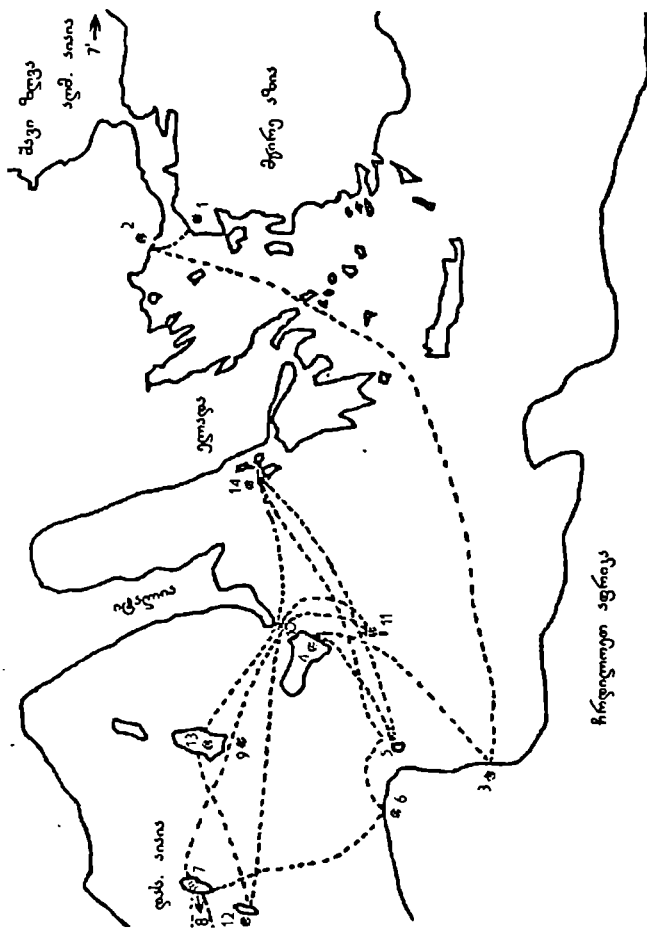

¹ იხ. Hes. Theog. 1011; Steph. Byz.; Verg. Aen. 7, 47; Skym. 227; Hyg. fab. 127; იხ. Solin. 2, 9.
² შტრ. Dion. Hal. 1, 72, 5: „ქსენაგორას აღმწერელმა (თქვა), რომ ოდისევსსა და კირკესს ჰყავდათ სამი ვაჟი – რომოსი, ანტემასი და არდეასი. ხოლო მათ დადუღუნეს სამი ქალაქი და ამ დასახლებებში თავისი საკუთარი სახელების მიხედვით დაარქვეს სახელი.“ იხ. თ. ყაუხჩიშვილი, 1977, 140, 224. შტრ. Steph. Byz. (Ἄντεια).
³ შტრ. Plut. Rom. 2.: „ზოგიერთთა მიხედვით კი ქალაქი დადუღუნა რომანოსმა, ოდისევსისა და კირკეს ვაჟმა.
⁴ ცელეგონოსისგან კირკეს ვაჟად მოიხსენიებენ ცოკოფრონის სქოლიასტორ. იხ. ა. ურუშაძე, 1964, 302.
⁵ შტრ. Liv. 1, 49; Prop. 2, 32; Hor. Epod. 1, 29; Dion. Hal. 4, 4.
⁶ შტრ. Opp. hal. 2, 497: ეს სტენა გამოსახულია ანტიკურ ვაზებზე. ზოგიერთთ ვერსიით, კირკე ოდისევსის სიროფსელს დაუბრუნებდა. შტრ. Lykophr. 805. ამის შესახებ იხ. ს. ყაუხჩიშვილი, 1950, 93-93; А. Почева, 1953, 468-469.
⁶ Eustath. ad Od 1379, 30, 13:... Αὐτίκα τῆς Ὀδυσσεῶς πλάνης τὸ πολὺ περὶ Σικελίαν γενέσθαι καὶ Ἴταλίαν καὶ ἐπέκεινα τεθρῦλληται συμφάσιως τῷ ποιητῇ. Καὶ τοῦτο δηλοῖ δῖχα πολλῶν ἄλλων, καὶ ὁ τῆς ἱστορίας Λατίνος, καὶ ὁ Λύσαν, οἱ ἐξ Ὀδυσσεῶς καὶ Κίρκης κατὰ τινος. Οἱ καὶ τῆς ὀμνησίου αὐτοῖς χώρας ἐκράτησαν, καὶ ἀφ' ἑαυτῶν τὰ ἔθνη ἐκάλεσαν (მავლობიდან, ოდისევსის ხეციალის ამბები უმეტესად სოკოლოის და იგიალოის გარშემო ხდებოდა და ეს ყველაფერი მოთხრობილია თანახმად პოეტისა. და ამას, ყოველივეს გარდა, ამაყარავებენ ისტორიის ლაცინოსი და ავსონოსორ).

ოფისებთან ხაზიან მარხრუბი

1	ქროა	3	ლოცოფეოსკუნი	4	ციკლოპები	5	ეოლოსი	6	ლაშობი	7 (7')	აიათა	8	კადესი
2	ასმარისი	4	ციკლოპები	5	ეოლოსი	6	ლაშობი	7 (7')	აიათა	8	კადესი		
7 (7')	აიათა	9	ქალიწყა სორენები	10	სეილა და ქარიბდობი	11	თინიანია	12	კელოპსის უარები	13	ლესტრიგონების ქალაქი	14	ოფისებთან ხაზიან მარხრუბი
		9	ქალიწყა სორენები	10	სეილა და ქარიბდობი	11	თინიანია	12	კელოპსის უარები	13	ლესტრიგონების ქალაქი	14	ოფისებთან ხაზიან მარხრუბი

დის კირკესაგან, ანდა ველოა... ციმეოსი აშბობს, რომ კირკეონი ვე-
ლოა კოლხეთში.¹

ტერმინის შესახებ უარესად საინტერესო ინფორმაციას გვანვდის
ეესტათიოს თესალონიკელი „ოფისიას“ კომენტარში:

„ხოლო აიაიე კოლხიკეს [ქალაქია] ნარველად ადგილობრივი სახე-
ლის მიხედვით. აია ხომ კოლხიდის ქალაქია. სხვებთანარ და ლი-
კოფრონთანარ მის მოქალაქეს ჰქვია აიელი, ხოლო ქალს ჰქვია აიაია,
კირკეს კუნძულს კი აიაია იმავე კირკეს გამო.“

სხვათა შორის, თუ ძირეული სიცყვია კუნძული აიაია ორი აი-ს
გამო, მისგან კირკეს უნდა ჰქონდეს აგრეთვე შესაბამე აი, რათა იყოს
აიაიაიე, რარ არ არის მისი არაკეთილმომჯანბნის გამო.

ხოლო გეოგრაფოსი რომ აშბობს, აია ქალაქიაო ფასისთან, ამით
იმას აშბობს, რომ ამ კოლხური აიას მახლობლად არის აგრეთვე
კირკეს კუნძული აიაიე. გმირი აიეტიერ ამავე აიასგან იწოდება ამავე
სახელით.²

ჰესიოდე ჰირველია, ვინერ კირკეს დასავლეთმედიტერანულ სამყაროს
უკავშირებს. „თეოგონიის“ მიხედვით, კირკესა და ოფისევისს შვილეზი
შორს, ნმინდა კუნძულთა სიღრმეში მზრძანებლობდნენ სახელმთხვე-
ვილ ტირენიელეზზე. როგორე უკვე აღინიშნა, ჰესიოდე იტალიასთან
კირკეს შთამომავლეზს აკავშირებს, რარ არ გულისხმობს კირკეს აუ-
რელებელ კავშირს ეტრურიასთან. თუმეა, როგორე ჩანს, სწორედ ამ
წნობამ მისეა საფუძველი როგორე ძველ ავტორეზს, ასევე თანამედ-
როვე მერეიერეზს, რომ აიაია დასავლეთში ექებნათ.

კირკეს ადგილსამყოფელის მოთავსება ხან აღმოსავლეთში, ხანარ
დასავლეთში, ძველეზშივე დანეულეზბანს იხვევდა. იმასარ კი ვარაუ-
დობდნენ, რომ ორი კირკე და, შესაბამისად, ორი აია არსებობდა –
დასავლეთის და აღმოსავლეთის.

კირკესის და აიაიის შესახებ

¹ Schol. Apol. Rhod. II, 399: Κίρκαιον δὲ τόπος ἐστὶ τῆς Κολχίδος ἀπὸ τῆς Αἰήτου ὑδκλήης, ἢ πεδίου... Τιμαῖος δὲ φησὶ πεδίου ἐν Κόλχαις εἶναι Κίρκαιον. ἰβ. ა. ურუშაძე, 1964, 325.

² Το δὲ Ἄιαϊν, ἀντὶ τοῦ Κολχικῆ κατὰ ἐπινομίαν τοιαύτην. Αἶα γὰρ πόλις Κολχίδος παρὰ τε ἄλλοις καὶ παρὰ Λυκόφρου. Ἦς ὁ πολίτης Αἰαῖος. Καὶ ἡ πολίτης Αἰαία. Καὶ ἡ νῆσος δὲ τῆς Κίρκης Αἰαία, διὰ τὴν τοιαύτην Κίρκην.

Ἄλλως γὰρ εἶπερ πρωτοτυπίαν ἔχει ἡ Αἰαία νῆσος διὰ τῶν δύο αἰ, ὡφειλεν ἢ ἀπ' αὐτῆς Κίρκῃ ἔχειν καὶ τρίτον αἰ, ἵνα ἦν Αἰαίαϊν, ὅπερ οὐκ ἔστι διὰ τὸ κακόφωλον καὶ διὰ τὴν ῥηθείσαν ὀμωστυμίαν.

Ὁ δὲ γεωγράφος Αἶαν εἰπὼν πόλιν περὶ τὸν φᾶσον λέγει καὶ ὅτι περὶ τὴν τοιαύτην Κολχικὴν Αἶαν καὶ Αἰαίη νῆσος ἢ τῆς Κίρκης. Ὅτι δὲ καὶ Αἰήτης ὁ ἦρωα ἀπὸ τῆς τοιαύτης Αἶας ἐκλήθη, δηλοῦσιν οἱ παλαιοί. ἰβ. გეორგიჯა, 1970, 2.

სელენეს მთაზე (Σεληναῖον ὄρος), რომელიც, როგორც ჩანს, ეტრუსკულ ქალაქ ლუნასთან (=Σελήνης πόλις) არსებული Σελήνης ἀκροῦ-ის იდენტურია, მიუთითებდნენ ყველა დროის ორი უდიდესი ჯადოქრის – მედეას და კირკეს როდინის (ὄλμος) არსებობას.¹

თეოკრიტოსის სქოლიონში ვკითხულობთ:² სელენეს მთაზე ახლაც აჩვენებენ მედეასა და კირკეს როდინებს, რომლებშიც ისინი ჯადოება-ლახს ნაყავდნენ.

ბერძენ კოლონიელებს, როგორც ჩანს, აქ, ისევე როგორც არრთუ ძალიან მოშორებულ კირკონში, კირკესთვის ცაძარი უნდა აეგოთ.³

იტალიაში კირკეს თავყანისწყლის შესახებ მოგვითხრობენ რირერონი და პლინიუსი. *Circen coloni nostri Circeienses religiose colunt*, – ნერს რირერონი.⁴ პლინიუსთან კი ვკითხულობთ: *Circe Italis celebrata*.⁵

დასავლეთმედიტერანულ არეალში კირკე ხშირად ენაწვლება ციპლოგიურად მსგავსი ფუნქციების მქონე ძველ იტალიურ ქალღმერთს – ანგიტიას, რომელსაც თავყანს სწამდნენ მარსების ქვეყანაში,⁶ ფუცინუსის ცბასთან (*Fucinus lacus*). მარსები თვლიდნენ, რომ კირკეს ვაყისგან, მარსასისგან (=ფაუნუსი) იყვნენ წარმოშობილი.⁷ კირკე ენაწვლება მარიკა მინტურნელსაც მდინარე ლირისის (*Liris*) ყურეში.⁸

ზოგიერთი ბერძნული და ლათინურენოვანი წყარო რირკის (*circus*) შქმნასა და საერკო ასპარეზობების (*ludi circenses*) დამკვიდრებასაც კირკეს სახელთან აკავშირებს.

როგორც ისიდოროს სევილიელის „სანყისებში“ ვკითხულობთ, „რომელებს მიაჩნიათ, რომ გამოთქმა რირკი უხებთა წრეზე რბოლიდან

¹ შფრ. Schol. ad Theokr. 2, 15.

² შფრ. ad Theokr. 2, 15: Ἐπι καὶ νῦν ἐν τῷ Σεληναίῳ ὄρει ὄλμους, δεικνύουσι τῆς Μεδίας καὶ Κίρκης, ἐν οἷς ἔκοπτον τὰ φάρμακα. შფრ. Ptol. 3, 1, 4; Strab. 5, 222.

³ შფრ. O. Gruppe, 1906, 938; K. Seeliger, 1890-1894: 1203; W. Roscher, 1890-1894, 3128.

⁴ შფრ. Cic. nat. 3, 19, 48: ჩვენი მოსახლეები, კირკეს სახელს რომ ატარებენ, თავყანს სწამენ კირკეს.

⁵ შფრ. Plin. nat. VI, 103: იტალიელების მიერ თავყანსწვლული კირკე.

⁶ მარსები (*Marsi*) იტალიის მთაზე რეგიონში ფუცინუსის ცბის შემოგარენში მოსახლე იტალიური ტომია.

⁷ Plin. nat. 3, 108; K. Seeliger, 1890-1894, 1201.

⁸ შფრ. Plin. nat. 7, 15; 25, 11; Gell. 16, 11, 1; Solin 2, 27, 28; Lact. 1, 21, 23; Serv. Aen. 12, 164; Hor. epod. 17, 29. იხ. აგრეთვე K. Seeliger, 1890-1894, 1202. მარიკა მინტურნელთან დაკავშირებით დანვრილებით იხ. F. Boll, 1910, 567-577; აგრეთვე L. Preller, 1858, 363; 353.

ნარმოდგა, ზერძნემს კი - კირკესგან." მართლაჲ, ერთი ზერძნულენოვანი წნობის მიხედვით, -კირკემ საკუთარ მამას პატრივისწემის გამო, როგორჩ ჩანს, იტალიაში პირველი საჩხენოსნო შეჯიბრი უძღვნა.¹ იმავე წყაროს მიხედვით, რომულუსს, კირკეს მიზაძვით, რომაული ἵπποδρόμιον დაუარსებია.²

ხოლო თუ სხვა წყაროს დავყარდნობით, „როგორჩ ამტკიერებენ, პირველი სანახაობა კირკემ თავის მამას - სოლს დაუნესა. მისგანვე (იგ. კირკე) გამოჰყავთ წირკის დასახელებარ.“³

როგორჩ ვხედავთ, კირკე იტალიურ სამყაროში რელიგიური თავჯანისწემის ობიექტი იყო. აღსანიშნავია ისირ, რომ მასთან დაკავშირებული საკულტო ადგილების ნაკვალევის მოძიება ჯერჯერობით მხოლოდ დასავლეთმედიტერანულ არეალში ხერხდება.

საზერძნეთში კირკეს ერთადერთი გადმოჩრემა ათავსებს. სტრანონს ნახსენები აქვს კირკეს საფლავი ელევსინის ყურეში. ფარმაკუსების ერთ-ერთ კუნძულზე, -აქვია ორი პატარა კუნძული ფარმაკუსები, რომელთაგან უფრო დიდზე კირკეს საფლავს გვიჩვენებენ.⁴

ზერძნულ გარემოში ჯერჯერობით არ აღმოჩენილა კირკეს საკულტო ადგილები და არჩ მასთან დაკავშირებული რიტუალები გამოვლენილა.

☒ ზოგიერთი დასკვნისთვის

კირკე, პელიოსისა და პერსეს უკვდავი ასული, -ქალღმერთთა შორის ღვთაებრივი“, -აღამიანური ხმით მოუზარი ძრნოლისმოძვერელი ღმერთი“ იყო. მედიტერანულ არეალში არსებობდა მისი კულტი, შესაბამისად მასთან დაკავშირებულ საკულტო ღვთისმსახურებასარ უნდა ვარსება. კირკეს ზოგიერთი ეპითეტი აღძრავს ევკს, რომ ნარმოდგენათა უძველეს ეტაპზე იგი ანდროგინი ღვთაება უნდა ყოფილიყო. „მრავალბლახოსანმა“ ქალღმერთმა, თავისი ძმისწულის, მეფეას მსგავსად, უპირველეს ყოვლისა, ბლახათა გამოწნობითა და ნამალთა შეზავების ხელოვნებით გაითქვა სახელი ანტიკურობაში. ამგვარი წოდნა, როგორჩ

¹ Lyd. mens. 12: ἡ Κίρκη... ἐς τιμῆν τοῦ οὐκείου δῆθεν πατρὸς ἱπποδρόμου ἀγῶνα πρώτη ἐν Ἰταλίᾳ ἐτέλεσεν ...

² ობ. I. Borsák, 1980, 63-64. κίρκος, circus=ἵπποδρόμιον. ობ. E. A. Sophocles, 1904, 665.ამ წნობათა ინტერპრეტაციოსათვის ობ. გვ. 118 შმდ.

³ Tert. 8: quod spectaculum primum a Circa Soli, Patri suo, ut volunt, editum affirmant; ab ea et circi appellationem argumetantur.

⁴ შდრ. ა. ურუშაძე, 1964, 423; Strab. IX 1, 13 (395): Ἐνταῦθα δὲ καὶ αἱ φαρμακοῦσαι δῖα νησῖα, ὧν ἐν τῇ μείζονι Κίρκης τάφος δέικνυται.

ჩანს, ბერძნულ გარემოში ურხო ქვეყნიდან უნდა შესულიყო. შეიძლება, ამიტომარ შეითვისა ანტიკურობამ კირკეს და მედეას – კოლხური წარმომავლობის ორი უდიდესი ჯადოქრის – სახე ასე ორგანულად და მათ სრულიად გამორჩეული ადგილი დაუმკვიდრა ბერძნულ-რომაულ პანთეონში.

როგორც დავრწმუნდით, კირკე, თავისი შთამომავლების გამო, მზიდროდ უკავშირდება დასავლეთმედიტერანული, კერძოდ, ეტრუსკულ გარემოს. ჰომეროსის მეშვეობით კი, რომელიც მას ოდისეისის ხეციალის რეკლში ჩართავს, იგი თანდათან ბერძნული სამყაროს ნაწილიც ხდება. როგორც აიეცის და, იგი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს არგონავტების თქმულებაში და კოლხური პანთეონის ორგანული ნაწილია. ვფიქრობ, არ არის გამორიყხული, რომ კირკეს, მინოსის მეუღლისა და კრეტის დედოფლის – პასიფაეს დას, კავშირი ჰქონოდა კრეტულ მითოლოგიასთანაც, მაგრამ ნყაროები ამასთან დაკავშირებულ თითქმის არანაირ რწობას არ გვანვდის, თუ არ გავითვალისწინებთ ერთ მინიშნებას აპოლოდოროსთან, რომლის მიხედვითაც, მინოსი პასიფაეს ჯადოქრობისგან კირკეს ფესვის (Κίρκαια ρίζα) ნაყენმა იხსნა.¹

ქართულ მეზნიერებაში უკვე გამახვილდა ყურადღება იმ კანონზომიერების შესახებ, რომელსაც აიეცისა და მისი და-ძმების ხმელთაშუაზღვისპირეთში განსახლების სურათი ავლენს:² ისინი წინაბერძნული კულტურის გავრცელების რეგიონებთან არიან დაკავშირებულნი. კირკეს სამფლობელო ხშირად ეტრუსიაში გაიზარება, აიეცი ეფირესთან, წინაბერძნული ცომების გავრცელების ერთ-ერთ მთავარ რეგიონთან არის დაკავშირებული, პასიფაე კი კრეტის მეფის – მინოსის მეუღლეა.

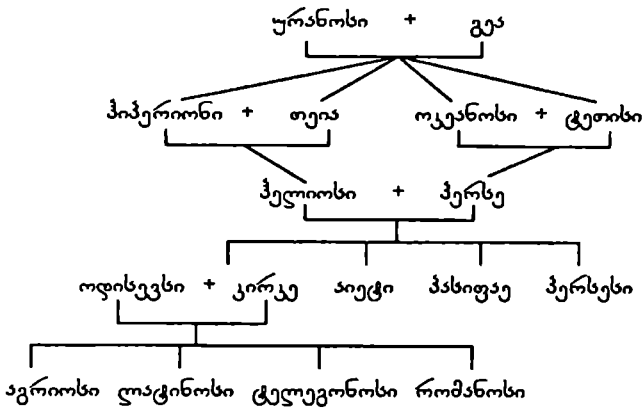
კრეტა II ათასწლეულში წინაბერძნული მინოსური კულტურის გავრცელების ძირითადი რეგიონია. ქართველურ ცომთა ხმელთაშუაზღვისპირეთში განსახლების შესახებ ერთ-ერთი ჰიპოთეზის მიხედვით, თუკი მას გავიზიარებთ, ძვ.წ. აღ-ის III-II ათასწლეულთა მიჯნაზე კავკასიიდან ქართველურ ცომთა ერთი ნაწილი ეგეიდაში გადასახლდა. აქედან გაქართველურებული ცომების ნაწილი კრეტისკენ, ნაწილი კი იტალიისკენ უნდა დაძრულიყო.³ ამგვარად, არ არის გამორიყხული, კირკეს მითი, გარკვეული თვალსაზრისით, რეალური მიგრირების სურათს ასახავდეს.

¹ შდრ. Apollod. III. XV, 1.

² რ. გორდეზიანი, 1985, 129-140.

³ რ. გორდეზიანი, 1999, 43.

კირკეს გენეალოგიის ამსახველი სურათი სქემატურად ამგვარად გამოიყურება და, პირველ რიგში, სწორედ მასში უნდა ვეძებოთ კირკეს მითში ჩაშიფრული მრავალი საიდუმლოს გასაღები.

და თიამათი ყოველთა მშობელი,
 თავ-თავიანთ ნყლებს ერთად ურევდნენ.
 მერე წარმოიშენენ ღმერთნი მათ ნიაღში:
 ლახმუ და ლახამუ გამოჩნდნენ, სახელი ეწოდათ”.

ქმნადობის პროცესი იმთავითვე გულისხმობს სახელოდებას და, პირიქით, სახელოდება არსებობის აღიარებებს ნიშნავს.

ქრისტიანული წარმოდგენით, ზავძვი იზადება მაშინ, როდესაც ნათლისღებნისას სახელი ეწოდება. ძველი სახელის იგნორირება და ახლის მიყვამა გარდაცვალებასა და ხელმოკრედ ახალი არსით დაზადებებს შეესატყვისება ბერად აღკვერის რიტუალში.

სახელი პიროვნებასა თუ პერსონაჟის ერთგვარი პორტრეტი, რომელიც ამ თუ იმ არსებით მხატვანთმეტელს ახახავს და ხშირად მასში უფრო მეტის ამოკითხვა ხერხდება, ვიდრე ვრცელი და მდორე მონათხრობში.¹

ეს შეეხება ზოგადად ონომასტიკას – როგორც ანთროპონიმებს, ასევე ტოპონიმებს. მით უმეტეს იგივე ითქმის მითოლოგიურ სახელებზე. მითოსური პერსონაჟების შემთხვევაში, როგორც ნესი, ე.წ. „მეტყველ სახელებთან“ გვაქვს საქმე და მითოსური სახის გახსნარე, უპირველეს ყოვლისა, მისი სახელის გაშიფვრით უნდა იწყებოდეს.²

მსოფლიო ხალხების წარმართულ მანთეონთა ქაღღვთაებების სახეების კვლევაში მათი არქეტიპის კვლევის საკითხი დააყენა.³ ანტიკური მითოლოგიის ქაღღმერთთა თუ ქაღღ-პერსონაჟთა სახელების ანალიზისას ერთი უაღრესად საინტერესო კანონზომიერება გამოვლინდა – თავდაპირველად თითოეული მათგანი ერთი და იმავე ღვთაების სხვადასხვა ფუნქციის გამომხატველი ეპითეტი უნდა ყოფილიყო,⁴ რარ გვაფიქრებინებს, რომ ოდესღარ არსებობდა ერთი უნივერსალური, კოსმიური, პოლიფუნქციური ქაღღვთაება, რომელიც ანონიმური იყო და შესაბამისად სხვადასხვაგვარად მოიხსენიებოდა ხან ადგილის მიხედვით, ხანარ სხვადასხვა საკულტო მნიშვნელობის ეპითეტით. ეპითეტში, ამ შემთხვევაში, იგულისხმება ზედსართავი და არსებითი სახელები ან მოკლე, გაქვავებული ფორმულა, რომელიც ღვთაებას რომელიმე ერთი

კვანტორიკა

¹ П. Флоренский, 1990, 364-365; F. Dornseiff, 1956, 101-123.

² მდრ. В. Нерознак, 1978, 91; Р. Якобсон, 1970, 617.

³ თუკი ადრე ფიქრობდნენ, რომ დიდი დედა კვლეა მეტ-ნაკლებად რნობილი ქაღღმერთის არქეტიპია. XX ს-ის უკანასკნელი მეოთხედში თავად დიდი დედის არქეტიპის საკითხი დაისვა, რომელიც, აღნათ, ანდროგენული არსება უნდა ყოფილიყო (ამასთან დაკავშირებით იხ. რ. წანავა, 1999, 104-115).

⁴ იხ. W. Roscher, 1890-94, 1119-1199.

კონკრეტული თვისების მიხედვით ასახაიანებს.¹ თანდათან მოხდა ამ სახის დაშლა ლოკალურ კულტურებში, რომლებშიც ერთ-ერთ ფუნქციას დაეკისრა ნამკვანი როლი. შესაძამისი ეპითეტი საკუთარ სახელად გადაზარდა და არსებობდა გააგრძელა როგორც დამოუკიდებელია მითოსურმა ოდენობამ.²

ეპითეტი, ეპიკლესა და სახელი ლვთაების ონომასტიკურ ატრიბუტად შეიძლება ჩაითვალოს. ჩვეულებრივ, ატრიბუტს უწოდებენ ნივთს, რომელსაც ლვთაებასთან ერთად გამოასახევენ ხოლო, როგორც მაგალითად, ჰოსიედონის სამკამს, ჰერმესის კვერთხს ან არტემისის მშვილდ-ისარს. სახელი-ატრიბუტი ამგვარი ნივთისაგან მხოლოდ გამოასხვის ენობრივი ფორმით განსხვავდება. თავის მხრივ, საგანი, როგორც ატრიბუტი, ნივთიერი მეტაფორაა.

ღმერთთა ატრიბუტიკა შეიძლება ძირითადი კომპონენტებისგან შედგება: ონომასტიკა (ანუ სახელები, ეპიკლესები, ეპითეტები), საკრალური ნივთები,³ რხველები და მყენარები. თითოეული მათგანი ამ ღმერთის მიერ განვლილ ფაზას წარმოადგენს.⁴

ამდენად, მიზანშეწონილი უნდა იყოს, რომ კირკეს მითის კვლევარ მისი სახელის ანალიზით დაიწყოს.

ძველი ავტორები კირკეს ეტიმოლოგიურად κίρκος-ს და κύκλος-ს უკავშირებდნენ როგორც სავსე მთვარის აღმნიშვნელს.

მაგალითად, ფსევდო პლუტარქე ოდისევსის თანამგზავრებს სამყაროს წრიულ მოძრაობაში მოქრულ სულებად, კირკეს კი რკლურობის განხორჩილებად თვლის.⁵ მისი აზრით, ამასვე ასახავს კირკეს წარმოშავლობა ჰელიოსისგან, რადგან მზე-ჰელიოსი ანიჭებს სამყაროს მარადიულ სიერეხლეს.

პორფიროსი კირკეს, როგორც მზის ასულს, უკავშირებს ჰალიონგენესას.⁶ რებადა, ორივე ავტორი იწმომს კირკეს კავშირს წრებრუნვასთან.

კირკესის ეტიმოლოგია

¹ შტრ. O. Фрейденберг, 1978, 114.

² ზოგი დედა ქალღმერთი – Magna mater – ასტრალურ დონეზე მთვარეს (ან მზეს) დაუკავშირდა. ფრიგიასა და თრაკიაში იგი იწოდებოდა იდადა, სპილიენად, ჰესი-ნუნტიად, კინელიფ. მის ეპითეტებს შორის იყო eveteksetey („კეთილად შობილი“ < εὖ + τίκτω/ბომ. τέκτω, ან „კეთილად შეკავშირებული“ < ხეთ. takš-), evteveya („სამარ-თლიანი“ შტრ. შერბ. εἰθύς), tiveya („გამშავებული“ შტრ. შერბ. θύω). საკულტო მნიშვნელობის ეს ეპითეტები თანდათან საკუთარ სახელებად გააზრებოდა (იხ. Л. Байон, В. Орёл, 1988, 1, 182; 187; 190; М. Васильева, 1990, 3, 94-101).

³ იხ. В. Топоров, 1995, 11-15.

⁴ შტრ. O. Фрейденберг, 1978, 115-116.

⁵ Plut. De vita et poesi Homeri, 126, 3-9. იხ. გვ. 137, შტნ. 2.

⁶ Stob. Ecl. I, 446. 11-16. იხ. გვ. 140, შტნ. 4.

პროკლე „კრატილოსის“ კომენტარში ურადღებდას ამხვილებს ებ-ზოდზე, როდესაც ჭადოქარი სიმღერით მიდი-მოდის სართავთან (κ 220-223). ჰირველად კირკე ასე წარსდგება ოდისეოსს თანამგზავრთა თვალწინ. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ავტორისთვის რწობილი უნდა ყოფილიყო კირკეს სახელის განმარტების სხვა შესაძლებლობა: Etimologicum Gudianum, რომელიც გრამატიკოს სელევკოსის განმარტებას გადმოგვრებს, ისევე როგორც Etimologicum Magnum და სვიდა ქალღმერთის სახელს κερκίς-ს (საქსოვი მაქო) უკავშირებენ.¹

Κίρκη, ἢ κίρῳσα τὰ φάρμακα, ἢ παρὰ τὴν κερκίδα. τὺς δὲ παιπλῳσας γυναίκας Κίρκας φαμὲν – ვითხულობთ სვიდასთან.²

ანტიკურობისთვის სახელის ზემოთ მოყვანილი ინტერპრეტაციები იყო ზუნებრივი. ძველი ავტორები რატომღაც ურადღებდას არ აქრე-დნენ განმარტების კიდევ ერთ – კირკეს შევარდენთან დაკავშირების – შესაძლებლობას. ამ კონტექსტში ფრინველის κίρκος ჰირველად ევსტათიოსს თესალონიკელი ახსენებს „ოდისეას“ კომენტარში: Κίρκη δὲ ὑπὸ μὲν συγῆθας κύριον ὄνομα, ἐξ ἧς που καὶ Κίρκαϊον πεδίον. “Ὅτι δὲ καὶ ὄρνιθος ὄνομα ἡ κίρκη δηλοῦσιν οἱ παλαιοί.” Ὡν καὶ ὁ Αἰλιανός. “Ἄλλο δὲ τι ἢ τοιαῦτη παρα τὸν κίρκον.”³

ევსტათიოსს კირკეს ნელინაფთან, მის ოთხ მსახურს კი ნელინაფის დროებთან აიგივებს. საფუძველი ამისათვის, ალბათ, ადრეული ეტიმოლოგიები, კერძოდ კი, კირკეს წრებრუნვასთან, რეკლურობასთან კავშირი უნდა იყოს.

XX ს-ში ამ ტერმინის ზერძული ტრადიციისაგან იზოლირებულად ახსნის ტენდენცია გამოიკვეთა.

რ. გორდენიანი სახელში Κίρκη გამოყოფს ძირს გორ/გრ (ზრუნვა, ტრიალი), აღნიშნავს, რომ იგი ზერძული ტრადიციისაგან იზოლირებულად დგას და უძნის მას ქართულურ ჰარალელებს grgoli, girgoli, grkali, kirkali, grko (krko). იგი დასამყვდად მიიჩნევს ტერმინის ქართულურ არეალთან დაკავშირებას.⁴

იყო მრჯელობა, განემარტათ Κίρκη როგორც სემიტური წარმოშობის სიტყვა. ო. გრუპე მას სირიულად, ხოლო კალიფოსოს მის ზე-

¹ S. Tochtermann, 1992, 85-86.

² კირკე, ნამღების შემზავებელი (κίρῳσα), ან სიტყვისაგან κερκίς (საქსოვი მაქო). გაიძვერა ქალღმებს კირკემს ვუნადებთ.

³ იხ. გეორგიკა, VIII, 1970, 1; კირკე, ჩვეულებრივი, საკუთარი სახელითა, სადაწანარ არის „კირკეს დაწლობი“. ძველები მონიშნენ, რომ კირკე ფრინველის სახელიც არის. მათ შორის ელიანოსიც. მაგრამ იგი „კირკოსისგან“ განსხვავდება.

⁴ P. Гордезиани, 1984, 208.

რძნულ თარგმანად თვლიდა. მისი აზრით, კირკეს არაფერი აქვს საერთო circus-თან და κρέκω-სთან, არამედ სირიულია და ნიშნავს „შემხრავს“ (Umhüllerin).¹ ჰ. გიუნტერტი ამგვარ მსჯელობას სრულიად უსაფუძვლოდ მიიჩნევდა და მას „ფანტაზიორობას“ უწოდებდა. „ლევორ კი, რომელიერ ასე მონადინებულია სემიტური ეტიმოლოგიები მოიძიოს, – წერს იგი, – კირკეს გვერდს უვლის“. მისი აზრით, უფრო სწორი იქნებოდა, იგი ტერმინებთან κρίκος, κρικόν, circus დაგვეკავშირებინა და გვეფიქრა მაგიურ წრეზე, რომელიერ მაგიური ქმედებების დროს გარკვეულ როლს ასრულებს.²

ქალღმერთი, რომელიერ თვითონ წყლით შემორკალულ მუხნარით დაზრულ კუნძულოზე ბინადრობს, მართლაც მაგიურ წრეში მოაქრევს ოდისევის თანამგზავრებს. კირკეს სახელში ჩამოფრულ ამგვარ შინაარსს ქართულად კარგად გამოხატავს „კრულვა“, რომელიერ წყევლას გულისხმობს. იგი ნანარმოებია მიმღეობისგან კრ-ულ-ი და მაგიურ წრეში მოქრეულს, შვერულს ანუ მოჭადოებულს აღნიშნავს (შდრ. ბედ-კრული, ბედშვერული).³ ერთი მხრივ, ყურადღებას იპყრობს კრ ძირი, რომელიერ ამ ტერმინებში გამოიყოფა, მეორე მხრივ კი ის, რომ ამგვარი წყევლისაგან თავის დაღწევა, ისევე როგორც (შე)კრულის (კვანძის, სკენილის) გახსნა ერთი სიტყვით – (და)ხსნა, (გა)ხსნა – აღნიშნება.

ჰ. შანტრენი და ჰ. ფრისკი სახელს K(PI)K(PI) ინდოევროპული წარმომავლობისად მიიჩნევენ და ფიქრობენ, რომ ტერმინი ბგერათმშენებლობითაა ნანარმოები. თუმცა შანტრენი არ გამოირიხავს, რომ იგი შვეარდენს ან რგოლს, წრეს, ბეჯედს უკავშირდებოდეს.⁴ ფრისკი საკუთარ სახელს რაღაც არ იმონებებს და მას შვეარდენთა თუ ქორი-სებრთა ოჯახის ფრინველთან აკავშირებს.⁵

¹ O. Gruppe, 1906, 708, შგნ. 1402

² H. Güntert, 1919, 15.

³ ბედ-ღმერთის ქალღვთაებები სხვადასხვა კრადიფიაში ძაფის მრთველებად და მქსოველებად წარმოადგინებან. თითისჭარბი და სართავი ჯარა სიერებლისა და წარმავალობის სიმბოლოებს წარმოადგენს. ქართულ კრადიფიაში ბედ-ღმერთის ქალღვთაებზე და მოკიდებული ბედის „შეკრა“ თუ „გახსნა“. ისინი ქსოვენ ახალშობილის ბედ-ღმერთს. (შდრ. „ბედნიერ პურანგში“ დამადებულის და ძაფის/სიმის განყვეტის მოტივი). ნ. ანაკლიას დაკვირვებით, მინიშნებები იძის თაობაზე, რომ ბედისმწერლები იმთავითვე ბედის მქსოველები იყვნენ, მოაპოვება საინგილოსა და სამეგრელოში დაფიქსირებული სახალხლო წეს-ჩვეულებებში. შდრ. ნ. ანაკლია, 1997, 122-128.

⁴ P. Chantraine, 1970.

⁵ H. Frisk, 1960.

ო. კელერის აზრით, ΚΙΡΚΟΣ ὄνομαζο-პოეტური წარმომავლობის სიტყვაა და აღნიშნავს ფრინველს, რომელიც „კრი-კრის“ ან „კირკ-კირკს“ იძახის.¹

ამ თვალსაზრისით პრინერპულად ახალს არაფერს გვთავაზობენ ვ. ჰაპე და პ. ებელინგი.²

ბერძნული ტრადიციისთვის ორგანულია რხოველთა სახელების ქალთა საკუთარ სახელებად გადმოცანა.³ გარდა ამისა, იქ, სადაც მითოლოგიური გადმოცემები თვალის გადავების საშუალებას იძლევა, ვხედავთ, რომ ანთროპომორფულ ღვთაებებს განვითარების უფრო ადრეულ ეტაპზე ზოომორფული კორელაციურ შეესაბამებათ. ამდენად, თეონიმის ΚΙΡΚΗ ფრინველის სახელთან ΚΙΡΚΟΣ დაკავშირება სრულიად ბუნებრივი უნდა იყოს.

უძველესი წყარო, სადაც ნახსენებია ΚΙΡΚΟΣ, როგორც ფრინველის დასახელება, არის „ოფისეა“:

...οὐδέ κεν ἴρεξ

κίρκος ὀρματῆσειν, ἐλαφρότατος πετεηνῶν· (ν 86-87).

მაგრამ ჰომეროსი არ განასხვავებს ΚΙΡΚΟΣ და ἴρηξ-ს ერთმანეთისგან და წერს: ἴρηξ κίρκος. ამ დევილს სხვადასხვაგვარად კითხულობდნენ, რადგან ვერ ხვდებოდნენ, თუ რომელი კონკრეტული სახეობა ჰქონდა ავტორს მხედველობაში. თვლიდნენ, რომ ἴρηξ გვარი უნდა ყოფილიყო, ხოლო ΚΙΡΚΟΣ კონკრეტული სახეობა.

ΚΙΡΚΟΣ შეიძლება გავიგოთ როგორც: ა) რკალი, რგოლი, ნრე; ბ) შევარდნის თუ ქორის სახეობა, რომელიც ფრენისას წრეს შემოხაზავს, ხოლო ἴρεξ ΚΙΡΚΟΣ შესიტყვებაში როგორც ზედსართავი სახელი – რკალის შემომწერი შევარდენი.⁴

კირკეს სახელში ამგვარი შინაარსის ამოკითხვის შესაძლებლობა, აღმათ, მის არქაულობაზე მიგვანიშნებს.

მითოპოეტური მსოფლალქმისათვის დამახასიათებელი არ იყო მოვლენათა ანსტრაპირება. ძველი ადამიანი სამყაროსთან კონტაქტს ამყარებდა პრინერპით „მე“ – „შენ“ და არა როგორც თანამედროვე ადამიანი – „მე“ – „იგი“. სამყარო აღიქმებოდა როგორც სულიერი და, შესაბამისად, როგორც აქტიური, მოქმედი და მდებარეობით ან მამ-

¹ O Keller. 1909. 18-19.

² H. Ebeling. 1894.

³ მაგ. Μέλιττα (ფუტკარი). Χαλιδόνιον (მერქხალი), Πηλεόπη (იხინვა) .

⁴ შტრ. F. Passow. 1841; ამ თვალსაზრისს იზიარებს ფრისკურ.

იგი ამ ფრინველისაგან ჩაისახა. ეგვიპტეში შვეარდნის სახით გამო-
სახავდნენ ჰორუსს. ერთ-ერთი ეგვიპტური მუმიის საფარველზე შვე-
ვარდნის სახით გამოხატულია სული, რომელიც თავს დასცროიალებს
გვამს. შვეარდნთა თავცანისრემის დამადასტურებელია ქალაქ ჰერაკო-
პოლისის არსებობა ნილოსის სანაპიროზე.

ამ ფრინველის მუმიფიცრებულ სახეობებს, რომლებიც ეგვიპტეში
აღმოჩნდა, მერნიერები დიფხანს იკვლევდნენ. ლორცეცისა და გაი-
ლარდის მიერ გამოკვლეული ხუთასი მუმიიდან ყველაზე დიდი რაო-
დენობა – ოთხმოცდათერთმეტი – *Falco tinnunculus* აღმოჩნდა.

ძველი ორნითოლოგები *accipiter/ίέραξ*-ის (ქორი, შვეარდენი) თე-
ქვსმეტ ქვესახეობას და სამ ძირითად სახეობას – *Κίρκος, Τριόρχης*
(*Falco buteo*), *Αισάλας* (*Falco aesalon*) – გამოპყოფდნენ.¹ ასაკისა და
ნელინადის დროთა მიხედვით მათი ზუმბულის შეფერილობა ივლეობო-
და, ამიტომ სშირად მათი ერთმანეთისაგან გარჩევა თითქმის შეუძლე-
ბელი იყო.²

თუკი ურხოელი ავტორები *κίρκος*-ს შვეარდენთა თუ ქორისებრთა
ოჯახის ურნობ ნარმომადგენლად მიიჩნევდნენ, ქართულ არეალში მას
კონკრეტული შესატყვისი მოეძებნება. კირკიტა,³ შვეარდენთა რიგის
ნითური მტარებელი ფრინველი, შეესაბამება *Falco tinnunculus*-ს –
სწორედ იმ სახეობას, რომელსაეც ეგვიპტელები წმინდად მიიჩნევდნენ.

ქართული ენა სხვა საინტერესო ენობრივ ჰარაღელსაეც გეთავაზობს:
თუკი კირკიტა მტარებელი ფრინველის სახეობაა, კირკიტი ქართულის
ერთ-ერთ დიალექტში ხალიჩის საქსოვ ხის ჩხირს აღნიშნავს.⁴ საქსოვ
მაქოს კი (*κερκίς*), როგორც ზემოთ იქნა ნაჩვენები, ძველი ავტორები
ეტიმოლოგიურად კირკეს სახელს უკავშირებდნენ.

კირკეს სემანტიკური ველის სიტყვეების მოძიებისას ურადღებდა
მიიპყრო *μῦλυσ*-ს ქართულმა შესატყვისებმა.

Μῦλυσ-ს ეტიმოლოგიის კვლევისას ქართველ თუ ურხოელ მერნიე-
რებს არაერთი მოსაზრება გამოუთქვამთ, თუმეც, დაბეჯითებით რაიმეს
მტკიცებდა დღემდე შეუძლებელია.⁵ ამჯერად არ შევუდგებით ამ მა-
საღის მიმოხილვას. ამის შესახებ ვრეელი სამერნიერო ლიტერატურა

გაყვარებულია

¹ Plin. nat. X, 21; Aristot. hist. an. VIII, 3.

² O. Keller, 1909, 14.

³ რ. გორდეზიანი, 1985, 88; ი. ზაგრატიონი, 1986, 6; ქგლ 1986; ქკოსკ 1984.

⁴ ქკოსკ 1984.

⁵ გორდეზიანი, 1970; P. Гордезиани, 1984, 208; И. Гагуа, 1984, 65-68. იქვე დასახე-
ლებული ლიტ-რა.

არსებობს.¹ უდავოა მხოლოდ ის, რომ მას არაბერძნული სიტყვაა და მას საყურადღებო ქართული შესატყვისი აქვს მოლოს სახით. მოლოს აკავშირებენ მოლოქთან, ზაღახთან, აიგივებენ ზაღახთან, ზოტანიყურ Malva-სთან.² ვფიქრობთ, უკვე არსებულ მასალას საინტერესო შერჩის შემატება ის დეტალიერ, რომ ზოტანიყურ Malva-ს, ანუ ზაღახს, ქართულ დიალექტში შეესაბამება: კორკოტა,³ კორკოტინა, ჩიტიპურა.⁴ ივ. ჯავახიშვილის მიხედვით, ეს მწენარე გავრცელებული ყოფილა ამიერკავკასიაში. მისი ლეროსაგან ქერელის ამზადებდნენ, ხოლო ზაღახს რძითა და ფქვილით შემზადებულ ფაფას სამკურნალოდ იყენებდნენ.⁵

ქართულში არსებობს ფორმალურად იმავე ძირიდან იმავე პრინციპით ნაწარმოები სიტყვა კორკოტი, რომელიც ხორბლის მრგვალი ფორმის მარჯვალს და ამასთანავე ერთგვარ რიტუალურ კერძს აღნიშნავს.

სახელებში კირკიტა, კირკიტი, კორკოტანა, კორკოტი შეიძლება გამოიყოს სიმრგვალის აღმნიშვნელი კრკ/კრ ძირი და კნინობითის მანარმოებელი -იტა/-იტო/-ოტა სუფიქსი. ქართულისათვის სახელთა ამგვარი ნარმოება სრულიად ბუნებრივია.

ყურადღებას იპყრობს კორკოტის მოზადების დასავლეთ საქართველოში დღემდე შემორჩენილი ტრადიცია, რომელიც საქართველოს სხვა რეგიონებში არის გავრცელებული: ამ კერძის დასამზადებლად იყენებენ რძეში ან ნყალში მოხარშულ დაწეხვილ ქერს ან ხორბალს. მას უმატებენ თაფლს და ამ კერძითა და შავი ღვინით მიწვალე-ბულთა სულებს იხსენიებენ.⁶

თუკი გავითვალისწინებთ კირკეს აკავშირს საიქიოსთან და მიზანშეწონილად მივიჩნევთ კრ ძირიდან -იტა/-იტო/-ოტა სუფიქსით ნაწარმოები ტერმინების კირკეს ველის სიტყვებთან დაკავშირებას, აღნაშთ, უმნიშვნელო არ უნდა იყოს, რომ კორკოტი მიწვალებულთა კულტთან დაკავშირებული რიტუალური კერძია. დღემდე გავრცელებული ტრადიციის მიხედვით, სწორედ კორკოტი და შავი ღვინო არის გარდაქველილთა სულების უპირველესი მოსახსენიებელი.

რეკონსტრუქციები

¹ მოლოს სხვა ასპექტების შესახებ იხ. გვ. 28-29.

² ა. მაყაშვილი, 1961, 172.

³ ქეთსუ 1984.

⁴ ა. მაყაშვილი, 1961.

⁵ ივ. ჯავახიშვილი, 1986, 174.

⁶ ჯ. ზარამიძე, 1987, 56.

პლინიუსის მიხედვით, Pramnion ეწოდება შავი ფერის ძვირფას ქვა-სარე.¹ ამავე ქვის სხვა სახელწოდება – Morio (ძღრ. μῦρον, ზოგ. Morus nigra L./შავი ხართუთა²) – გვაფიქრებინებს, რომ ეს დასახელება შედარებას ემყარება და შესაბამისი ვაზის ჯიშურ, ისევე როგორც მისგან დანერგული ღვინო, შავი უნდა ყოფილიყო.³

რაც შეეხება მთის დასახელებას Πράμνιος, ისურ *σπαρ ძირიდან უნდა მომდინარეობდეს. არ არის გამორიყხული, რომ მას თავისი დავრებილი ფორმის გამო მიეღო ეს სახელი.⁴

ა. გონელის მიერ შემოთავაზებული ეტიმოლოგიური მასალის მიხედვით, οἶνος πρᾶμνιος-ში შეიძლება ვივარაუდოთ გარეული ხვიარა ვაზის შავი ჯიშისაგან დაშლადებული ღვინო. გარეული ხვიარა ვაზის ერთ-ერთი ქართული შესაბამისი – კრიკინა – კრ ძირიდან ნაწარმოები ტერმინია, რომელსაც, როგორც ჩანს, სწორედ თავისი მიხვეულ-მოხვეული ფორმის გამო დაერქვა ეს სახელი. ვაზის ამ სახეობის შავი ჯიში საქართველოში გავრეცელებული ყოფილა.⁵

კირკიტა – კირკიტი – რკალი/კრული/რულივა – კრიკინა – კორკოტი – კორკოტინა – ერთ ველს ქმნის როგორც ენობრივი, ასევე მითოსური სემანტიკის თვალსაზრისით.

თუკი გავითვალისწინებთ, რომ ფრინველთა, წხოველთა და მყენარეთა სახელები, აგრეთვე კერძები, ენის ერთ-ერთ უცვლელ ძველ პლასტს უნდა იწინააღმდეგოს, ქართულ-ბერძნული მონაცემების შედარებით ანალიზი მეტად საყურადღებო მასალას გვთავაზობს.

ანტიკურ ლიტერატურაში გაზნეული მასალის მიხედვით, კირკეს უმთავრესი ფუნქცია ჯადოსნობაა:

☞ მას აქვს უნარი დააკარგვინოს ადამიანებს ბუნებრივი სახე;⁶

☞ მის მომნუსხველ ხმას, რომელიც სირენებისას მიაგავს, მინაზე მნათობთა ჩამოყვანა შეუძლია.⁷

რეკონსტრუქციები

შედარებით, იყო უფრო ძლიერი. ის შეიძლება პორცეკინს შევადაროთ.

¹ Plin. nat. XXXVII, 63: quae nigerrimo colore translucet.

² ა. მაყაშვილი, 1961.

³ W. Richter, 1968, 129-130. ძღრ. Б. Ф. Куликов, В. В. Буканов, 1988, 64.

⁴ A. Goebel, 1878, 572-576.

⁵ ივ. ჯავახიშვილი, 1986, 308-309.

⁶ მაგალითად, ღორებზე ქრევის მითი, გლავკოსოსა და ჰიკუსის მითები.

⁷ ძღრ. Petron. Sat. 127, 29-32; Verg. ecl. VIII, 70.

ძღრ. ქართულში კრ ძირიანი სიტყვები ხმის გამოყენების მნიშვნელობით: კრინი (სიმღერის ერთგვარი ხმა), კრინვა (ხმის ამოღება), კრინანული (გურულ სიმღე-

ლიტერატურული ნაწარმებისა და გრაფიკული გამოსახულებების მიხედვით, კირკეს უმთავრესი ატრიბუტებია თასი/როფინი (θάμος),¹ კვერთხი/ნაკვლა (ράβδος)² და საქსოვი მაქო, რაჟ გვაფიქრებინებს, რომ იგი ოდესღარ ზედისწერის განმგებელ ღვთაებადარ გააზრებოდა.³

ზემოთ მოყვანილი მასალაში შევერადე მეჩვენებინა, თუ როგორ აირეკლა კირკესთან დაკავშირებული უმთავრესი მითოსური პლასტები კირკეს სახელოში.

ვფიქრობ, ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს კირკეს ფუნქციებისა და ატრიბუტების ამსახველი ტერმინების ქართული შესატყვისების მიმოხილვა:⁴

ქართ. კარ-/კრ- ვ-კრ-ავ; შე-ვ-კარ; კრ-ვა; კრ-ულ-ი.

მეგრ. კირ- /კ'რ- დო-კირ-უ .შეკრა"; კრ-უნ-ს -კრავს"; კრ-უა//კ'რ-უა -კვრა"; კირ-ილი-ი .შეკრული"; ო-კირ-ილი-ი .შეკრა (ფუთა)".
ლაზ. კორ-//კირ- ო-კირ-უ .შეკრა"; ზ-კორ-უმ -კრავ"; დო-კირ-უ .შეკრა"; ნ-ო-კირ-ს // ნ-ო-კორ-ს .აზა"; ქო-გვ-ა-კირ-უ .შემოიხვია"; კორ-ელი-ი .შეკრული."

ლაზური კორ- ზუსტად შეესატყვისება ქართულ კარ- ძირს.

კარ- /კრ- არქეტიპი ქართულ-ზანურ დონეზე აღადგინა გ. კლი-

კარ- /კრ- არქეტიპი ქართულ-ზანურ დონეზე აღადგინა გ. კლი-

რაში ჩადგმული მიხვეულ-მოხვეული მალაი (ხმა), კრიკვა/გრგინვა (ხმა საზარელი მიზისა ძრვისა), გრიალი (ხმა ნისქვითი ზრუნვისა, ეცლთა სრმოლისა), კრიალი (კულის ხმა, კლდის ნაპრალოში კენჭთა ჩაყრის ხმა).

¹ მდრ. Theokr. 2, 15.

² ჰომეროსის ჰომეში ქალიშერთი კვერთხის ერთი მოქნევით ქხოველებად აქვეს გმირებს (იხ. k237-238). უნრადღებან იქვეს ის გარემოება, რომ აპოლონიოს როფოსელი მადიურ კვერთხს საერთოდ არ იხსენიებს „არგონავტიკაში“. ვისმინი რბდოს-ის შემდეგ განმარტებებს გვთავაზობს: лоза, розг, палка, посох, жезл, прут. Лоза-ს ქართლოში შეესატყვისება კრიკინა, ლერნი, წველი, რქა. კრიკინა ისევე როგორ რქა, ვაზის ნახ. მიხვეულ-მოხვეული ლერნი, მანოლის აღნიშნავს. მსგავს ინტერპრეტაციებს გვთავაზობს კურუხი (Reis, dünner Zweig). ფრისკი, ლოდლ-სკოტი და ოსტპოლი. H რბდოს-ს კითხულობდნენ აგრეთვე როგორ მათრახს, შოლტს. მდრ. N. Μαρβátου, 1999: არქაული ჰეროლოში ვადოქრები გამოისახებთან ნაკვლით ხელოში. ეგვიპტურ გამოსახულებებში მათ გველი ენაცვლებდა.

³ დღე დღეა გამოისახებოდა როგორ უმველებელი ოზობა, როგორ ზედისწერის მქსოველი და სამყაროს შემოქმედი. ოზობა ქსელის წერტილში სამყაროს წერტილად, ხოლო კვირისტავი სამყაროს ლერქად გააზრებოდა (მდრ. Plat. Resp. 617D). მასვე შიობებდა შეჯდართი მთვარე თუ შხე, გახვეული მათ მიურვე გამოყოფილი სხივებში.

⁴ ძირითადად უყარდნობი კლიმოვისა და ფინრიხ-სარკველასის მიერ დამოწმებული ფორმებს. მდრ. პ. ფინრიხი, ზ. სარკველასე, 1990: Г. Климов, 1964.

საკუთარი სახელის ფორმალური და სემანტიკური ანალიზი შემდეგი დასკვნების გაკეთების საშუალებას იძლევა: Κίρκη ქალღმერთის სახელია, რომელიც ფრინველის Κίρκος დასახელების მდებარეობით პარალელად შეიძლება მივიჩნიოთ. ამ სიტყვის ძირი წრიულობას აღნიშნავს, ხოლო Κίρκος – წაზე კამარის შემკრავ ფრინველს. ეპოქაში, როდესაც მითების ასტროლოგიზაცია ხდებოდა, ამ ქალღმერთს, აღმათ, აიგივებდნენ მნათობთან, კერძოდ კი, მთვარესთან, რომელიც ზეწაზე წრეს შემოხრებს და მას შევარდნის სახით წარმოიდგენდნენ.¹ უძველეს ეტაზე, როგორც ჩანს, მას გაიაზრებდნენ როგორც ლეშობაშია მტარებელს. მითი კირკეს შესახებ, რომელიც გავრცელებულია ბერძნულ-რომაულ სამყაროში, წარმოადგენდა მას როგორც ჯადოქარს, რომელსაც სიმღერის, მაგიური შეჭამანდის და ეროციკის მემკვიდრით ადამიანთა მაგიურ წრეში მოქცევის უნარი ჰქონდა. ჯარაჯარი კი, მისი ერთ-ერთი უძველესი ატრიბუტი, გვაფიქრებინებს, რომ შესაძლებელია, კირკე ოდესღაც ზედისწერის მარეგულირებელი ღვთაებურ ყოფილიყო.

შედეგები და დასკვნები

¹ ლიდელ-სკოტის მიხედვით, Κίρκოს-ს კიდევ ერთი მნიშვნელობა აქვს. ის მგლის ერთ-ერთ სახეობასაც აღნიშნავს (Liddell-Scott, 1961). ფრინველი/მგელი პირველადი ოპოზიციების რიგს განეკუთვნება და შეესაბამება დაპირისპირებას ზეწა/ მინა. ამის შესახებ იხ. რ. ჟანავა, 2001.

მესამე თავი

კირკეს მითოსური ასპექტები და „ოდისეა“

KIRKA მითი არის ტრადიციული ამბავი.¹ ტრადიციულია. ანუ გადაი-
წემა და ვრცელდება. ტრანსმისია კი მრავალი მხარის
მონანილიეობას, ინტერაქციულობას გულისხმობს. მაშინ რო-
გორ და რა დონემდე შეიძლება ინარჩუნებდეს იგი
თავის იდენტურობას ორალურ თუ ლიტერატურულ
ტრადიციებში? მითი არასოდეს არის ზუსტად ის, რასაც
რომელიმე ფიქსირებული -ტექსტი“ გვთავაზობს. ნებისმიერი
მონათხრობი მხოლოდ და მხოლოდ ვარიანტია. თავ-

დაპირველი -ტექსტის“ სხვადასხვაგვარი ტრანსფორმირება ინვესს ამ -ტე-
ქსტის“ დამახინჯებას ინვარიანტული სქემის შენარჩუნებით.² ამდენად,
ნებისმიერი დონის -ტექსტის“ ინტერპრეტირება შეიძლება მიგვიყვანოს
კოდირებულ მითოსურ შინაარსამდე. ამას, უპირველეს ყოვლისა, მი-
თოსური -ტექსტის“ განსაზღვრული სტრუქტურული ორგანიზირება განა-
პირობებს, რომელსაც კონტრასტულობისა და სიმეტრიულობის პრინციპები
უდევს საფუძვლად და რომელიც, სხვა ელემენტებთან ერთად, მითის
მთავარი მაკონსერვირებელი მექანიზმია.

თვალსაზრისი მითის ვარიანტების სინონიმურობის შესახებ კირკეს
მითის უძველესი პლანეტების რეკონსტრუქციის საშუალებას იძლევა.

კირკეს მითის ასპექტები

¹ დღესათვის მითის უამრავი დეფინირება არსებობს. მითი შეიძლება განისაზღვროს
როგორც ამბები ღმერთებისა და გმირების შესახებ, ან კიდევ როგორც საკრალური,
წმინდა ამბავი მოვლენაზე, რომელიც განხორციელდა უხსოვარ დროში, in illo tem-
pore. ფსიქონალიტიკოსებისთვის არქეტიპული კოლექტიური არაენობიერის გამოძა-
ბილია, სტრუქტურალისტებისთვის - ნიშანთა სისტემა, რომელიც ბინარული ოპო-
ზიციის პრინციპებზეა აგებული და მყარ სტრუქტურულ ერთობას ქმნის. რიტუ-
ალური სკოლის მიმდევრებისთვის მითი არის რიტუალის ვერბალური დანამადი,
რომელიც რიტუალის განმარტავს და ა.შ. ყველა ამ კონცეფციის მიმოხილვა ერთი
ნაშრომის ფარგლებს სწილდება, ამიტომ ზოგადად აღვნიშნავ, რომ ისინი ძირითა-
დად ერთმანეთისგან იმიჯნებიან იმის მიხედვით, თუ რას მიიჩნევენ გადაამწყვეტად
მითის განსაზღვრისას: ა) მითის შინაარსს, ბ) ფუნქციას თუ დ) სტრუქტურას. მე
ამოვდივარ ყველაზე ზოგადი და ფუნდამენტური განსაზღვრებიდან, რომ მითი
ტრადიციული ამბავია (G. Kirk, 1973, 61-69; Myth belongs to the more general class
of traditional tale). დანვრილებით მითის თეორიებთან დაკავშირებით იხ. E. M. Me-
ლეტინსკი. 2000 და იქვე დასახელებული ლიტ-რა. აგრეთვე W. Burkert, 1979, 1-
33; W. Burkert, 1981, 10-35; H. Franz, 1975, 1-50.

² В. В. Иванов, В. И. Топоров, 1975.

ელპენორი არაფრით გამორჩეული გმირია და, ერთი შეხედვით, გაუგებარია, რა მიზანს უნდა ემსახურებოდეს ამ ეპიზოდის ჩასმა კირკეს ამბავში. მკვლევართა ნაწილს ეს ჰასაყი ინტერპოლაციადარ კი მიაჩნია.¹

მივყვით „ოღისეაში“ მოთხრობილ ამბავს.

ერთმა წელმა ეუნძულზე ნადიმსა და დროსტარებაში გაიარა. ზოლოს და ზოლოს მშობლიური ითაკა განასენდათ ბერძნებს, მაგრამ მანამდე კიდევ ერთი გამოედა ელოდათ – ჰადესში უნდა ჩასულიყვნენ და ტირესიასის წინასწარმეტყველებამ მოესმინათ. ყველა საშაადისს შეუდგა. ელპენორს, ოღისევისს ყველაზე ახალგაზრდა თანამგზავს, რომელიერ არე უკუით, არე ვაყუარობით გამოორჩეოდა, ნამთვრალევის სახლის ბანზე ჩასძინებოდა. ხმაურზე დაფეთებული ნამოხცა საწოდავი. თავგზაანეულმა პირდაპირ ბანიდან გადმოაბიჯა. ხერხემალი გადაემტვრა და სული ჰადესს გაუფრინდა. მისი რხედარი დაუტკირებელი და დაუძარხავი დარჩა აიათზე.

შავეთში ჩასული ოღისევისს პირველი სწორედ ელპენორის სული შემოეგება. მტირალმა მოუთხრო თავისი ამბავი, თუ როგორ დალუპა ღვინომ და ავამ დემონმა და დაათერა, უკან დაბრუნებულს საკადრისად ეპატრონა მისი რხედრისთვის.

ასერ მოხდა. აიათზე დაბრუნებულმა ოღისევისმა პირველი რიგში ელპენორი დაიტირა, მისი გვამი რურხლს მისრა, სახსოვრად კი უორლანი აღმართა, რომელიშიერ მისივე ნიჩაბი ჩაარყო. მხოლოდ ამის შემდეგ შეიტყო კირკემ მისი დაბრუნების ამბავი.

თუმერა ელპენორი საკმაოდ უფერული გმირია, მის ამბავს ჰომეროსი „ოღისეას“ სამ სიმღერაში მოგვითხრობს (κ551-561; λ51-81; μ9-16) და მთლიანობაში 47 სტრიქონს უთმობს. ამ მონათხრობში ყოველი დეტალი მნიშვნელოვანია.

ელპენორი უშუალოდ სულიეთში გამგზავრების წინ კვდება. იგი თვითონ ეუბნება ოღისევისს, რომ ღვინომ დალუპა. უნდა ვივარაუდოთ, რომ აქ ტაბუს დარღვევაზეა საუბარი, რარ სხვადასხვა სალხთა მიეთებში ქალღმერთის რისხვასა და გმირის დალუპვას ინვეცს.²

გ. ბეკამ ამ ეპიზოდსა და „ილიადას“ XXIV სიმღერას შორის საკმაოდ დამატებული სტრუქტურული მსგავსება გამოავლინა. იხ. G. Beck, 1965, 1-29. რ. ქნავას დაკვირვებით, ელპენორის//ბუტესის//მიზენუსის//პალონურუსის ამბავი ერთ სემანტიკურ მკეროვს განეკუთვნება და „კლდეზე თავდაყირა დაკიდებული მონადირის“ მოდელში ვდება. მკვლევარი უარესად საინტერესოდ მიმოხილავს ამ მოთხა რიტუალურ ასპექტებს. იხ. რ. ქნავა, 2001. ელპენორის ამბავი ადვილად თავსდება კირკეს ტიპის ქალღმერთთა შესახებ თქმულებათა მწკრივში.

¹ გ. ბეკამ ამ ეპიზოდსა და „ილიადას“ XXIV სიმღერას შორის საკმაოდ დამატებული სტრუქტურული მსგავსება გამოავლინა. იხ. G. Beck, 1965, 1-29. რ. ქნავას დაკვირვებით, ელპენორის//ბუტესის//მიზენუსის//პალონურუსის ამბავი ერთ სემანტიკურ მკეროვს განეკუთვნება და „კლდეზე თავდაყირა დაკიდებული მონადირის“ მოდელში ვდება. მკვლევარი უარესად საინტერესოდ მიმოხილავს ამ მოთხა რიტუალურ ასპექტებს. იხ. რ. ქნავა, 2001. ელპენორის ამბავი ადვილად თავსდება კირკეს ტიპის ქალღმერთთა შესახებ თქმულებათა მწკრივში.

² მდრ. დაღლის და სამსუნის, აფროდიტეს და აქონისის მიეთები. უფრო დანერვილებული

იმისათვის, რომ საიქიოში გადასვლა შეძლოს, რიგითი მოკვდავის-თვის გარდაქცეულობაა აუცილებელი. ავი კირკურ ეუბნება ოდისევესს, სხვა თუ ერთხელ კვდება, შენ ორჯერ მოკვდები (1122). ელპენორის ქმედარს მხოლოდ ჰადესიდან დაბრუნების შემდეგ დაიჭირებენ და დაწვავენ. მიწვალენულად ის მხოლოდ ამის შემდეგ ჩაითვლება.

შუალედური დრო გარდაქცეულებიდან დაკრძალვამდე სიწოვნილიდან სიკვდილისკენ გარდაშავალი პერიოდია. სანამ სათანადო რიტუალი არ შესრულდება, ელპენორი არც წოვნილია, არც მკვდარი (წოვნილი-მკვდარია). მსგავსი ვითარებაა „ილიადას“ XXIV სიმღერაში ჰაქროკლეს დაკრძალვის ეპიზოდში. ჰაქროკლე გამოუწვადება აქილევესს და ევედრება სათანადო რიტუალი ჩატაროს, თორემ იგი აღარც წოვნილია, მაგრამ ვერც მდინარის გადაღმა გადადის.¹ ამგვარი შუალედური, გარდაშავალი მდგომარეობა მხოლოდ ასეთსავე სივრცეშია შესაძლებელი.²

არც ისაა შემთხვევითი, რომ ქალღმერთისთვის ოდისევესის სამზიოში დაბრუნება მხოლოდ ელპენორის დაკრძალვის შემდეგ ხდება წონილი. მას შემდეგ, რაც მინისქვეშეთში ჩადის, ოდისევესი ფაქტობრივად წოვნილებში აღარ „ნერია“, სანამ ელპენორის დაკრძალვის რიტუალს არ აღასრულებს. ჩვეულებრივ შემთხვევაში, იმისათვის, რომ ჰადესში მოხვდეს, ოდისევესი, სხვათა მსგავსად, ჯერ უნდა მოკვდეს. მას ამ ეპიზოდში ელპენორი ენაწვლება, რომელიც რეალურად ილუქება. ამგვარი ჩანაწვლება მითებისთვის უცხო არ არის. ეს ირმით იფიგენიას ჩანაწვლების რიგის მოვლენაა. რიტუალურ დაკრძალვას რიტუალური აღდგომა მოჰყვება – დაკრძალვის შემდეგ ელპენორი და, შესაძამისად, ოდისევესი ხელითორედ იზადებან, ოღონდ ახალ რეალობაში.

მინისქვეშეთთან კირკეს კავშირზე ტექსტში არაერთი სხვა მი-ნიშნებარ გვაქვს, მაგალითად, ლორადქრეული ადამიანები (K239-240). მაგრამ ლორი ამ მითის სხვადასხვა დონეზე ვლინდება და სხვადასხვა უარის თუ ეპოქის ლიტერატურული ნუაროების ურთიერთშეპირის-პირება ამ წხოველთან დაკავშირებული განსხვავებული შრეების აღ-დგენის საშუალებას იძლევა.

საილუსტრაციოდ განვიხილოთ ჰომეროსისგან როგორც უარობ-რივად, ასევე ქრონოლოგიურად იმდენად დაშორებული ნანარმოები, როგორც ჰეტრონიუსის „სატირიკონია“.³

რეკონსტრუქცია იმისათვის, რომელიც აქვს დაკავშირებული იხ. რ. უნავა, 2001.

¹ 1129-92.

² ამასთან დაკავშირებით იხ. R. Hunigton, 1979.

³ ამ შემთხვევაში იმ ძირითადი პრინციპით ვხელობდვარ, რომ მითოსური შინაარსი „ტექსტის“ ნებისმიერ დონეზეა შენარჩუნებული. სწორი ანალიზის შემთხ-

Ⓔ ქალღმერთი და ცახის მიერ დაგლეჯილი გმირი
(სქესთა ოპოზიციის საკითხი კირკეს მიღში)

„სატირიკონის“ მიხედვით, ენკოლპიოსს, რომელიც თავს მონად ასა-
ლემს, კირკე, მონების მოყვარული თავისუფალი ყოფაქცევის წარჩინე-
ბული ქალი, ჰაემანს უნიშნავს.

ეპიზოდი, რომელშიც კირკესა და ენკოლპიოსის შეხვედრაა აღ-
წერილი, შეიძლება შემდეგ სტრუქტურულ ნაწილებად დაიყოს:¹

1. შეხვედრა კირკესთან. მასთან სასიყვარულო კავშირის დამყარების
მრდელიობა, რაც იმპოტენრიის გამო ფრუსტრაციით მთავრდება (126,12-
128,4; 131,8-132,5);

2. ენკოლპიოსის განცდები და რეფლექსია (128,5-130,6; 132,6-133,1);

3. იმპოტენრიისგან განკურნების მრდელიობა (130,7-131,7; 133,2-138,4).

ჰეტრონიუსისთვის პარადიგმა ჰომეროსისეული თხრობა უნდა ყოფი-
ლიყო და ამაზე, უპირველეს ყოვლისა, მთავარი გმირების სახელები
მიგვანიშნებს. ესენი არიან კირკე – თავისუფალი ყოფაქცევის ქალი და
ენკოლპიოსი, რომლის მეცსახელი – პოლიენოსი (Polyaenos),² ანუ
„მრავალამბიანი“ – ოდისეისის ერთ-ერთი სცანდარტული ეპიკლესაა.

„სატირიკონს“ თითქოს არაფერი აქვს საერთო ძველბერძნულ
ეპოსთან. მის გმირებსაც მითოლოგიურ ჰერსონაყებთან სახელის მეტი
თითქოს არაფერი უნდა აკავშირებდეს.

ჰეტრონიუსთან კირკე უარყოფს თავის ღვთაებრივ წარმოშობას და
ასე ეყენობა პოლიენოსს:

*'ita' inquit 'non dixit tibi ancilla mea me Circen vocari? non sum quidem
Solis progenies, nec mea mater, dum placet, labentis mundi cursum
detinuit (127, 32-35).³*

ტექსტიდან უხადი ხდება, რომ ავტორისთვის წნობილია კირკეს მი-
თის ისეთი ასპექტები, როგორიცაა კავშირი მთვარესთან.

კირკე-ენკოლპიოსის შეხვედრა

ვევაში. ჰეტრონიუსის „სატირიკონში“ იგივე მითოსური პლასტები უნდა გამოავ-
ლინოს, რაც ჰომეროსის ტექსტში იყო დამონშებული.

¹ Petron. Sat. 126, 1- 139, 5.

² შტრ. πολίαιον Ὀδυσσεύ, μέγα κύνδος Ἀχαιῶν (μ184). ეს ეპიკლესა, რომელიც
ფიქსირებული, სცანდარტული ეპოეტიკის რიგს განეკუთვნება, „ოდისეაში“ მხოლოდ აქ
არის დამონშებული. იგი გვხვდება „ილიადაში“ (K544). πολίαιον-ის (მრავალი ამბის
მქონე ან მრავალსახელოვანი) მნიშვნელობის შესახებ იხ. P. Pucci, 1979, 129, შტვ. 2.

³ აქედან და შემდგომშიც მოგვყავს ზნკარტული თარგმანი: ასე, – ამბობს, – არ
გოხობა ჩემმა მთავრემ. რომ მე კირკეს მეძახიან? ამასთანავე არც მზის მთამომავალი
ვარ. არც ღვდაჩემმა იყრდა, თუ როგორ შეეჩერებინა წარმავალი სამყაროს სვლა.

ზოგიერთი მკვლევარი ვარაუდობს, რომ ამ შემთხვევაში ჰეტრონიუსი ოვიდიუსის ელევინას უნდა ეყრდნობოდეს.¹ მაგრამ „საცირიკონის“ ავტორი კირკესთან დაკავშირებული მითოსური ჰლასტების იმდენად ღრმა წოდნას ამჟღავნებს, რომ ჩნდება ეჭვი, ხომ არ უნდა ყოფილიყო იმპოტენრისის მოცივი თავდაპირველი მითის კუთვნილება.²

იმის ასახსნელად, თუ რატომ ხდება შესაძლებელი ამ მოცივის კირკესთან დაკავშირება, უპირველეს ყოვლისა, უნდა გაირკვეს, რა მითოსური შინაარსი იმალება „სქესის ნართმევის“ მითოლოგიის მიღმა.

თუკი გავიხსენებთ სხეულის ნანილეების სიმბოლიკას, ვნახავთ, რომ ფალოსი, ისევე როგორც იარაღი, მამაკაერური ძლევაშისილეების ნიშანია. მასში არის კონრენტორირებული მამაკაერური ენერგია. გავიხსენოთ თუნდაც ისეთი წნობილი ითიფალიკური სიმბოლოები, როგორიც ჰერმენია – ფალოსის ფორმის ქვის სვეტები, რომლებთანაც ბერძნები ტერიტორიებს შემოსაზღვრავდნენ. ფალოსის ფორმას აძლევენ სასაზღვრო ქვეშ ბაბილონელები.³

შეფარებით უფრო გავრცელებული ვერსიით, ჰერმას ტიპის ითიფალიკური ფიგურები, პირველ რიგში, ნაყოფიერების სიმბოლოს ნარმოადგენდა.⁴ XX ს-ის მეორე ნახევრიდან მოყოლებული, მეცნიერულმა კვლევამ ამ სიმბოლოს სხვა ასპექტი წამოსნია წინ.

ეთოლოგები დააკვირდნენ სხვადასხვა ჯიშის მაიმუნების ქრევას; მათ ჯგუფს გამოეყოფა ერთ-ერთი, რომელიც საგუშავოდ ბორჯზე ჯდება და თავის სასქესო ორგანოს გამოაჩენს. როგორც კი უცხოტომელი გამოჩნდება, აღმართავს მას და რიტმულად აამოძრავებს.

აქ საუბარია ძალის დემონსტრირებაზე, რაც იმას გვაუწყებს, რომ ესა თუ ის ტერიტორია უფრო ძლიერის მფლობელობაშია.⁵ მეცნიერებმა შეადარეს ყოველივე ეს ადამიანთა ყოფას, გაავლეს ჰარადელი ანტიკურ ჰერმებთანაც და საინტერესო დასკვნამდე მივიდნენ – ამ ტიპის ითიფალიკური ფიგურები ადამიანისათვის ოდითგანვე ბუნებრივ,

რეპროდუქციული ფუნქციის სიმბოლოა.

შენთვის ათიელის გრძელის (თარგმანი მ. ღარიბაშვილის, ოვიდიუს ნაზონი, 1987).

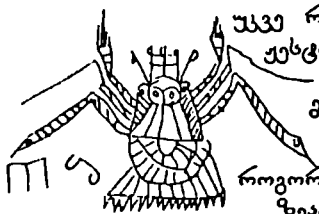
¹ შტრ. J. Adamitz, 1995, 324-325.

² ამ თვალსაზრისს ყველა არ იზიარებს. მაგალითად, მუდღერს შეუძლიანდა მიაჩნდა, რომ ეროციკული მოცივი თავდაპირველი ყოფილიყო. ასევე ე. მიროს მიაჩნდა, რომ აქ კასტრაციისა და ნაყოფიერების რიტუალის დანახვა ისევე გამოირჩევილია, როგორც ქალღმერთის მიერ გამოგზავნილი ირემში რიტუალურის ამოკითხვა. დისკუსიისთვის იხ. G. Beck, 1965, 9, შენ. 2.

³ შტრ. W. Burkert, 1972, 70.

⁴ M. Nilsson, 1992, 118-119.

⁵ D. Fehling, 1974, 8-9.

უკვე რუდიმენტად ქრული მუქარის გამომხატველი
ესტეტულარის საკულტო რემინისცენიას უნდა
წარმოადგენდეს. ჰერმა მიმართულია არა
მინის ნიაღვსკენ, როგორც ნაყოფიერების
სიმბოლო, არამედ ზეალმართულია, ისევე
როგორც მოღერებული მახვილი.¹

ზეალმართულ ფალოსს, რომელიც აგრესიულ
მინაარსს ატარებს, მითოსურ აზროვნებაში ბუ-

ნებრივად ენაცვლება იარაღი.

არქაულ სამონადირეო საზოგადოებაში მამაკერის სპერმეიკურ როლს
მისი სექსუალური და საბრძოლო-სამონადირეო ფუნქციები განსაზღვ-
რავდა, რა აგრესიით იყო ნასაზრდოები. მამაკერი, რომელიც უფი-
ლობს ქალს დაუფლოს, მონადირედ გაიზრება, ქალი კი მის მსხ-
ვერპლად. ჯობი თუ კეტი, მუზი თუ მახვილი, რევოლვერი თუ
ზარბაზანი - საზოგადოდ იარაღი, მამაკერის ატრიბუტებად ითვლება
და თითქმის ენაცვლება სასქესო ორგანოებს ქვის ხანიდან მოყოლებუ-
ლი თანამედროვე რეკლამების ჩათვლით. დარტყმა და მიზანში მო-
ხვედრა, შეჯახება და გახვერცხვა ამბივალენტური ტერმინებია და ამასვე
ასახავს ამ სიტყვების ორმნიშვნელოვნება ენაში.²

ამდენად, განიარაღებული და პოტენციანართმეული/კასტრირებული
მამაკერი ერთ სემანტიკურ მწკრივში განიხილება.

თუკი თვალს გადავავლებთ მითებს, დავინახავთ, რომ საჭურისები
სრულიად განსაკუთრებულ როლს ასრულებენ დიდი დედის მითებსა
და რიტუალებში.³ საჭურისები იყვნენ კიბელეს, არტემის ეფესელის,
პიერაპოლისელი ასტარტას ქურუმები. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ
ისინი უდილობდნენ მიებაძათ ქალღმერთის მითოური სატრფოებისთვის.⁴

გვ. 72-73-ის სურათები

¹ W. Burkert, 1972, 82.

² შდრ. ქართული თარგონები „დაჯახება“, „გარტყმა“, „გაცვრა“, „დახვერცხვა“ და სხვ.,
რომლებიც ერთდროულად იარაღის სროლასავე აღნიშნავენ და სასქესო აქტსავე.

³ კლასიკური ეპოქის საბერძნეთში დიდი დედის კულტი უკანა პლანზე იყო
გადახურული. ნინაპოლიროსული ეპოქასა და ელინისტურ-რომაულ პერიოდში კი, რო-
დესავე არქაიკის რესტავრაცია ხდებოდა, იგი უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებდა.
ძვ.წ.წ-ის 204 წელს დიდი დედის კულტი შეიტანეს რომში. რამდენადაც უნო-
ბილია, რომაული რიტუალები ფრიგიულთა იდენტურია და გარკვეულ წარმოდგენას
გვიქმნის ორიგინალზე. შდრ. A. Лосев, 1957, 64; W. Burkert, 1972, 85-96; M. Nilsson, 1992, 640-657; Th. Nöldke, 1907, 150-152.

⁴ დიდი დედის კულტმსახურები ან საჭურისები არიან, ან ქალის ტანსაყმელს იცა-
მენ. ან ქაღების რუკებს ასრულებენ. Д. Ж. Фрезер, 1986, 327-331; L. Deubner, 1966,

რობილ ამბებთან საოწარმანად ანალოგიას აღმოვაჩინეთ. მას შემდეგ, რაწ ანლაზბუდას მოქსოვს (სხვათა შორის, ქსელს მხოლოდ მდედრი ოზობა აკეთებს), მდედრი ოზობა მამრის მოლოდინში ისვენებს. მაგრამ მასთან მიახლოვება არე ისე ადვილია, რადგან იგი აგრესიულობით გამოირჩევა. თუ მდედრი განწყობილია სტუმრის მისაღებად, ვარკვეულ სიგნალს აგზავნის. ამის შემდეგ მამრი სახიფათო ზონაში შედის. მამრის მიერ განაყოფიერებული ოზობა მისგან სხვა სარგებელს ვეღარ ხედავს და შესანსლავს მას. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მდედრი ოზობები თავიანთ დონორებს ანადგურებენ მას შემდეგ, რაწ სიწოწხლის განსაგრძელებლად აუწილებელ ენერგიას მიიღებენ. მათ ამგვარი ქრუვით არანაკლებ გაითქვს სახელი, ვიდრე ანლაზბუდების ქსოვით.¹

მითებში დედა ღვთაების შეყვარებულები ან თავს ისაჭურისებენ, ან მათ ღორი/ცახი გლეჯს. ოსირისს ცახადქრული სეტი კლავს, ვარეული ღორი იმსხვერპლებს თამუხს, ადონისი და აცისი ცახის ეშვზე ნამოეგებან.

ღორის სიმბოლიკა, ვფიქრობთ, ნათელს ხდის, თუ რა განაპირობებს ამ, ერთი შეხედვით, ორი სრულიად განსხვავებული მითის თანაარსებობას.

მინაურ რხოველებს შორის ღორს ყველაზე დიდი ნამატი ჰქონდა. შეიძლება ამიკომარე. ადრენეოლითის ეპოქაში მისი მომრგვალებული სხეული მინდვრის ნაყოფიერების სიმბოლოდ გაიაზრებოდა. არსებობს სხვაგვარი განმარტებარე. როგორე ჰლოტარქესთან ვკითხულობთ. „ღორს თაყვანს სრემენ იმ მიზეზის გამო, რომ პირველად ამ რხოველმა დატოვა მინის მჩიჩენავი დინგის წვერით თოხის კვალი და ამგვარად გუთნის მუშაობა აჩვენა“.²

ღორის მწირე ზომის ქანდაკებათა ფრამენტები, რომლებზეე თავთავია გამოსახული, აღმოჩნდა დნესტრის დანლოზზე შავ ზღვასთან. რადიოკარბონული გამოკვლევა მათ დაახლოებით ძვ.წ.აღ-ის 5500 წლით ათარიღებს.³ რუმინეთსა და ჩრდილოეთ საბერძნეთში აღმოჩენილი ღორის გამოსახულებიანი და ღორის ფორმის ლარნაკათა დიდი რაოდენობა კი საკულოტო პრაქტიკაში ამ რხოველის მნიშვნელოვან როლზე უნდა მიუთითებდეს. ღორი, როგორე ჩანს, მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა თრიალეითის კულტურის საკულოტო პრაქტიკაში. ამაზე შეტყველებს მუარნინჯაოს ხანით დათარიღებული აღმოჩენები. სამარხებში, სხვა რხო-

¹ ი. აკიმუჟინი, 1978. 46-47.

² Plut. Mor. IV, 670 A.

³ M. Gimbutas, 1979. 211.

ველეების (სარისა და წხვრის) ნაშთებთან ერთად, ნაპოვნია ლორის ძვლები. მიყენიერთა ინტერპრეტაციით, მიწველებულებს ამგვარად საიქი-
შიერ მიენოღებოდათ სასიყობლო ენერგია.¹

გავრცელებული თვალსაზრისით, აგრარული რევოლუციასთან ერთად, პალეოლითის -ფეხმძივე ქალღმერთი" გარდაიქმნა მინის ნაყოფიერების ქალღმერთად, რომელიც ლორთან ასოცირდებოდა.²

ყოველივე ეს ენაშიერ აისახა. ლორის საერთო ინფოვეროპული და-
სახელება, რომელიც "სა ძირამდე დაიყვანება, ნაყოფიერებას გულის-
ხმოზს, ისევე როგორც ამ ძირიდან ნანარმოები სხვა ტერმინები.³ ძველ-
ბერძნული ΧΟΙΡΟΣ გოფსაერ აღნიშნავს და საშოსაერ.⁴

ამგვარად, მითები დასავურისებული და ლორის მიერ დაგლევილი გმირების შესახებ სინამდვილეში ერთსა და იმავეს უნდა მოგვითხ-
რობდნენ. ორივე შემთხვევაში მდებარეული საწყისის მიერ მამრულის შთანთქმავსა და ათვისებაზეა საუბარი.

ამ ინფორმაციის გათვალისწინებით ნაკითხული მითის ჰომეროსი-
სეული ვერსია სრულიად ახლებურ ასპექტში გაიზარდა.⁵

მიუყვეთ ჰომეროსის თხრობას.

მონათული ოდისევსი ბაბუამის ავტოლიციოსს ენვევა პარნასოსზე:

ὄπιπὸτ' αὖ ἠβήσας μητρῴων ἐς μέγα δῶμα
ἔλθῃ Παρνησοῦδ'...(τ410-411).⁶

ნადირობისას ცახი ოდისევსს მუხლს ზემოთ ამგერებს ეშვს.

...ὁ δὲ μιν φθάμενος ἔλασεν σὺς
γούσις ὑπερ, πολλὸν δὲ διήφυσε σαρκὸς ὀδόντι (τ449-450).⁷

მიწველებული მამრულის ნაყოფიერების მითი

¹ ამასთან დაკავშირებით იხ. От. Лорткипанидзе, 1989, 126. ამ ნეს-ჩვეულების ინტერპრეტაციისათვის იხ. იქვე, გვ.19.

² M. Gimbutas, 1989, 146. "The paleolithic Pregnant Goddess. known to us from the stone "Venuses" of Willendorf and Lespogue, was transformed into an earth fertility deity who was often associated with the saw".

³ ამასთან დაკავშირებით იხ. Т. Гамкрелидзе, В. Иванов, II, 1984, 593-598; 6. ანაკლეოა, 1997, 103-107.

⁴ შდრ. Arist. Ach. 729-817; 747, 764, 767-75.

⁵ ჰ. ფროდონის დაკვირვებით, ეს და სხვა მხვავის სპერიფიკური მითები, რომელთა შესახებ საუბარი უკვე იყო, სექსუალურად აგრესიული ქალების ნინადალდეგ მამ-
კაცების შიშის სიმბოლურ ასახვას უნდა წარმოადგენდეს. P. Friedrich, 1978, 68. შდრ. V. J. Wohl, 1993, 24-25.

⁶ როდესაც მითითა, დედის დიდი სახლიდან პარნასოსისკენ გაემურა.

⁷ დაასწრო რა მას ლორმა, დაურა/მუხლს ზემოთ, უძლებით ბევრი ხორცი გამოვლია.

ὦ Κίρκη, πῶς γάρ με κέλειαι σοὶ ἦπιον εἶναι,
 ἢ μοι σὺς μὲν ἔθηκας ἐνὶ μεγάροισιν ἑταίρους,
 αὐτὸν δ' ἐνθάδ' ἔχουσα δολοφρονέουσα κελεύεις
 ἐς θάλαμον τ' ἔναι καὶ σῆς ἐπιβήμεναι εὐνῆς,
 ὄφρα με γυμνωθέντα κακὸν καὶ ἀτήνορα θῆης (κ337-341) –

უძნებდა ოფისევის ქალღმერთს.¹

თვალთ გადავავლოთ გუმბათ ზმნის სემანტიკურ ველს. ჩვეულებრივ, გუმბათ ნიშნავს გაძრობას, გახდას. კონტექსტიდან გამომდინარე, შიბილება ნიშნავდეს იარაღის აყრას (გახდას), ტანსაყმლის გაძრობას (გაძიშვლებას), ან კიდევ სულაერ ცყავის გაძრობას. „შესაძლოა, აქ ხორრისგან გაძიშვლება, განძარცვა იგულისხმებდა, რაერ დაკრძალვის უძველეს ნესს ეხმანებდა.“² ეს კონტექსტი კირკეს შემთხვევაში არათუ დასაშვებია, არამედ სრულიად ბუნებრივიერ, თუკი კირკეს სახელოს სემანტიკას გავითვალისწინებთ.³ კირკე-შევარდენი ლეშოჰამია ქალჩიკა ლვთაებდა, იძავე ტიპისა, როგორებერ სირენები იყვნენ.⁴ სირენათა მსგავსად, ეს სისხლისმსმელი ქალღმერთი წარმოღ-

კონტექსტი

160). შერ. კ294-301. კ300-301: μή τί τοι αὐτῆ πῆμα κακὸν βουλεύσειεν ἄλλο, μή σ' απογυμνωθέντα κακὸν καὶ ἀτήνορα θῆη (რომ თავად შენთვის რაიმე სხვა ზოროტი ვნება არ ჩაოტიკროს./რათა შენ შიშველი/უარალო, რუფი და არამაძაკერური არ გაგხვდოს).

¹ ო. კირკე, როგორ მიზრძანებ მე ვიკო აღერისანნი/ რომელმარ ჩემი მეგობრები მეგარონში ლორებდა აქერი./თავად [მე] გყავარ აქ. ხრიკის მომთქრემელი მიზრძანებ./სანლოისაკენ შენ ნამოგყვე და შენს სარეკლოზე ავიდე./რათა მე გაძიშველებული/განძარცვებული რუფი და არამაძაკერური გაშხადო.

² ვერდენი რ. რნავას მიერ გამოთქმული ვარაფს. ობ. რ. რნავა, 2001, 282. შენ. 1. მკვლევრის დაკვირვებით, ამავე კონტექსტში უნდა იოს ნახმარი nudus ვერგლიუსთან (Aen. V, 871).

³ ამასთან დაკვეშირებით ობ. ნაშრომის II თავი, გვ. 48-61.

⁴ შემთხვევითი არ არის, რომ ჰეკრონიუსი კირკეს ხმას სირენებისას ადარებს. სირენები, ისევე როგორ კირკე, მამაკერებს სიმღერით და ტყბილი ხმით (ἐντύου αὐδῆν) აჯადოებენ (ὀλέγισον). მათ ირგვლოვ მფელოზე თუთრი ძვლების ხროვდა. ყველა, ვინერ ამ კუნბულის ჩაველოს (ესენი კი, როგორერ ნესი, მამაკერები არიან), მონუსხული ჩერდებდა მინამ, სანამ ძვლებს ხორგი არ შემოალოკებდა და ცყავი არ გაძკრებდა. ე. ვერნანტი ყრადღებდას ამახვილებს მფელოს აღმნიშვენიელ ტერმინზე λειμῶν, რომელსარ ორი მნიშველოზა აქვს – აკვებული მფელო, ქალის გენიტალია – და ასვენის, რომ ეროტიკული მოტივი მითის უძველეს ვერსიაში მნიშველიოვან როლის ასრულებდა. J.-P. Vernant, 1991, 104. სხვათა დაკვირვებით, მითში თავდაპირველი ომოთავა „ხორრის ბუბუკით“ სირენათა სიმღერამ შერვალა. ამასთან დაკვეშ. ობ. Л. М. Акимова, А. Г. Киришин, 2000, 204. გარდა ამისა, სირენები, კირკეს მსგავსად, ფლომენ საკრალურ როდნას. კირკეს საქოთთან აქვს კონტაქტი, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ფლომს სოკრეს, სირენები კი – ფროს,

გენათა უძველეს ეტაპზე, შესაძლებელია, მსხვერპლად დაუმარხავად დატოვებულ ადამიანთა (უფრო ზუსტად – მამაკრთა) ლეშს ითხოვდა.

ჩიკაგოს უნივერსიტეტში დარწმუნდა ერთი შავფიგურული ბეოტიური სტამნოსის გამოსახულება. იგი ძვ.წ.წ. IV ს-ით თარიღდება და ძლიერ არის დაზიანებული. გამოსახულება რომ კირკეს სწენას წარმოადგენს, ევს არ ინევეს, მაგრამ ახსნას ძნელად ექვემდებარება.¹ წარწახვე გამოსახულია შვიდი ფიგურა, რომლებიერ ერთმანეთს მისდევს მარ-ეხნიდან მარჯვნივ: ქალი (კირკე) სკიფოსს სთავაზობს მოხურს (ოდი-სევსა?). რომელსაერ შუბის ცარიით მასთან რაღერ ცყავი მიაქვს. მას მოსდევს სხვა პერსონაჟი ისევ ცყავით ხელში. შემდეგ ერთმანეთის პირისპირ გამოსახულია ორი მებრძოლი ფიგურა. ამას კვლავ მამაკერი მოსდევს, რომელსაერ ისევ ცყავი უღირავს. ბოლო ფიგურა დაზიანებულია, მისგან მხოლოდ შავი სამკუთხედა დარჩენილი და არ იკითხება.² ო. ტუშეფუ-მინიერი გთავაზობს, „ოდი-სევსის მიერ არჩეულ ემბლე-მაში (ცყავში) დავინახოთ წარიღლი ციკი, რომელიერ გმირს სასაერლოს ხდის და, როგორერ კომედაში, ქვეყნის გარშემო ერთგვარი გაუმაძღარი ხეცადლის სიმბოლოერ ასახვას წარმოადგენს.“³ ჰ. კანჩიანი თვლის, რომ „გამოსახულება, აღმათ, მითთან არ არის დაკავშირებული“.⁴

მაგრამ ზემოთ წარმოადგენილი მასალა ამ გამოსახულების სხვაგვარად ინტერპრეტირების საშუალებას იძლევა: წარმოადგენილია ქალღმერთი (თავდაპირველი მნიშვნელობით, ლეშიყამა), რომელთანაერ ძღვნად ცყა-ვები მიაქვთ.

არ არის გამორიხებული, რომ ვაცყავების მოცივი გარკვეულ როლს ასრულებდა კირკეს შესახებ უძველეს თქმულებაში. ეს კი, როგორერ მკვლევრები ვარაუდობენ, თავის მხრივ, დაკრძალვის უძვე-ლეს მითორიტუალურ მოდელამდე აღდგება.⁵

რეკონსტრუქციის გრაფიკული წარმოდგენა

იქიან წარსული და მომავალი (184-191).

¹ ამ შემთხვევაში ვყერდნობი ო. ტუშეფუ-მინიერს და მასთან გამოქვეყნებულ ფო-ტოებს. იხ. O. Touchefeu-Meynier, 1961, 263-270. აგრეთვე F. Canciani, LIMC VI, Kirke N 33.

² O. Touchefeu-Meynier, 1961, 269.

³ იქვე.

⁴ F. Canciani, LIMC VI, Kirke N 33, 54.

⁵ დანრიღებით ამის შესახებ იხ. რ. რნავა. აღმათ, საინტერესო იქნებოდა ამავე კონ-ცეპტში ოქროს სანძისას განხილვა. იხ. Л. Акимова, А. Киришин, 2000, 199-212.

ყოველივე ეს ადვილად ხსნის, რაცომ უნდა დაკავშირებოდა მარსიასის სახელი კირკეს.¹ როგორც ითქვამს, მარსები თავს კირკეს ვაჟის – მარსიასის შთამომავლებად მიიჩნევენ. მარსიასი ზერძენთა არესის, ეტრუსკების მარსის, რომელითა მარსის ანალოგია. გადმოცემით, მარსიასმა ათენას მიერ დაგდებულ ფლეიტი იპოვა და სახელოვანი მუსიკოსი გახდა. გათავებულნი აპოლონს გაეპაექრა. აპოლონმა დამარცხებული მარსიასი ფიციის (ზოგიერთი ვერსიით, ჭადრის) ხეზე დაკიდა, წოწვლად გააძრო ცვაკი და ისიც იქვე ჩამოკიდა.² ვფიქრობ, ეს არწოთუ ორაზროვანი პარალელია ოქროს საწმისთან – კოლხეთში არესის (მარსის) მუხაზე დაკიდებულ ვერძის ცვაკთან.³

თუკი ამგვარი მსჯელობა მართებულია, ზემოთ მოყვანილი ყველა კონტექსტის გათვალისწინება კირკეს სახეში უძველესი დანაშრეების აღდგენის საშუალებას იძლევა.

პარადოქსია, მაგრამ გმირისთვის ქალღმერთის სუფრის გაზიარება მიუღებელია, სარეკლისა კი, სადაც, როგორც დავრწმუნდით, არანაკლები საფრთხე ელის, არა. ამას ერთადერთი ახსნა შეიძლება მოეძებნოს – ზღაპრულ სამყაროში ჭადოქართან ღამის გაცარება აღიქმება როგორც განსაყდელი, რთული გამოცდა და არა როგორც სიამოვნება.⁴ უნდა ვიგულისხმოთ, რომ „სამინელი ფირის“ შემდეგ ქალღმერთი იძულებული ხდება მოთოკოს თავისი ღვთაებრივი სექსუალობა და საშუალება მისრეს ოდისევეს თავად წარმართოს სასიყვარულო თამაში ისე, როგორც მოკვდავს ხელებიფება. ზოგიერთი ინტერპრეტაციით, „შეჭედივას რა, კირკე აღუთქვამს ოდისევეს, უყვარდეს იგი როგორც მოკვდავი, როგორც მუცლი, როგორც მოშინაურებული ქოველი.“⁵

კირკეს-მარსიასის კავშირი, სხვა გადმოცემებთან შედარებით, ნაკლებად პოპულარული ჩანს ანტიკურ სამყაროში, რაზეც ნყართა სიმერიე მივანიშნებს. მაგრამ ამგვარი დაკავშირება ბუნებრივად და რომელიმე ავტორის ფანტაზიას ვერ მიეწერება, რადგან იგი საკმაოდ მოხდენილად „ფდება“ კირკეს შესახებ გადმოცემათა მწკრივში, რომლებიც დასავლეთმედიტერანულ გარემოში ვრცელდება. ამის შესახებ იხ. ქვემოთ გვ. 122.

¹ კირკე-მარსიასის კავშირი, სხვა გადმოცემებთან შედარებით, ნაკლებად პოპულარული ჩანს ანტიკურ სამყაროში, რაზეც ნყართა სიმერიე მივანიშნებს. მაგრამ ამგვარი დაკავშირება ბუნებრივად და რომელიმე ავტორის ფანტაზიას ვერ მიეწერება, რადგან იგი საკმაოდ მოხდენილად „ფდება“ კირკეს შესახებ გადმოცემათა მწკრივში, რომლებიც დასავლეთმედიტერანულ გარემოში ვრცელდება. ამის შესახებ იხ. ქვემოთ გვ. 122.

² O. Jessen, 1890-94.

³ ასეთი ანალოგია დასაშვებად მიაჩნათ. იხ. Л. М. Акимова, А. Г. Киришин, 2000, 211, შენ. 14.

⁴ D. Page, 1973, 56; A. Dyck, 1981, 196-198.

⁵ P. Pucci, 1998, 159-163.

გმირი, რომელიც მონიჭულ ასაკში ღორისგან დაგლეჯას გადაურჩა, რხაღია, ამ საფრთხესავე დაძლევეს. ჰომეროსის თანამედროვე მსმენელს, ვისთვისაც წნობილი იყო ოდისევსის ნადირობის ამბავი და მასში ჩა-შიფრული სიმბოლური შინაარსი, ეს ინფორმაცია არ გააკვირვებდა, რადგან, როგორც აღვნიშნეთ, ამნები ღორის მიერ დაგლეჯილ და დასაჯულ-რისებულ გმირებზე ერთი მითის ორ ვერსიას უნდა წარმოადგენდეს.

ოდისევსი მხოლოდ მას შემდეგ არის მზად ჰადესში ჩასასვლელად, რაერ ყველა ამ გამოცდას გაივლის. ამგვარად, ოპოზიცია დაძლეულია. ხმალი/ფალოსი სძლევეს თასს/ ვულვას.¹ კირკე უკან იხევს ხმალად-მართული ოდისევსის წინაშე, დამაბრკოლებლიდან დამხმარედ იქნება და მიასნავლის გზას საიქიოსკენ.²

ამგვარად ნაკითხული კირკეს ამბავი საშუალებას გვაძლევს, მითის არქაული, დიდი დედის სახემდე ამავალი შრეები³ აღვადგინოთ და ვიგუ-ლისხმოთ, რომ ღორი კირკეს ერთ-ერთი ზოომორფული კორელატი უნდა ყოფილიყო. სხვა მხრივ კი, დავასკვნათ, რომ ოდისევსი „მონადირეთა“ მითოლოგიური მწერის, ოღონდ ახალი ტიპის გმირია.⁴ ავსისის, ადონისის, თამუზისა და ეშმუნისგან განსხვავებით, იგი მზად არის მდედ-რულ სანყისთან შესახვედრად ისე, რომ არ დაექვემდებაროს მას.

ღორადქრული მამაკაცების ამბავი

კირკეს ამბავში ღორი სხვაგვარადარ „მუქაობს“. მიუხედავად იმისა, რომ ძვ.წ. აღ-ის VI ს-დან მოყოლებული ლარნაკებზე ვირად, ხარად, რხვრად და სხვა რხოველებად ვარდასახულ ადამიანებსავე გამოსახავენ, სწორედ ღორადქრული მამაკაცების სიუჟეტი აღმოჩნდა ყველაზე სიყრფილის-

რეკონსტრუქციის საფუძველი

¹ ზ. ცოპოროვი განასხვავებს პირველნივთს, ძლიერ ნივთს და სუსტ ნივთს. პირ-ველნივთის მახასიათებლებია საკრალურობა, კოსმოლოგიურობა, რიტუალურობა. მისი ანალოგიით შექმნილი ძლიერი ნივთიერ რიტუალურია. სუსტი ნივთი მისი მიზაძვად და დვას პროფანულის, დამხმარე ნივთების დასაწყისში. ცოპოროვის აზრით, ადამიანის სხეულის ნაწილები, ჩვენს შემთხვევაში, გენიტალიები, პირველნივთებია, ხმალი და თასი კი მის მიზაძვას უნდა წარმოადგენდეს. ისინი შეიძლება ძლიერ ნივთებს მივაკუთვნოთ. იხ. B. Tonopov, 1995, 11-15.

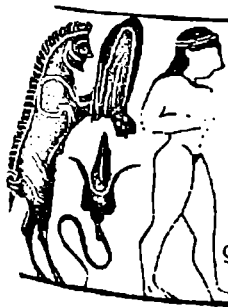
² „ოდისევსი“ ზემოთ მოყვანილი პასაჟი კულტურის ისტორიის იმ პერიოდს უნდა ასახავდეს, როდესაც მითებში, ისევე როგორც საზოგადოებაში, პატრიარქალური სის-ტემა მატრიარქალურს ენაცვლებოდა. შდრ. J. Yarnall, 1994, 47.

³ ჰომეროსი, ვაწრობიერებულად თუ გაუწრობიერებულად, ოთვალისწინებებს ყველა ამ შრეს, როდესაც კირკეს ოდისევსის ხეცალის ამბავში ჩართავს.

⁴ ამ ოვალისაზრის იზიარებებს რ.წანავა: „ამ ეპოზოდში იგი „უფება“ სამონადირეო რეკლის სტრუქტურაში.“ იხ. რ.წანავა, 2001, 278.

ქონდათ საკუროთხევლოთან და მარჯვლებში ურევდნენ.¹ ის, რაჟ მინისგან იყო, კვლავ მინას უბრუნდებოდა. ძველების წარმოდგენით, ეს დაარწმუნებდა დემეტრეს, ეკუროთებინა მოსავალი.²

ამ უძველესი მავიის გადმონამოები მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში დღემდე არსებობს.

ლორი ელევსინის მისტერიების განუყოფელი ნაწილი იყო. ყოველწლიური წერემონიის მესამე დღეს, მას შემდეგ რაჟ ქურუმი ქალები და დემეტრეს ჰიეროფანტი ელევსინიდან ათენისკენ წმინდა გზას გაუდგებოდნენ, ინირანტთა მასას (დაახლოებით 30000 ადამიანი) ზღვისკენ მოუძიბდნენ. მათ თან მიჰყავდათ ბურვაკები, რომლებსაჟ განზანდნენ და შემდეგ მსხვერპლად სწირავდნენ, რადგანაჟ სწამდათ, რომ ესოველის სისხლი წმინდა იყო, ჰქონდა ძალა განენმინდა ინირანტები და გაეთავისუფლებინა მათი სული ბოროტისაგან. ასეჟ სჯეოდათ, რომ ეს მინისქვეშეთის ღვთაებისათვის საყუთესო ძღვენი იყო. მსხვერპლმწენიოვის რიტუალის შემდეგ ლორს ნიადავში ღრმად ფლავდნენ. ინირანტებს მხოლოდ ამ რიტუალის შემდეგ ეძლეოდათ უფლება, დიდ პოოესიას შეერთებოდნენ.³

ლორის რეგენერაციული და განმმენდი ფუნქციით დიდი დედის მონათესაჟე ქალღვთაებათა კულტმსახურებამი გამოყენება ევს არ იწვევს. სანერმენთმი რეგულარულად ტარდებოდა მწენიოული გოჯის სისხლით განმმენდის წერემონია. გოჯის მსხვერპლმწენიოვით (περίοδια) განიწმინდებოდნენ ათენში სახალხო მქერების დანყების წინ. ასეთიჟე რიტუალი სრულდებოდა ყოველი წარმოდგენისა და საზეიმო თავყრილობის დანყებამდე.⁴ ერთ-ერთ ლარნაკზე გამოსახულია აპოლონი, რომელსაჟ ორესტეს თავზე სამსხვერპლო ლორი ალუმართავს. სისხლი, რომელიოჟ წვეთავს, ძველების წარმოდგენით, სისხლისაგან განმმენდს ორესტეს.⁵ რძემუშრალი გოჯს იყენებს კირჟე სამსხვერპლო ესოველად „არგონავტიკამი“ განმმენდის რიტუალის მქსრულენისას.⁶

გვ. 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100

¹ თესმოფორიებს დეტალურად აღწერს ლუკანეს სქოლიასტი. დისკუსიისათვის იხ. L. Deubner, 1966, 40 მმღ.; M. Nilsson, 1992, 119, Anm. 4; W. Burkert, 1972, 284; S. Eitrem, 1944, 32 მმღ.; E. Gjerstad, 1929, 230 მმღ.

² W. Burkert, 1985, 242.

³ იქჟე, 39.

⁴ O. Keller, 1909, 402.

⁵ იქჟე, 41.

⁶ იხ. Apoll. Rhod. IV, 704-705.

მართალია, კირკე არ არის δάμαρ,¹ იგი მარტო რხოვრობს და თვითონ ირჩევს პარცნიორს, მაგრამ ხელყოფს მას, ვინც ღირსეულ პარცნიორობას ვერ უნევს, ვინც მას ექვემდებარება. სხვათა აზრით, სწორედ ამგვარი დამოკიდებულების გამახატულებას ნარმოადგენენ ლორადქვეული ბერძენი მეზღვაურები.²

ორივე თვალსაზრისი საკმაოდ რაწიონალურია, მაგრამ არ არის საკმარისი მითის ასახსნელად.

დავუბრუნდეთ ისევ ტექსტს.

ქალღმერთმა სადგომიდან ღორები გამოიყვანა. ახლა სხვა ჯადოდა-
ლახი ნააწხო სათითაოდ. მათარ, უფრო გაახლოვარდავებულებმა და მოლონიერებულებმა, მამინვე დაიბრუნეს ადამიანის სახე.

...ή δὲ δι' αὐτῶν

έρχομενη προσάλειφεν ἑκάστω φάρμακον ἄλλο·
τῶν δ' ἐκ μὲν μελέων τρίχες ἔρρεον, ἄς πρὶν ἔφυσεν
φάρμακον οὐλόμενον, τό σφιν πόρε πότνια Κίρκη·
ἄνδρες δ' ἄψι ἐγένοντο, νεώτεροι ἢ πάρος ἦσαν,
καὶ πολὺν καλλίονες καὶ μείζονες εἰσοράσθαι (κ391-96).³

ოფისტესის თანამგზავრები კვებიან თავიანთ ძველ არსებაში და, ღორის ცვათით შემოსილები, იბენენ მის ძალასა და ვიჭაღურობას. შემდეგ, უოკლომხრივ გაკეთილშობილებულნი, ხელმეორედ იბადებინან

ქალღმერთის მიერ ღორების დადგენის აღწერა

¹ ბერძნულ ენაში მფედრის აღმნიშვნელი არაერთი ტერმინი არსებობს. ასაკისა და სორიალური სტატუსის მიხედვით იგი სხვადასხვაგვარად მოიხსენიება – ἡ παῖς, ἡ κόρη (κύρη), ἡ θυγάτηρ, ἡ παρθένος, ἡ γυνή, ἡ δάμαρ, ἡ μήτηρ. თითოეული ამ სახელ-
თაგან გარკვეულ მდგომარეობას აღნიშნავს, ხოლო ამგვარი „გარკვეულობის“
მინიჭება ხელდასხმის, ინირიარის შესაბამის ეტაპს შეესაბამება (ბერძნული
პანთეონის ქალღმერთთა შესახებ ამ კონტექსტში იხ. რ. რანავა, 2000, 313-329).
მითზე საუბრისას ტერმინოლოგიური სიზუსტე მნიშვნელოვნად მიმარჩია. δάμαρ
(მეუღლე) მომდინარეობს ზმინდას δამაძა (ვათვინიერებ, ვამინაურებ, ვიმორჩილებ).
Ἄδამαστος, ფ. პასკვის განმარტებით, δάμαρ-ის ანტონიმია, მაგრამ იგი ქალნულთა
(παρθένος) მიმართ ოქქმის. შესაბამისად, მას ვერ ვიხმართ კირკეს მიმართ, რომე-
ლორ. „ოფისტეს“ მიხედვით, არ არის მეუღლე (δάμαρ), არც დედა – არ განეუღვ-
ნება γυνή-μήτηρ-თა კლასს – არ ემორჩილება (ექვემდებარება) მამრს, მაგრამ
არც παρθένოს-ის, ამ სიტყვის ტრადიციული გაგებით. ამიტომ აქარ და შემდგომშირ
ვტოვებ ბერძნული ტერმინს δάμαρ და მივმართავ მის ნეგარას (მფრ. А.Υ.Υ.
Κοτταρίδη, 1998, 8-9.)

² N. Marinatos, 1995, 137-138.

³ ხოლო მან (იგ. კირკემ), ჩამოყარა რა, სათითაოდ ნაარხო სხვა ნამალი. მათ.
უბედურებს, დასრვიდათ ჯაგარი, რომელიორ მანამდე ამოუყანა მეუღე კირკეს
ავისმქნელმა ნამალიმა. კვლავ იქნენ კარებად, უფრო ახლოგარდებდა, ვიდრე
მანამდე იყვნენ, შესახედავად ბერად უკეთესებად და ახოვნებად.

მემორცემულ ქალღმერთს. ამგვარი სჯენები ორი ტიპისაა. ერთნი გამოსახვენ სასონარკვეთილ ზერძენებს, მაგალითად, VI ს-ის დასასრულით დათარიღებული ატიკური შავფიგურული ლეკითოსები, რომლებიერ ამავე დროს ამ გამოსახულებათა შორის უძველესია.¹ მეორე ტიპის ილუსტრაციებზე (ძვ.წ. აღ-ის II ს-ის ეტრუსკულ ურნებზე) გარდასახული ადამიანები უფრო „ნებაყოფლობით მსხვერპლს“ ემსგავსებიან. ეს მოცივი ნარმოდგენილია, მაგალითად, ორივეტოს სარკოფაგზე.² აქ კირკეს ოფისევსისგან ორი ზერძენი იყავს. მსგავს სიუჟეტს ვხვდებით აგრეთვე ეტრუსკულ ურნებზე. ო. ტუშეთუ-მანიერის დაკვირვებით, ეს ამკარად გვაფიქრებინებს, რომ მითის ჰომეროსთან ნარმოდგენილი ვერსია ერთადერთი არ იყო.³ ამ განსხვავებული ვარიანტის მიხედვით, რხოველები არ ნარმოადგენდნენ ბოროტი ჯადოქრის უიღბლო მსხვერპლს, ისინი ქალღმერთის მსლენდლები და მწველები უნდა ყოფილიყვნენ.

ვფიქრობ, ზოგიერთი უძველესი გამოსახულების გათვალისწინება გარკვეულნილად ნათელს მოაქვენს ამ მითოსური ხატის მიღმა დაფარულ შინაარსს.

VII-VI ათასწლეულით დათარიღებული ერთ-ერთი კედლის გამოსახულება ნარმოგვიდგენს ხარზე ნადირობის სჯენას. გარდა მონადირეებისა, რომლებსაერ ჩვეულებრივ ხელთ შუბები უპყრიათ, გამოსახულია ლეოპარდის მსგავსი ფიგურები. მათ უკანა ნაწილი რხოველისა აქვთ. თუკი გამოსახულებას განვიხილავთ როგორერ ჩვეულებრივი ნადირობის სჯენას, ამ ფიგურათა სპერიფიკის ახსნა გაფირდება. ეს რიტუალური გამოსახულება უნდა იყოს. საქმე გვაქვს სტატუსის რიტუალურ აღნიშვნასთან. აქ გამოსახული ადამიანები დიდი ქალღმერთის კულტმსახურნი უნდა იყვნენ. ისინი რვილიზებული სამყაროს მიღმა რხოვრობენ, ქალღმერთს სპერიფიკური გზით ემსახურებიან და ნარმატებული ნადირობის გარანტები არიან.⁴

ვ. ზურკერტის ინტერპრეტაციით, მონადირის სიეროქხლე დარწლია არაფუნქციონალური, რიტუალური მანერით. იგი ნორმალური, რვილიზებული სამყაროს მიღმა მოთავსებული, მანგრამ ურთიერტყავშირშია

გვ.წ. აღ-ის II ს-ის ეტრუსკულ ურნებზე

¹ F. Canciani, LIMC VI, Kirke N 5, აგრეთვე N 6-10.

² F. Canciani, LIMC VI, Kirke N 49.

³ O. Touchefeu-Meynier, 1961, 166-168.

⁴ W. Burkert, 1979, 119-120.

მასთან.¹ ეს გახდა საზაო ფორმა მამაკართა საზოგადოების ორგანიზებისა ზოგჯერ დიდი ქალღმერთის წინამძღოლობის ქვეშ. მისი ნევრები ისტორიულ პერიოდში ქალღმერთის მეგზურები არიან – Meter-ის კორინძანტები, იდას მჟედელი დაქცილები, კუნძას ოქრომჟედლები, γάλλοι პესინუსსა და პიერაპოლისში, ჩვენს შემთხვევაში კი, კირკას მხლენლები.

იქვე, ჩათალ-პუტუში არის აღმოჩენილი ორ ლეოპარდს შორის მჯდომი ქალღმერთის სახელგანთქმული გამოსახულება. რხველები ღმერთის მეგზურები არიან. გამოსახულება VI ათასწლეულით თარიღდება და თითქმის იდენტურია ზევრად უფრო გვიანდელი კნებლესა და დიდი დედის გამოსახულებებისა. განსხვავება უმეტეს შემთხვევაში უზნიშვნელოა. მაგალითად, მუქერულ ინანასთან ლეოპარდს ლომი ენაგრვლება.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე ამ ტიპის არაერთი გამოსახულებაა აღმოჩენილი, მაგალითად, ზრინჯაოს მრრე ზომის ზავშვიანი ქალის ქანდაკება სოფელ ურეკიდან და მასთან ერთად ფრინველების, ხარის, შველისა და ავაზის ზრინჯაოს ქანდაკებები; ამვე ტიპის ქანდაკება რხველთა და ფრინველთა გამოსახულებებთან ერთად გუდაუთიდან; სოფელ სულორში ნაპოვნი კოლხური ზრინჯაოს რულის ყაზე აღმოჩენილი სკულპტურული კომპოზიცია, რომელზეც გამოსახულია დიდი დედის მხედრები. ძველი კოლხეთის ტერიტორიაზე დიდი დედის კულტის გავრცელებაზე მეტყველებს ასევე ძველი კოლხურ სამკაულებზე წარმოდგენილი მოტივები.²

განსაკუთრებით მრავლისმთქმელია „თრიალეთის ფალოს“ გამოსახულება. მასზე გამოსახულები არიან ქიკონებში გამოჩენილი კუდანი ანთროპო-ზოომორფული არსებები, რომლებიც მიემართებიან რენტრში მოთავსებული იმავე ტიპის ფიგურისკენ, რომლის ზურგს უკან სცილიზებული ხის გამოსახულებაა. მიჩნეულია, რომ ეს კოსმიური ღერძის სიმბოლოდ უნდა ჩათვალოს, რაე, თავის მხრივ, ნაყოფიერებისა და ძლევამოსილების განსახიერებაა. ქვედა ფრიზეზე გამოსახულია უფრორმები და ხარირმები. ეს ფილაა აშკარად საკულტო

გვერდის მხარეს

¹ იქვე.

² ამასთან დაკავშირებით იხ. От. Лорткипанидзе, 1989, 82-83; ით. ლორთქიფანიძე, 1972, 101, შენ. 75.

ინვენტარს განეკუთვნება. ამგვარი რიტუალები კი გაზაფხულზე წარ-
დებოდა სიეროხლოს განახლების აღსანიშნავად.¹

იკონოგრაფიული გამოსახულებები ხშირ შემთხვევაში არ იძლევა იმის
მტკიცების საფუძველს, რომ ჩათალო-ჭუიკის დედა-ქალღმერთის მეგობარი
ლეოპარდები ან სხვა გამოსახულებებზე წარმოდგენილი რხაველები თუ
მონადირეები საჭურისები არიან. თუმცა, ოვიდიუსი უწინაურ ამბავს მოგ-
ვითხრობს კბელის ასექსუალური ლომების შესახებ.²

ამ კონტექსტში რიტუალური კასტრაციის ამოკითხვა გასაკვირი არ
იქნებოდა. იმისდა მიხედვით, თუ რას სჩადიოდნენ γάλλοι, შეგვიძლია
ვიმსჯელოთ, როგორ ექნოდნენ Meter-ის მსხვერპლს: სამსხვერპლო
ხარს თუ რხვარს გენიტალიუმს აჭრიდნენ, ქრემონილური მსველელო-
ბით მიპქნობდათ და ფლავდნენ. ასევე γάλλοι-ის გენიტალიები, სპერ-
ალური დამუშავების შემდეგ, დიდი დედის მღვიმეს გადაეყვებოდა, ან
მინაში იმარხებოდა. ამგვარად, მონადირე მსხვერპლს უტოლდებოდა.
მთავარი სანახაობა ე.წ. „სისხლიან ფლეს“ იმართებოდა. γάλλοι სა-
ხალხოვ ისერავდნენ ხელეშს დანითა და ნაკვებით, ისე რომ, ტვი-
ვილს არ ამტკავებდნენ. ამის შემდეგ ისინი ქურუშებთან ერთად პა-
სიური ჰომოსექსუალებივით იქნოდნენ.³

ლომებით, ლეოპარდებითა და ირმებით გარემორყული დიდი დედის
მსგავს ქალღვთაებდათ იკონოგრაფიული გამოსახულებები კირკესთან
დაკავშირებით მიმოხილული სიკვდილის, რეგენერაციისა და ნაყო-
ფიერების ასპექტებს მოიქვას. ისინი საბერძნეთში განსაკუთრებით ხში-
რად ძვ.წ.აღ-ის VII ს-დან გვხვდება. ამის გამო ნ. მარინატოსი
კირკეს მითის ჩამოყალიბებას ორიენტილიზაციის პერიოდში ვარაუ-
დობს: „მისი მიკენური წარმოშობა არარეალურად მიმაჩნია“.⁴

ძვ.წ.აღ-ის V ს-ის დასაწყისით თარიღდება ვანის ერთ-ერთ
სამარხში აღმოჩენილი საბეჭდავი, რომელიც სინკრეტული არსებდა გა-
მოსახული. ე.წ. ლომკარა წარმოადგენს „განოლილი ადამიანის ფიგურას
მტკიცების თავითა და ნინა კიდურებით. არსებდა კუზიანია. სხეულის
ნინა ნაწილის აგებულების მიხედვით (თავის ფორმისა, დრუხჩის, ნინა
კიდურისა, რომელიც თათს წარმოადგენს და აგრეთვე ფაფრისა) ძუ
ლომის პროტომა უნდა იყოს.“⁵ მ. ლორთქიფანიძის კლასიფიკაციით,

რეკონსტრუქციის საფუძველზე

¹ იხ. От. Лорткипанидзе, 1989, 134, შებ. 27.

² ამის შესახებ W. Burkert, 1979, 120, შებ. 16: Ov. Met. X. 686-704; Plin. nat. 35, 17.

³ W. Burkert, 1979, 120.

⁴ N. Marinatos, 1995.

⁵ მ. ლორთქიფანიძე, 1976, 122.

ირიემი შემომეფეთა. მზისგან მონყურებული ცყის საძოვრიდან მდინარისკენ ეშვებოდა. მას შუა ზურგზე ხერხემალში სპილენძის შუბნი ვაძგერე და გამჟღელ გავუტარე. მტვერში დაეფრა მყვირალი. ფეხი დავაძვინე, სპილენძის შუბნი ვრილობდიდან ამოვადვრე. იქვე მინაზე დადებულნი დავცოკე. დავსხიპე წვრილი ცოცები და კარგად დაგრეხილი, ორმხრივ დანხული თითქმის მკლავისგამშლას სიგრძის საბელოთ შევუკარი ფეხები შემადარხუნებელ სამინელებას. შუბზე დაყრდნობილმა ზურგზე მოგდებულნი ნაბიჯ-ნაბიჯ ნავილე შავი ხომალდისკენ, რადგან შეუძლებელი იყო მხარზე წაღო ხელით მისი ნაღება, იმდენად დიდი იყო წხოველი.¹

ჰომეროსთან ირემზე ნადირობისა და დანაყრების სცენა (κ156-186) შეიძლება დახასიათდეს როგორც ერთ-ერთი გრძელი და, ერთი შეხედვით, უმნიშვნელო ეპიზოდი, რომელიც არავითარ როლს არ ასრულებს სიუჟეტის შემდგომ განვითარებაში. თუმცა ტექსტის ლინგვისტურ-კონტექსტური ანალიზი კირკეს მითის სრულიად ახალ და უაღრესად საინტერესო ასპექტებს წარმოაჩენს.

ზღვით შემოსარცყელად, მუხნარით დაზურულ მთაგორიან კუნძულზე, სადაც ქალღმერთის საწხოვრებლიდან უჩვეულო კვამლი ამოდის, პირველი წოქცული არსება, რომელიც ოდისეუსს შეხვდება, უჩვეულოდ დიდი ირემია. ამგვარი შესხვდრა სრულიად ზუნებრივად და აღნიშნავს განსაზღვრულ სფეროს – სფეროს ცყების დიდი ქალღმერთისა.²

რეკონსტრუქცია

¹ κ156-171: ἀλλ' ὅτε δὴ σχεδὸν ἦα κιὼν νεὸς ἀμφελίσσης./καὶ τότε τίς με θεῶν ὀλοφύρατο μοῦλον εὐίτα, /ὅς ῥά μοι ἰψίκερνα ἔλαφον μέγαν εἰς ὄδον αὐτὴν /ἦκεν· ὁ μὲν ποταμόνδε κατήϊεν ἐκ ἡμοῦ ἕλης/πίομιενος· δὴ γάρ μιν ἔχει μείνος ἡέλιος· /τὸν δ' ἐγὼ ἐκβαίνοντα κατ' ἀκνηστὶν μέσα ἰῶτα/πλήξα· τὸ δ' ἀντικρὺς δόρυ χάλκεον ἐξεπέρησεν, /καὶ δ' ἔπεισ' ἐν κοίτῃσι μακίων, ἀπὸ δ' ἔπειτα θυμὸς./τῷ δ' ἐγὼ ἐμβαίωσαν δόρυ χάλκεον ἐξ ἰπειρῆς/εἰρυσάμην· τὸ μὲν αὖτ' ἀκακλίνας ἐπὶ γαίῃ/εἶασ'· αὐτῆρ ἐγὼ σπασάμην ῥῶπᾶς τε λύγους τε/πέσιμα δ', ὅσον τ' ὄργυιαν, εὐστρεφές ἀμφοτέρωθεν/πλεξάμενος στυλῆδισα πόδους δεινοῖο πελώρου, /βῆν δὲ καταλοφάδεῖα φέρων ἐπὶ νῆα μέλαιναν/ἔγχει ἐρειδόμενος, ἐπὶ οὐ πῶς ἴεν ἐπ' ἄμου/χείρι φέρειν ἔτερη· μάλα γὰρ μέγα θηρίον ἦεν.

² იხ. K. Kerényi, 1944, 73, გ. ზეცი შენიშნავს, რომ, ჩვეულებრივ, ირემი ფილით არ მიდის დასარხუნებულად. მისი აზრით, ამიტომ ცდილობს ჰომეროსი, ახსნას ირმის გამორჩენა და ამბობს, მზით დასიხუნელი იყო (κ160). სქოლიოსკენს უკიდრდათ ამ ეპიზოდის განმარტება. შფრ. κ158 შმფ. და X147 შმფ.: აქილევსი ისე ნადირობს პეტკორზე, როგორც ირემზე. ირმის მოკვლის სცენა უჩვეულოა. გროგერის დავკირვებით, შუბით გაქრული ირმის მოკვლას პრაქტიკულად შეუძლებელია. ამასთან დაკავშირებით იხ. G. Beck, 1965, 5, შმფ. 2, A. Heubeck, 1984, 37-41. უარადღებანს იქვეც კიდევ ერთი ნიუანსი. ჰომეროსთან ოდისეუსი თითქოს იმიტომ

კირკეს კუნძულოზე ირმის გამოჩენა ნანღლობრივ სხვადასხვა ხალო-
ხებში გავრცელებული მითოსური წარმოდგენებითავე აიხსნება. ირემი, რო-
გორც ლიტერატურული, აგრეთვე არქეოლოგიური მასალის მიხედვით,
ადრესამინათმოქმედო ეპოქის სხვადასხვა ხალოხებს ნაყოფიერების ქალ-
ღმერთისა და ნადირთ მუჟის – დიდი დედის – ჰიპოსტასად მიაჩნდათ.
რელიგიურ წარმოდგენათა ასტრალიზაციის პროცესში იგი მზეს და მთვარეს
დაუკავშირდა.¹ შესაძლებელია, ეს იმითავე აიხსნას, რომ ირმის და-
ლაქული ზურგი ვარსკვლავებით მოხატული ზიურს სიმბოლო იყო. მთვარეს
სშირად წარმოადგენდნენ ირემზე ამხედრებულს. ასე არის გამოას-
ხული იგი ვაზური ფერწერის ნიმუშებზე.² ირემი, მონადირეთა საყვარე-
ლი წხოველი, არტემისის ერთ-ერთი უძველესი ატრიბუტი და ზოოპორ-
ფული ეკვივალენტია.³ Ἐλαφία, Ἐλαφιαία არტემისის ეპიკლესებია ელინისა
და ჰამფილიაში.⁴ მის ჰატვისაგანვე წარდებოდა ἔλαφοβλία.⁵

Ἀγαλλομένη ἐλάφοισιν – ასე მოიხსენიებდნენ ჰეკატეს.⁶ კლინგერის
აზრით, ეს განპირობებულია არა ჰეკატე-არტემისის ჩანაცვლებით, არა-
მედ უძველესი მითოლოგიური წარმოდგენით, რომელიც მინისტრეშეთის
ქალღმერთს ირემთა მსგავსი სულების გარემოცვაში მოაზრებდა.⁷

მთვარესთან გაიგივებული ღვთაებები სშირად ნადირთ მუჟეებად
(Δέσποινα, Πότνια Θερῶν) გვევლინებიან. ნადირთ მუჟის სახეს მოგ-
ვაგონებს სხვადასხვა წხოველებით გარშემორტყმული კირკე.⁸

ქალღმერთისა და მთვარის სიმბოლოები

მოდის საზადიროდ, რომ ბერძენი შიმშილით კვებოდნენ. x155-ში კი ნათქვამია,
რომ გემზე საგმელი არის და სასმელიც.

¹ დანვრლებით ამის შესახებ იხ. O. Keller, 1909, 277-279. რ. ქნავას დაკვირ-
ვებით, „ირემი... ასორიებულია აღმოსავლეთთან, სინათლესთან, სინმინდესა და გა-
ნახლებასთან. ხვადი ირემი მზის ეკვივალენტია. მისი რქები სიუხვის იხსივნაა. ძე
ირემი... ძირითადად მთვარის ქალღმერთის მეზურია. ამ ფუნქციით მოაზრებდა კი-
დეურ არტემისთან მიმართებაში. რიტუალშიც ძე ირემი ქალურ სანყის გულისხ-
მობს“. იხ. რ. ქნავა, 2000, 321-322, შგნ. 6.

² W. Roscher, 1890-1894, 3175.

³ შდრ. ζ104 τερπομένη κάρποισι καὶ ἄκειρσι ἐλάφοισιν; Schol. ad Pin. Ol. 3, 29; Kalim. Dian. 98; Strab. 8, 343; Paus. 6, 22, 5. ამასთან დაკავშირებით იხ. W. Roscher, 1884-1890, 569.

⁴ Paus. VI, 22, 10.

⁵ იხ. L. Preller, 1872, 241.

⁶ ირემით სახელგანთქმული, Orph. Hymn. I, 3.

⁷ როპლოტი და ლოში ირემში სულთა გამრცელებულს ხედავენ. შდრ. Dr. Losch, 1899, 261-267; A. Клиггер, 1911, 105-106.

⁸ შდრ. P. Кинжалов, 1977, 21. Кирка не связана с олимпийскими богами, а явля-
ется «владычицей зверей».

ამ თვალსაზრისით საინტერესო მასალას გვთავაზობს ქართული ეთნოგრაფიურ. მაგალითად, სვანეთში გავრცელებული წესის მიხედვით, მიწვალენულთათვის შესანიშნავ რეზერვუთა შორის იყო ჭიხვი ან არჩვი.¹ მიწვალენულთა საიქიოში თან ახლებდნენ ჭიხვის ფიტულებს. სწორედნენ რიტუალურ ზოომორფულ ნამწებებს, სშირად ჭიხვის გამოსახულებით.²

ირმები გვევლინებიან გზისმკვლევებად და გამწილენლებად, რომლებიც გზას უჩვენებენ გმირებს.³ ოქროსრქოსანი ირმის დევნა სულეთში მოგზაურობად აღიქმება.⁴ ეს მოტივი მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს ქართულ ფოლკლორში.⁵

ერთი ქართული ზღაპრის მიხედვით კი, მთის ნვერზე მდგარი ირმის უზარმაზარი რქების მეშვეობით, კარი ზეურზე ღმერთთან მისვლას ახერხებს. ქორბუდა ირმის რქების ზესკნელში აღმავალ კბეფ ნარმოდგენა ასევე ზუნებრივია მითოსური აზროვნებისთვის.

ამგვარად, მითოსური რწობიერებისთვის ირმის რქები მთის, კოშკის, ხის, შინის, ნანნავის, კბის, ხიდის ეკვივალენტური ღირებულების მქონე სიმბოლოა და სეროხელის ხეფ მოიაზრება. თავად ირეში (რხენისა და რხერის მსგავსად) იმ რხოველთა რიგს განეკუთვნება, რომლებსაერ სენელებს შორის გადაადგილება შეუძლიათ, ხოლო ის ადგილი, სადაერ ზე-, შუა- და ქვესკნელს შორის ამგვარი კავშირი ხორრეოდება, სამყაროს მითოსურ რწნტრად გვევლინება.

როგორერ ითქვა. აიაია. კუნძული. სადაერ სფეროებს შორის კავშირი მყარდება, სამყაროს ღერძად, მითოსურ რწნტრად შეიძლება მივიჩნიოთ.

ქართულ სინამდვილეში ამგვარი (არა მარტო მითოსური, არამედ გეომეტრიული) რწნტრი იყო კერას.⁶ საქართველოს ტერიტორიაზე აღ-

¹ ჭიხვი, არჩვი და ნამორი მალაღმთან რევიონებში სშირად ენარვლება ირემს.

² ი. სურგულაძე, 1986, 88.

³ Словарь символов, 1999, 251.

⁴ იბ. რ. რანავა, 1998, 114. ირეში ჰერაკლეს ჩაიყვანს ჰიერზორეთში, სადანარევი ზეთისხილს ნამოიღებს.

⁵ შდრ. სომღერა ზეთილზე, ამირანიანი, ფარნავაზის სიზმარი. ამასთან დაკავშირებით იბ. ზ. კუნაძე, 1984.

⁶ იბ. ს-ს. 1965. კერას შუარეხელის დასანთებ ადგილს აღნიშნავს. კერას ენოდება აგრეთვე საქონლის გამრავლებისა და მოსავლიანობის მთავარი ითიფალოური ღვთაების ზერა/ზეროიკას სახელიზე გამორხვარ კვრის. კვრი სომბნდის ან სორბლის მრგვალი ფორმის რიტუალური ნამწებარია. კერას კვრის გავრცელების ზონაში გვხვდება ქვის კერები. მათზე გამოსახულ ასტროლოურ ორნამენტებს ეთნოგრაფები აღორძინებისა და ნაყოფიერების სიმბოლოად მიიჩნევენ. შდრ. ვ. რუხაძე, 1968, 71-72.

ოსტროტი თვლის, რომ ტელარ/პელარ-ს ზერძულ ენაში გააჩნია მო-
ნათესავე სიტყვა ტერას (უჩვეულო, მნიშვნელოვანი მოვლენა, არა-
ზუნებრივი ნიშანი), გავრცელებული როგორც ჰომეროსის დიალექტში,
ასევე იონიურში, ატიკურსა და დორიულში. ტერას (უჩვეულო, არა-
ზუნებრივი ნიშანი) ჰომეროსის შემდგომ ეპოქაში „მონსტრს, უჩ-
ხულს, საშინელებას, შეუწონებელს“ აღნიშნავდა. პელარ/ ტელარ-სა და
ტერას-ს შორის საგულისხმო სემანტიკური თანხვედრაა.

ძველი განმმარტებლები ინტერპრეტირებისას ხშირად ერთ სიტყვას
მეორეთი ხსნიდნენ. მაგალითად: პელარ· μέγα, τεράσιτον (Suid. 2, 2,
173) – πελάρου· μεγάλου τέρατος (Suid. 2, 2, 174). πέλαρα· θηρία, δείμα-
τα, τέρατα, σημεῖα μεγάλα; πελάρια· μεγάλα, τεράστια (Hesych.).

ოსტროტი ლოკიდური ზგერების განსხვავებას ტერას და ტელარ
ფორმებში მარტივად განმარტავს. იგი აღადგენს წინაზღერძულ ფუძეს
*qer- და თვლის, რომ ფუძის აუსლავის და სუფიქსური რ-ს ფის-
ტანერუმა ფისიმილარიაში მოგვრა *qel- ფორმა.¹

ოსტროტი ამავე ძირის შესატყვისად მიიჩნევს car- (scar-) ძირიდან
ნაწარმოებ სანსკრიტულ ზედსართავს ā-scar-ya-h (იშვიათი, საოჯარი)
და არსებით სახელს ā-scar-ya-m (იშვიათობა, საოჯრება).

ტერას, პელარ და ā-scar-ya-h არა მხოლოდ სემანტიკურად, არამედ
ფორმალურადარ შეესატყვისება ძველ ისლანდიურ და ნორვეგიულ
ფორმებს skars/skass, რომლებიც „ჯადოქარ ქალს“ (Zauberweib,
Hexe) აღნიშნავენ.² მათ სანსკრიტულთან საერთო აქვთ პრეფიქსი s-,
ხოლო ძველზერძულთან – სიგმატური ნომინატივის მანარმოებელი.

ამგვარად, ოსტროტი მიიჩნევს, რომ *qer- ძირში, რომელიც „ურბანის,
არაზუნებრივის“ აღნიშნავს, შეგვიძლია უფრო ძველი მინარსი ამოვიკითხოთ
– „ჯადოქანური, მოჯადოებელი“ (zauberischen, Zaubers, Zauberwerkes).

საერთოინდოევროპული *qer- ძირი აღნიშნავს აგრეთვე „კეთებას,
მოქმედებას, ზემოქმედებას“, მაგრამ ერთი, ჩვენთვის მეტად მნიშ-
ვნელოვანი, ნიუანსით – მაგიურ მოქმედებასა და ზემოქმედებას.³ ამ
თვალსაზრისით, განსაკუთრებით საინტერესოდ მიმაჩნია სანსკრიტული

¹ მისივე მოთხრობით, მსგავსი ფისიმილარის მაგალითები ძვ. ზერძულთსთვის არ არის
უცხო. აღსანიშნავია, რომ ოსტროტი რ-ით გაფორმებულ ფუძეებს პრეორიციტულად მიი-
ჩნევს და მას ამის სანიშნოდ არაერთი მაგალითი მოჰყავს. იხ. H. Osthoff, 1905, 58.

² შფრ. იქვე.

³ შფრ. H. Osthoff, 1905, 60.

ამბავთა აღუზიდად მივიჩნით.¹ აქტიონის მითი, გარკვეული თვალსაზრისით, კირკესა და ოფისევის ამბის პარადიგმად ან ათიაზე განვითარებული მოვლენების ანალოგიად შეიძლება ჩაითვალოს. მიუხედავად იმისა, რომ X სიმღერაში აქტიონი ნახსენები არ არის, ზოგიერთი მეცნიერის აზრით, ამგვარი ანალოგია მაინც დასაშვებია.²

იომის ეპიზოდის მხოლოდ სტანდარტული სცენების ერთ-ერთ ვარიანტად მიჩნევა მიზანშეწონილი არ უნდა იყოს. იგი შემთხვევით არ არის ჩართული კირკეს ამბავში. როგორც ჩანს, ირემი (ისევე როგორც სხვა ეხოველები) ქალღმერთის ზოომორფული ეკვივალენტი იყო. აღნაშთ, არ არის გამორიყსული, რომ არსებობდა კირკეს შესახებ თქმულების უფრო სრული ვერსია, რომელშიც ირემი მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა და იგი ტრადიციულ ამბავს წარმოადგენდა.

☒ ზოგიერთი დასკვნისთვის

იმ მრავალ ქალს შორის, რომლებსაც ოფისევის შესვლამ, კირკე ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მომხიბვლელია. ამგვარ განუყოფელობას, უპირველეს ყოვლისა, აღნაშთ, ამ პერსონაჟის ამბივალენტურობა განაპირობებს. სწორედ ის, ვინც ყველაზე დიდ დამრკოლებას წარმოადგენს ოფისევის გზაზე, იქნება მის დამხმარედ და ასწავლის, როგორ დამრუნდეს უცნებელი ჰადესიდან, შემდეგ კი როგორ დააღწიოს თავი სამ ყველაზე საშიშ საფრთხეს – ტყვილად მომღერალ ქალჩიტა სირენებს, სკილას და ქარიბდიუსს, თრინაკიას.

ჰომეროსის ტექსტი უკვე ფიქსირებული ლიტერატურაა, ანუ ტრადიციული ამბავი აქ აღარ ასრულებს პირვანდელ ფუნქციას. ეს უკვე „კრისტალიზებული“ მითია. ქალღმერთი თანდათან რეალური პერსონაჟისთვის დამახასიათებელ ნიშნებს იძენს. შემოდის ეპორეური პლანი, ჩნდება მოტივები და მიზნები – ინსება დემითოლოგიზაციის პროცესი. ის, რაც კულტსა და რიტუალში ნაყოფიერებას ასახავდა, „კრისტალიზებულ“ მითში უბრალოდ სექსუალიზაციაში ვლინდება, ქალღმერთის მეგზური ეხოველები, რომლებიც როდესღაც კულტმსახურები უნდა ყოფილიყვნენ, ახლა უბრალო აკრიზუტებად იქნენ.

„ოფისეაში“ კირკეს ეპიზოდის დეტალური ანალიზი მითის სხვადასხვა დონეების რეკონსტრუქციისა და უძველესი პლანეტების გამოვლენის საშუალებას იძლევა.

კატეგორიზაცია

¹ დ. პიეშა გამოავლინა კირკეს ეპიზოდის მრავალი მსგავსება „witch in the woods“ ტიპის ხალხურ თქმულებებთან. იხ. D. Page, 1973, 56-65.

² შდრ. D. Roessel. 1989, 34.

არ ვიზიარებ ნ. მარინატოსის თვალსაზრისს, რომელიც კირკეს მითის უძველესი შრეების ჩამოყალიბებას ორიენტიზაციის პერიოდში ვარაუდობს. კირკეს მითის ძირითადი ზირთვი უნდა ჩამოყალიბებულიყო არაუგვიანეს მიკენური ეპოქისა. ამგვარი ვარაუდის საშუალებას იძლევა იმ არქაული დანაშრეების არსებობა, რომელთა აღდგენაჲრ ჰომეროსის ტექსტის ლინგვისტურ-კონტექსტური ანალიზის საფუძველზე ხერხდება. გარდა ამისა, იმაზე, რომ მითი ჰომეროსამდელ პოეტურ ტრადიციამი უკვე დამკვიდრებული უნდა ყოფილიყო, კიდევ რამდენიმე მომენტი მიუთითებს:

ა) კირკეს ამბავთან დაკავშირებული ტერმინები, რენები და პერსონაჲები მყარად არიან დაკავშირებულნი მიკენური ეპოქის ამსახველ ურთულეს გენელოგიურ ნუსხებთან;

ბ) ჰომეროსისგან განსხვავებული ვერსია გვხვდება უკვე ჰესიოდესთან;

გ) მითის განსხვავებული ვერსიის არსებობას ავლენს როგორც ლიტერატურაში განხეული ურიცხვი მასალის, ასევე უძველესი იკონოგრაფიის შეპირისპირებით ანალიზი.

რარ შეეხება მითის გენეზისს, ის, აღბათ, ბერძნული გარემოს მიღმა საძიებელი. საერთოქართველურ სივრცესთან მნიშვნელოვან მიმართებებს ამჟღავნებს კირკეს სახელის ეტიმოლოგია, აგრეთვე ქალღმერთის ატრიბუტები და ძირითადი ფუნქციები. ბერძნების არაერთი მითითება კირკეს კავშირზე ეჭრობასთან და მერნიერებაში გამოთქმული ე.წ. ქართველურ-ეჭრუსკული ჰაბოთეზა მითის ახლებური ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა: შესაძლებელია, კირკეს ამბის ეს პლასტი რეალური მიგრაციის სურათს ასახავდეს, რარ კირკეს ქართველურ გარემოსთან დაკავშირების შესაძლებლობას ახალი არგუმენტებით გამყარებდა.

თუმცა, ყველა ეს ვარაუდი ვარაუდად დარჩება მანამ, სანამ არ მოხერხდება მათი გამყარება ნინაქართველურ არეალში აღმოჩენილი არქეოლოგიური თუ ნერილოზითი მონაგრებებით, რომლებიერ კირკეს კულტმსახურებაზე მოგვითხრობდა. თუმცა, უნდა ითქვას ისიერ, რომ ამ არეალში დღემდე გამოვლენილი კულტურა არ გამოორიებას ამ სივრცეში III-II ათასწლეულებში ამ ფუნქციების, ატრიბუტების და თუნდაც სახელის მქონე ქალღმერთის არსებობას.

მეოთხე თავი

კირკე და „არგონავტიკა“

ოქროს სანმისის მოსაპოვებლად კოლხეთში არგონავტთა ლაშქრობის ამბავი ჰომეროსამდელ საბერძნეთში უკვე კარგად ცნობილი რომ უნდა ყოფილიყო, დღესდღეობით ევკს არ ინვეკს. ინფორმაციას არგონავტების შესახებ უძველეს ლიტერატურულ წყაროებშივე ვხვდებით — როგორც ჰომეროსთან, ასევე ჰესიოდესთან. მინიათა ლაშქრობის შესახებ მოგვითხრობენ ევმელოსი, მიმნერმოსი, სიმონიდესი, პინდაროსი, ჰეროდოტე და მრავალი სხვა. არგონავტების თემას საფუძვლიანად ამუშავებს ბერძნული დრამა. მაგრამ არგონავტთა ლაშქრობის მთავარ სისტემატიზატორად მაინც აპოლონიოს როდოსელი ითვლება. ძვ.წალის III ს-ის პოეტს, რომელიც ალექსანდრიულ ბიბლიოთეკას ხელმძღვანელობდა, ხელი იმ დროისთვის არსებულ ყველა წყაროზე მიუხედავბოდა. აპოლონიოს როდოსელი დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა და შემდგომში არგონავტების ლაშქრობის ამსახველი ამბების დამუშავებისას ძირითადად სწორედ მას ეყრდნობიან. ამდენად, მისი თხრობა საინტერესოა არა მხოლოდ ლიტერატურული, არამედ ისტორიულ-გეოგრაფიული თვალსაზრისითარ.

რამდენადარ არგონავტებისა და ოდისევსის მარძრუტი მნიშვნელოვნად ემთხვევა ერთმანეთს, ძნელია დამკვიტებით მტკიცება, რომელი მათგანია პირველადი. შეიძლება, „ოდისეას“ ზოგიერთი ეპიზოდი მართლარ ზეპირსიტყვიერი არგონავტიკით ყოფილიყო შთაგონებული. მაგრამ, მეორე მხრივ, ამკარაა „ოდისეას“ კვლი არგონავტიკის ლიტერატურულ ვერსიებზე!

კირკეს ეპიზოდი ჩართულია როგორც „ოდისეაში“, ასევე „არგონავტიკაში“. მითოლოგიური ტრადიციით, „ავისზრანხველი აიეტის და“ კოლხურ გენეალოგიურ შტოსთან დაკავშირებული ჰერსონაჟია და, ამდენად, არგონავტების თქმულენასთან მისი დაკავშირება თითქმის უფრო ბუნებრივი და ლოგიკური ჩანს, ვიდრე ოდისევსის ხეტიალის ამსახველ ამბებთან. მაგრამ აქ ყურადღებას იქვეც ერთი ნიუანსი, რარ ამ საკითხთან დაკავშირებით მკვლევრებში სერიოზულ ევკს აღძრავს. კირკეს სახე საერთოდ უგულვებელყოფილია პინდაროსთან, სოფოკლესთან და ჰეროდოტესთან. ხოლო „არგონავტიკაში“, როგორც ერთი მკვლევარი შენიშნავს, იგი მხოლოდ გაიელებს, რათა მყის გა-

რ. გორდეზიანი, 1999, 76.

უჩინარდეს.¹ კირკეს მნიშვნელოვანი ფუნქქია აკისრია აპოლონიოსის პოემაში, მაგრამ ბევრად უფრო ფერმკრთალია, ვიდრე ჰომეროსის პერსონაჟი. ქალღმერთის მითვისური სახე ჰომეროსთან აშკარად უფრო საფუძვლიანად არის დამუშავებული. და მაინც, სად უნდა იღებდეს სათავეს კირკეს ამბავი, თავდაპირველად რომელი რეკლის ნაწილი უნდა ყოფილიყო იგი – არგონავტების ლაშქრობის თუ ოდისეისის ხეციალის?

ერთსულოვანი აზრი ამ საკითხის შესახებ არ არსებობს. მკვლევართა ნაწილი მიიჩნევს, რომ ჰომეროსი კირკეს ეპიზოდში არგონავტთა თქმულებიდან უნდა ამოდიოდეს.² ნაწილი არგონავტიკასთან კირკეს ოდინდელ კავშირს საერთოდ ეჭვქვეშ აყენებს და ვარაუდობს, რომ იგი მხოლოდ მედებს სახის გვიანდელი გადაამუშავებაა. იმასავე კი ამბობენ, რომ კირკე არგონავტიკას პირველად ალექსანდრიულ ეპოქაში დაუკავშირდა, მას შემდეგ, რაც მინიების მოგზაურობამ შავი ზღვის აუზიდან ტირენიის ზღვაში გადაინაცვლა და ეს ჰომეროსის მინიშნებაზე დაყრდნობით მოხდა. ამ შემთხვევაში ძირითადად კირკე-აიეცის გენეალოგიურ კავშირს გულისხმობენ.³ გამოთქმულია აგრეთვე თავალსაზრისი, რომ არგონავტების თქმულებასთან კირკეს კავშირს სიძველის კვალიერ კი არ ატყვია. -კირკეს ამბავი ყველა შემთხვევაში ოდისეასთან უფრო ახლოს დგას, ვიდრე არგონავტიკასთან.⁴ თუმცა ასევე არსებობს პიპოთეზა, რომ კირკეს და სირენათა ამბები თავდაპირველად არგონავტთა თქმულების კუთვნილებია იყო. სკილასი და ქარიბდისის კი მასში მოგვიანებით ჰომეროსის გავლენით ჩართეს.⁵

კირკეს არგონავტების თქმულებათა რეკლში ჩართვას რომ ვერც ჰომეროსს, მით უმეტეს ვერც აპოლონიოსს მივანეროთ, უკვე ჰომეროსის ტექსტიდანვე აშკარა ხდება. ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში ამის თაობაზე უკვე გამახვილდა ყურადღება.⁶

„ოდისეაში“ კირკესთან ერთად მოიხსენიება მისი ღვიძლი ძმა აიეცი, ნარმოდგენილია მათი გენეალოგია, საუბარია კუნძულ აიაიაზე, რომელიერ ალმოსავლეთში მდებარეობს. გარდა ამ რწობებისა, ჰომეროსთან ვხვდებით ერთ უმნიშვნელოვანეს მინიშნებას: აიაიადან წა-

რეკლამისთვის

¹ K. Seeliger, 1890-94, 1203.

² დისკუსიასთვის იხ. K. Seeliger, 1890-94, 1202; A. Kirchoff, 1879, 287 მმდ.: E. Kaiser, 1964, 197-98.

³ E. Bethe, 1921, 504; K. Seeliger, 1890-94, 1203.

⁴ K. Seeliger, 1890-94, 1204, 1194.

⁵ От. Лорткипанидзе. 1989, 16, 122. მუბ. 7

⁶ რ. გორდუზიანი, 1999, 117; От. Лорткипанидзе. 1989, 16.

სულმა აქვეყლებმა იგივე მარშრუტი უნდა გაიარონ. რაერ არგონავტებმა. ისინი უნდა გასწდნენ პლანეტებს – მოხეტიალე კლდეებს, რომლებმაც არაერთი სიწორხლე იმსხვერპლეს. ზღვის ტალოები დღემდე აზრუნებს ხომალდთა ნაშენებს და მუზღვაურთა გვამებს. ერთადერთმა, კოლხეთიდან მომავალმა „უცვლასათვის სანუკარმა არგომ“ შეძლო განსაყდელისთვის თავის დაღწევა. მასარ არ ასწდებოდა დაღუპვა, იასონს მასზე მზრუნველი ჰერა რომ არ მოძველებოდა (μ70-72).

ასე რომ, სრულად ამქარაა, რომ ჰომეროსისთვის წნობილი იყო არა მარტო არგონავტთა კოლხეთში ლაშქრობის ამბავი, არამედ ისიც, რომ კირკე გარკვეულ როლს ასრულებდა არგონავტების თქმულებაში, კრძოდ კი, კოლხეთიდან დაბრუნების სიუეტურ რგოლში. ეს, თავის მხრივ, იმაზე მეტყველებს, რომ კუნძულ აიათს და კირკეს უკვე თქმულების უძველეს ვარიანტებშივე მნიშვნელოვანი ფუნქქრას ჰქონდათ დაკისრებული.

წხადია, ავტორი, რომელმაც არგონავტთა კოლხეთში ლაშქრობის და უკან დაბრუნების აღწერა სურდა, გვერდს ვერ აუვლიდა ამ ჰერსონაქს. წხადია ისიც, რომ აპოლონიოსი პოემაში ჩართავს კირკეს არა მხოლოდ როგორც აიეტის დას (ანუ ურდნობა მხოლოდ ჰომეროსის ინფორმაციას), არამედ როგორც ჰერსონაქს, რომელიც იმთავითვე დაკავშირებული იყო არგონავტების თქმულებასთან.

როგორც ითქვა, აპოლონიოსის კირკე ჰომეროსისეულ სახესთან შედარებით მართლაც უფერულია, მაგრამ ალექსანდრიელი პოეტი კირკესთან დაკავშირებით გვანვდის წნობებს, რომლებიც მრავალი თვალსაზრისით არის საინტერესო. თუმცა, პირველ რიგში, მნიშვნელოვანია, თუ რამდენად და როგორ განსხვავდება აპოლონიოსის კირკე ჰომეროსის ჰერსონაქისგან.

„არგონავტიკაში“ კირკე პირველად III სიმღერაში გამოჩნდება და ეს მოკლე ეპიზოდი კუნძულ აიათს ლოკალიზაციის თვალსაზრისითაა საყურადღებო.¹ კირკესთან შეხვედრის ამბავი IV სიმღერაშია გადმოწმული. მას 90 სტროქონი (IV, 662-752) ეთმობა და ამ ეპიზოდში შემდეგი სქენების გამოყოფა შეიძლება: 1) კირკეს სიზმარი; 2) კირკეს მხლებლები; 3) განმეზდის რიტუალი.

აპოლონიოსს როდოსელთან კირკე საკმაოდ მნიშვნელოვან ფუნქქრას ასრულებს. მან ურდვისაგან უნდა განმზინდოს მეფეა და იასონი, რათა მათ მშვიდობიანად ჩააღნიონ საბერძნეთამდე. ასე რომ, აიათზე არგონავტთა შეჩერება ნინასნარგანზრახულია, ღმერთების მიერ ნანინასნარმეტყველები და არა შემთხვევითობით განპირობებული.

გვ. 37-42.

¹ იხ. გვ. 37-42.

ათენას მიერ ხომალდზე ჩაფლობილმა ღოღონეს მუხიდან გამოთლილიმა მეტყველმა მორმა მინიემს აუწყა, რომ მანამ, სანამ კირკე როდვილებს აფსირტოსის სისხლისგან არ განხმენდდა, ისინი საშინელო ქარიშხალსა და ზღვაზე გაუთავებელ ხეციალს თავს ვერ დააღწევდნენ. ჰერას დახმარებით ძლივს გადალახეს ავსონიის ზღვა და ტირენიის სანაპიროზე აიაიას სახელგანთქმულ ნავსადგურს მიაღწენენ. აქ მეფობდა აიეცის და.

თითქმის იმავეს მოგვითხრობს „ორფიკული არგონავტია“: მუხის მორმა, რომელიც ათენა პალასმა არგონავტიაში გააგზავრა, აუწყა არგონავტებს, რომ ღმერთები მკვლელთა სულის განმმენდას ელიან ჩადენილი როდვის გამო. გმირებმა, რომლებმაც კირკეს კუნძულს მიაღწიეს, იხილეს ქალღმერთი, რომელსაც ქრუნლის ისრების მსგავსი თმა ამშვენებდა, მისი სუნთქვა კი ნათელს აფრქვევდა. მეფემ მას დახმარება სთხოვა, მაგრამ კირკემ როდვილები სასახლეში არ მიიღო, მოამარაგა ხორციითა და ღვინით და პელოპონესოსის უციდურეს საზღვარზე, მელეას სანაპიროზე გააგზავნა. იქ განსანმენდად მსხვერპლი ორფევსს უნდა შეენირა.¹

„არგონავტიკის“ მიხედვით, კირკე დასავლეთში ზინადრობს. ჰესპერელთა ქვეყანაში იგი მამამისს თავისი ეკლით გადმოუყვანია.² სწორედ ამ სანაპიროსთან ჩაუშვეს ღუზა არგონავტებმა.

კირკე საშინელო სიზმარს გამოელვძებინა და განთადისთანავე ზღვის ნაპირას გასულიყო თმისა და ცანსაქმლის განსანმენდად. დაესიზმრა, თითქოს მთელი სასახლე სისხლს დაეცბორა, ჯდონამლებს კი, რითიც ადრე მოსულეებს აჯაღიებდა, ქრუნლი ნაკიდებოდა. თვითონ ჰეშვით იღებდა სისხლს და ასე რდილობდა ხანძრის ჩაქრობას. სწორედ ამ დროს მიაღწენენ არგონავტები აიაიას სანაპიროს (IV, 661-671).

რაც შეეხება კირკეს ხილვას, უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ზოგადად სიზმარს ლიტერატურაში სრულიად განსაკუთრებული მხატვრული ფუნქცია ენიჭება. ჩვეულებრივ, იგი მოიზარება როგორც ალეგორია და მინიმენება. კირკეს სიზმარს შეიძლება პროფეტული ვუნდობა.³ სისხლი, რომელსაც ჯაღიქრის სამყოფელი დაუცბორავს, იასო-

¹ Orph. Arg. 1038-1242.

² Apoll. Rhod. III, 309-311. აიაიას ლოკალიზაციისა და ამ საკითხთან დაკავშირებული წნობების ინტერპრეტაციების შესახებ საუნარი იყო ნაშრომის I თავში.

³ იგი შეიძლება „არგონავტიკაში“ აღწერილი ორ სხვა სიზმარს შევადაროთ. (III, 619-34; IV, 1733-45). ამასთან დაკავშირებით იხ. H. Fränkel, 1968, 520-21.

ნისა და მედეას მიერ ჩადენილ მკვლელობაზე მიგვანიშნებს. ხოლო ის, რომ კირკე ქრესტოს სისხლით აქრობს, წინასწარ გვაუწყებს იმის შესახებ, რომ სისხლიანი დანაშაული სისხლითვე იქნება გამოსყიდული (სისხლი სისხლის წილ). რამდენიმე სტრიქონის შემდეგ, განსმენდის რიტუალის აღწერისას, მოთხრობილია, თუ როგორ გამოჯიშავდა კელს ახალშობილი, სამსხვერპლო გოგს, რათა მისგან დადენილმა უროდველმა სისხლმა სანაქვლოდ აფსირტოსის სისხლი ჩამორეხოს. ზოგიერთი დაკვირვებით, აქ, განსხვავებით სხვა შემთხვევისგან (იგულისხმება მედეას სიზმარი), კირკეს სულიერი მდგომარეობის დახატვა სოკრატის განვითარებისათვის აუცილებელი მიზნებით არ არის ნაკარნახევი. მაგრამ სიზმრის ეპიზოდი ერთგვარ დაძაბულობას ქმნის და, როგორც ჩანს, გამიზნულია განსმენდის სცენის შესამზადებლად, რომელსავე აპოლონიოსი დიდი სიზუსტით აღწერს.¹

როდესაც თვალმომხილელი სტუმრები, როგორც ეს მავედრებლებს შექტურით, კერძადაც უჩუმრად ჩამოსხდნენ და იასონმა მკვლელობის იარაღი მინაში ჩაასო, კირკე მაშინვე მიხვდა მათი მისვლის მიზეზს. იგი მოკრძალებით შეუდგა ჰიკესიოს-ზევის ნესის შესრულებას, რომელიც მკვლელებს სასტიკად უხსრება, მაგრამ მფარველობს კიდევარ. კირკემ სამსხვერპლოდ უროდველი გოგი ასწავა, კელი გამოსწრა და მისგან ჩამომდინარი სისხლით დაუნაშა ხელები მავედრებლებს. შემდეგ ზევსს ევდრა, შელორცვების წარმოთქმით სამსხვერპლო კვირები დანვა და კერძაზე უღვინო სითხე აჭურა, რათა ერინიები მოემადლოერებინა (IV, 691-720).

მედეამ მდევართა შესაჩერებლად სამინელი წოდვა ჩადინა – ეშმაკობით და ჯადონაშლით მიიტყუა საკუთარი ძმა (IV, 442) და იასონს ნანილ-ნანილ ააქუნინა (IV, 476-479). აპოლონიოს როდოსელი ხატავს *μασχαλ(σμοσ)*-ის სახელით ცნობილი არქაული რიტუალის სულისშემკრელო სურათს, რომელიც გვამის ნანილ-ნანილ აქნასა და სისხლის დაღვევას ითვალისწინებს.² ამ უპაციებელი წოდვის გამო, მკვლელები მალე ასეთსავე ვითარებაში აღმოჩნდებიან. მოხვდებიან კუნძულზე, სადაც, ზევსის ნება რომ არა, ჯადოქარს შე-

გვამის ნანილ-ნანილ ააქუნინა

¹ A. H. H. Kessels, 1982, 161. იქვე, 162: სიზმრების ეს განსაკუთრებული ფუნქცია, რომელიც კომპარული ასპექტებს ანიჭებს, ბერძნული ტრადიციის უფრო ვრცელად დამუშავდა ვიდრე პომპრობსთან, ელინისტურ ლიტერატურაში კი ნამდვილ ასპექტად იქცა.

² ამასთან დაკავშირებით იხ. R. Hunter, 1993, 165. დანვრლივით ამ ტიპის მითორიტუალურ მოდელთან დაკავშირებით იხ. რ. ჟნავა, 2001, 262-291.

აპოლონიოსამდე ორი საუკუნით ადრე, ძვ.წ. აღ-ის V ს-ში ემპედოკლემ ჩამოაყალიბა თეორია წოცხალ არსებობა სპონტანური წარმოშობის შესახებ. ამის მიხედვით, დასაწყისში პირველადი ელემენტების შეერთებით წარმოიქმნენ პირბოლო ქმნილებები. დედამიანისგან აღმოჩნდა მრავალი უცნობი თავი, შიშველი ხელები, რომლებსავე მხრები არ ჰქონდათ, რბოდნენ იქეთ-აქეთ და უშუალო თავები მარტო დაეხეტებოდნენ.¹ ისინი ერთმანეთს შემთხვევით შეუკავშირდნენ და ასე წარმოიქმნენ უწყნური ნაზავნი (μειμνύμενα). მათში შერწყმული იყო ქალისა და კურის, ცხოველისა და ადამიანის ნაწილები. ხარების მსგავს უწყნურ ქმნილებებს სახე ადამიანისა ჰქონდათ (βουγενή ἀσπίρπαρρα), ადამიანის მსგავს არსებებს კი – ხარის თავი (ἀσπίρρα βούκρανα).²

აპოლონიოსთან აღწერილი ქმნილებების მსგავსი ანთროპო-ზოო-მორფული არსებების ჰოვნა არა მარტო ემპედოკლესთან, არამედ კირკეს სიუჟეტის ამსახველ ადრეულ გრაფიკულ გამოსახულებებშიც შეიძლება. მათზე ძირითადად ორი ტიპის ცხოველებია წარმოდგენილი: ა) რომლებსავე ყველა ორგანო ცხოველისა აქვთ; ბ) რომლებსავე (როგორც ჩანს, მათ, ვინც უნინ ადამიანი იყო) სხეულის ნაწილი ცხოველისა აქვთ, ნაწილი კი – ადამიანისა. ვარაუდობენ, რომ ამ შემთხვევაში³ სხვადასხვა წარმომავლობის სხეულის ნაწილთა აღრევა მხოლოდ გარდასახვის აქტზე მისათითებლად ხდება.⁴

აპოლონიოსი, როდესაც წერხონაკიდებულ მავიურ ბალახებზე საუბრობს, ამბობს, რომ მათი მეშვეობით „ადრე“ კირკე მოსულებს აჯადოებდა (IV, 667: πάρος... θέλιγ'). როგორც თანამედროვე კომენტატორები შენიშნავენ, აქ უნდა ივარაუდებოდეს ეპოქა, როდესაც ჰომეროსთან აღწერილი მოვლენები ვითარდებოდა. „არგონავტიკის“ ავტორი ამგვარად ჰომეროსის დროზე მიანიშნებს, თუმცა ქრონოლოგიურად არგონავტთა ლაშქრობა ოდისეესის ხეციალს წინ უსწრებდა.⁵ სხვაგვარი თვალსაზრისით, უაღრესად განსხვავებულ ალექსანდრიელ

¹ ს. დანელია, 1983, 188.

² H. Fränkel, 1968, 521-523. И. Толстой, 1966, 24-25. ემპედოკლეს მიხედვით, სქესის დიფერენციატა მორფული მოვლენაა. ს. დანელია, 1989, 177-191.

³ ეს, როგორც ნესი, უფრო მითის ილუსტრაცია და არა რიტუალური გამოსახულებები, ამიტომ მათი ამგვარად ინტერპრეტირება, განსხვავებით ბრინჯაოს ხანის გამოსახულებებისგან, მართლაც შესაძლებელია. შფრ. გვ. 85 შმფ.

⁴ М. И. Максимова, 1922, 145 შმფ.

⁵ R. Gleis, St. Natzel-Gleis, 1996, 196, შგნ. 74: Im Epos gilt die Meta-Zeichnung der realen Literaturgeschichte.

ეს ფაქტორები კიდევ ერთხელ მოუთითებს, რომ ჰომეროსის მიერ დამუშავებული მითის ვერსია არც ერთადერთი და არც უძველესი არ უნდა ყოფილიყო. სანამ ოდისეესის ხეციალის შესახებ თქმულებების რკლს დაუკავშირდებოდა, კირკეს სახე ჩართული უნდა ყოფილიყო არგონავტთა ამბავში. თუკი „არგონავტიკაში“ კირკეს სახე, „ოდისეასთან“ შედარებით, უფერულია, ეს, ალბათ, პოეტის ინტერესებით უნდა იყოს განპირობებული. ძვ.წ. აღ-ის III ს-ში მოღვაწე, მეგრეებში უაღრესად განსწავლული პოეტი, ესადა, ჰომეროსთან შედარებით ბევრად დაშორებულია მითოპოეტური აზროვნების სიღრმეებს. ალექსანდრიელი პოეტისთვის, ალბათ, მითოსური ინფორმაცია, პირველი რიგში, საინტერესოა იმდენად, რამდენადაც ეს არის მასალა მხატვრული სახის შესაქმნელად. შეიძლება, ეს განაპირობებს იმასაც, რომ „არგონავტიკის“ კირკე, მედეას მსგავსად, „ოდისეას“ „ძღვეამოსილ ღმერთთან“ შედარებით, მნიშვნელოვნად „გაადაშიანურებულია“¹ იმდენად, რომ პოემაში ის, ფაქტობრივად, მხოლოდ ქურუმის ფუნქციას ასრულებს. რჩება მთაბეჭდილება, რომ აპოლონიოს როდოსელის უფრო მეტად აინტერესებს ისტორიულ-გეოგრაფიული ინფორმაცია, რომელიც არგონავტიკის დაბრუნების ამბის მეშვეობით შეუძლია ამეროს მსმენელს, ვიდრე ამ ამბავში ჩამოყრული მითოსური შინაარსი.

გარდა ყოველივე ზემოთქმულისა, „არგონავტიკაში“ დარული ენობები, კიდევ ერთხელ აღძრავს ევკს, რომ კირკეს პროტოტიპი არაბერძნულ გარემოში უნდა იყოს საძიებელი.

გვ. 111

¹ ელინიზმისათვის დამახასიათებელი რეალიზმთან დაკავშირებით იხ. G. Zanker, 1987. აგრეთვე შდრ. C. R. Beye, 1982, 152: Circe the witch sounds more like an outraged middle-class matron.

კაცს უნდა ნარმოადგენდეს.¹ ვერგილიუსთან ეს ორი ჰომეროსისეული ხასიათი ერთმანეთს შეერწყა კირკეს სახეში.

„არგონავტიკაში“ მინიები გვერდს აუვლიან ოგიგიას,² ათაბზე კი შეჩერდებიან. არგონავტთა ვიზიტი კირკესთან არ არის შემთხვევითი, ნინასნარგანზრახულია და ღმერთების მიერ ნანინასნარმეტყველები.³ ჰომეროსთანაჲ და „არგონავტიკაში“ ეს არის არა უბრალოდ საფრთხე, რომელიც უნდა დაიძლიოს, არამედ *λύσις*-ის აუერღებელი პირობა.

ვერგილიუსთან კირკე მოიხსენიება როგორც *dives* (VII, 11).⁴ ამის შესატყვისი არც ჰომეროსთან გვხვდება, არც აპოლონიოსთან. ტრადიციულად, *dives*-ს თარგმნიან როგორც უხვს, მდიდარს, ზარაქიანს. თვითონ ვერგილიუსი არ მიგვანიშნებს, თუ რას გულისხმობს ამ შემთხვევაში. იგი *dives*-ს ჰეგზამეტრის პირველ ტერფში ათავსებს და ამგვარად განსაკუთრებულ დაკვირვებას ანიჭებს.⁵ ფიქრობენ, რომ შესაძლებელია ეს კვლავარ „ოდისეადან“ იღებდეს სათავეს და კირკეს თლილი ქვეშით ნაშენები მდიდრული მეგარონის აღწერას ეხმიანებოდეს.⁶ ვარონი ეპითეტს *divus*-ის (ღვთაებრივი) ფერივანტად მიიჩნევს. ამგვარად ამოკითხული შინაარსი კი ჰომეროსისეულ *δία θεάων*-ს მიემართება. ინტერპრეტაციითა შესაძლებლობები ამით არ ამოიხსნება. როგორც ს. კირიაკიდისი შენიშნავს, რომაელ პოეტთა უბრაველსობისათვის და საერთოდ, ტრადიციული რომაული მორალის მიხედვით, ის, რაჲ მდიდრული იყო, უპირისპირდებოდა პოზიტიურს (*qualitas / quantitas*) და პოეტი ამგვარად კირკეს მიმართ ნეგატიური დამოკიდებულების გამოხატვას წდილობდა.⁷

კირკესი და კალიფოსი

¹ კირკესა და კალიფოსს ურთიერთმიმართების შესახებ დისკუსიასთვის იხ. K. Reinhardt, 1960, 77-87; F. Dirlmeier, 1970, 79-84; E. Kaiser, 1964, 197-213.

² იქვე, 573 მმდ.

³ Apoll. Rhod. IV, 580-88.

⁴ აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ პოემაში ამავე ეპითეტით მოიხსენიება დიდო. *atque illi stellatus iaspide fulva/ensis erat Tyrioque ardebat murice laena/demissa ex umeris, dives quae munera Dido/fecerat, et tenui telas discreuerat auro.* (Aen. IV, 261-64). ამასთან დაკავშირებით იხ. R. Hunter, 1993, 179; S. Kyriakidis, 1998, 107.

⁵ იხ. R. Hunter, 1993, 178, მენ. 34; S. Kyriakidis, 1998, 93.

⁶ მდრ. κ210-11; κ252-3; κ348 მმდ.: κ365-70. მდრ. Met. XIV, 261-3. აგრეთვე Met. II, 1 მმდ., სადაჲ მზე-ღმერთის სასახლეა აღწერილი.

⁷ იხ. S. Kyriakidis, 1998, 107 და იქვე დასახელებული ზიზლოვარდია.

კირკეს სახელის ეტიმოლოგიური ასპექტების მიმოხილვისას ითქვა, რომ უძველესი წარმოდგენებით, კირკე გრძნებით კრავდა, მაგიურ წრეში აქრევდა თავის მსხვერპლს. „ენეიდაში“ ამ ვარაუდს საკმაოდ აშკარა გამოძახილი აქვს. ვერგილიუსი, სხვა ავტორებისგან განსხვავებით, საუბრობს შემორკილი რხველების შესახებ. არ არის გამოირჩეული. ეს უბრალოდ ჰოეცური ხერხი იყო და სხვა არაფერი. თუმცა შესაძლებელია ისიც, რომ ვერგილიუსი ითვალისწინებდეს ერთ წნობას, რომელიც „ოფისეაში“ გვხვდება: ოფისესი ფეკტა საჩუქრებს კრავს მაგიური ნასკვით, რომლის გაკეთებარ მას კირკემ ასწავლა (T447-48).

ვერგილიუსთან *saeva dea*-ს (მკარეი ქალღმერთის) მსხვერპლნი ლომები, ცხენები, დათვები და მგლები არიან (VII, 19-20). რხაფია, ეს სრენა ჰომეროსს ემყარება, მაგრამ „ოფისეასა“ და „ენეიდას“ შორის ამ შემთხვევაში არსებითი სხვაობაა.

როგორც ითქვა, „ოფისეაში“ ორი ტიპის რხველები გვხვდება: ა) კირკეს მიერ მონუსხული მგლები და ლომები, რომლებიც მანამდე ადამიანები შეიძლება არც ყოფილიყვნენ (K212); ბ) *pharmaka*-ს (ვერგილიუსთან, *petentibus herbis* VII, 19) ზემოქმედებით ღორად გარდასახული ბერძენები, რომლებიც მანამდე ადამიანები იყვნენ (K233...).

ვერგილიუსთან ყველა ეს რხველი კირკეს მიერ მონუსხული ადამიანია (VII, 19-20) და ისინი, ჰომეროსის თვინიერი მხეწებისგან განსხვავებით, აგრესიულები არიან (VII, 15-16). ვერგილიუსი ჰომეროსისეულ რხველთა კატალოგს დათვებსარ ამტკებს. შეიძლება, ამის საფუძველს რომაელ ჰოეცს აძლევდეს კირკეს ეპიზოდის ამსახველი არაერთი ადრეული გამოსახულება, სადაც მრავალი სხვადასხვა რხველია აღწვედილი. „ენეიდაში“ დასახელებულ ამ ოთხ რხველს (ლომებს, ცხენებს, მგლებს, დათვებს) ვხვდებით „გიორგიკებში“.¹ ამ ეპიზოდში ვერგილიუსი საუბრობს სიყვარულის დესტრუქციულ ძალაზე და ამბობს, რომ იგი ერთხანად მოქმედებს ყველა რჩეხალ არსებაზე – *amor omnibus idem* (244). ეროტიკული სიშმავე ამ რხველებს უფრო საშიშს ხდის.²

გ ა რ კ ი ა

იშორებენ გვიან ლამით მოღრიალენი./ავრთვე ვავრიანი ლორები და დათვები ბუნაგებში/მრისხანებენ და დიდი მგლების სახიანი არსებები ეძლიან./რომელშიც (იგ. სახეები) ადამიანებიდან ყოვლისშემძლე ზღაპრის მქველობით/ მრისხანე ქალღმერთმა კირკემ შემოსა მხერისავე ცორსში.

¹ Georg. 3, 242-83.

² რხველთა ასეთვე ჩამონათვალს ვხვდებით აფროდიტესადმი მიძღვნილ ჰომეროსის

Solique quadriga). ურადღებამ მიიქრია იმ გარემოებამ, რომ ამგვარი ასპარეზობებისას რხენები და ეტლეები მზის სანინალმდეგო (ანუ საათის ისრის სანინალმდეგო) მიმართულენით მოძრაობდნენ. სპორტული შეჯიბრებისას ეს ტრადიცია დღემდე დაჩულია. თუკი ეტლი მზის იმიტაცია (solis imitatione), ხოლო ამგვარი რბოლები რურ სხეულთა მიბაძვა (ἀπομίμησης τῆς τοῦ κόσμου περιφορᾶς), მაშინ ეს ერთგვარ პრობლემას ქმნის, რომელიც ახსნას საჭიროებს.

უძველესი სპორტული ასპარეზობები აშკარად რიტუალურ ქმედებებს წარმოადგენს. ამდენად, მნიშვნელოვანია როგორც მოძრაობის მიმართულება, ასევე მრუდი.

მოძრაობა ნრეზე და თანერ მზის სანინალმდეგო ტრატეკორიით განსაკუთრებით სძირად მიცვალბულთა კულტთან დაკავშირებულ რიტუალებში გვხვდება. ამაზე მიუთითებს ლიტერატურული წყაროებიერ და არქეოლოგიური მონაპოვარიერ.¹ „ილიადას“ XXIII სიმღერის მიხედვით, პატროკლეს დატინებისას ამხედრებული აქავლები რხედარს სამქერ შემოუვლიან გარს (113-114). ხოლო თუ 332-343-ე სტრიქონებს დაკვირვებით ნავიკითხავთ, უნდა ვივარაუდოთ, რომ მოძრაობა ამ შემთხვევაშიერ მარჯვნიდან მარჯვნივ, თანერ ჩაკეცილ ნრეზე ხდება.²

მსგავსი რიტუალები გავრცლებულია დღესაერ. თანამედროვე რიტუალის ბუნებრივად ჩამოშორდა რხენი და ეტლი, სხვა ელემენტები კი თითქმის ურვლელი დარჩა. საქართველოში დღემდე საყოველთაოდ გავრცლებული სამგლოვიარო ნეს-ჩვეულება აუწილებლად ითვალისწინებს საათის ისრის სანინალმდეგო მიმართულებით მიცვალბულის გარშემო ნრიულ მსვლელობას.

განმარტავენ, რომ მოძრაობის ამგვარი ტრატეკორია, როგორც სირიზნლის მიმნიტებელი, მზის ტრატეკორიის ანტინომია, სიკვდილის სემანტიკის მატარებელია.³

ზემოთ მოყვანილი მასალა ერთ-ერთი უძველესი რიტუალური მოედლის აღდგენის საქმელებას იძლევა, სადარ ნაყოფიერებისა და სიკვდილის სიმბოლიკა ჯერ კიდევ ურთიერთგადაჭავულია და არ არის გამიჯნული.

რეზუმე

¹ ამის შესახებ იხ. ჭ. ნ. Балонov, 2000, 194-95.

² დანვრილებითი სემანტიკურ-კონტექსტური ანალიზისთვის იხ. იქვე, 195.

³ ჭ. ნ. Балонov, 2000, 194-99.

სიკვდილისა და ნაყოფიერების ასპექტები ორგანული უნდა ეთილოიო კირკეს უძველესი მითოსური სახისათვისა. ასე რომ, ამჟამად, წნობა საეროკო თამაშობების კირკესგან ნარმოძველობის შესახებ, რომელიც ძველმა წყაროებმა შემოგვინახა, მხოლოდ ეტიმოლოგიას არ უნდა ეყრდნობოდეს.¹

თუ არ ჩავთვლით ერთ მინიშნებას ოვიდიუსთან, რხენს კირკეს წრის თქმულებებში ერთადერთი ვერგილიუსი ჩართავს. როდესაც ათივლებიბისთვის წნობილი მაგიური ტექნიკის შესახებ საუბრობს, ოვიდიუსი ტრადიციული ჯადობლახის, შველორეების და თითისტარის გარდა, რხენის ლორწოსაყ ახსენებს:

Scit bene, quid gramen, quid torto concita rhombo

Licia, quid valeat virus amantis equae (Amor. I, 8, 7-8).²

დღესდღეობით, ინფორმაციული დეფიციტის გამო, რხენთან დაკავშირებული პლასტის უფრო ვრცლად ინტერპრეტირება არ ხერხდება.

რამდენად ვერგილიუსის გარდა ამ თემას სხვა არავინ ამუშავებს, შეიძლება გვეფიქრა, რომ ეს მისი გამოწვინია. მაგრამ თხრობაში ამ ნიუანსის ჩართვა, არც სტრუქტურული, არც შინაარსობრივი თვალსაზრისით, მნიშვნელოვან როლს არ ასრულებს. ამასთანავე ვერგილიუსი მხოლოდ მიგვანიშნებს ამ მითურ პლასტზე, თითქოს ჯუდიტორიბისთვის იგი იმდენად კარგად იყო წნობილი, რომ განვრუობას არც კი საჭიროებდა. სხვა მხრივ, ბერძნულ წერილობით თუ იკონოგრაფიულ წყაროებში ამგვარი პლასტი კვლევის დღევანდელ ეტაზე არ ვლინდება. უნდა ვივარაუდოთ, რომ კირკეს რიკლის თქმულებებთან რხენის დაკავშირება მას შემდეგ მოხდა, რაც იგი დასავლეთმედიტერანული სამყაროს კულტივლებად გადაიქცა. ეს, თავის მხრივ, ბადებს კითხვას, რამ განაპირობა ამგვარი „ჩართვა“.

თვალი გადავავლოთ კირკეს შესახებ ზოგიერთ

გამოკვეთილ წყაროებს.

¹ Isid. Orig. XVIII, 28,2: „რომაელებს მიახნათ, რომ გამოთქმა რრკი რხენთა ნრუზე სრბოლიდან ნარმოდვა, ბერძნებს კი - კირკესგან.“ Lyd. Mens. 12: „კირკემ საკუთარ მამას პაცივისრემის გამო, როგორც ჩანს, იტალიაში პირველი საწნენოსნო შვიბრი უძღვნა.“ Tert. 8: „როგორც ამტკიცებენ, პირველი ხანახობა კირკემ თავის მამას - სლოს დაუნესა. მისგანვე (იგ. კირკე) გამოჰყავთ რრკის დასახელებარ.“ ამ წნობების შესახებ ვისაუბრეთ ნაშრომის პირველ თავში. იხ. გვ. 44-45.

² ჯადოებს ამზადებს იგი ზალახითა და ჯადო-კოვით/ვაკის ლორწოთერ ძველუმს მოკადროს კერი (თარგმანი მ.ღარინაშვილის), ოვიდიუს ნაზონი, 1987.

თქმულენბას, რომლებმარ ფეხი მოიკიდა იტალიკურ ვარემოში.

კირკეს არაერთი ძაფი აკავშირებს მარსის წრის ამბებთან. მას, როგორც ითქვა, უშვია მარსიასი (resp. ბერძენთა არესის, რომაელთა მარსის და ეტრუსკთა მარსის კორელატი),¹ იყო ჰიკუსის მუღლე. ჰიკუსი კი (picus Martius) მარსის წმინდა ფრინველია. სხვა გადმოცემით, კირკემ შვა რომულუსი ან რომანოსი. ცრადიერით, რემუსი და რომულუსი გამოზარდეს კოდალამ და მგელმა, ან კიდევ Faustus-მა და Acca Larentia-მ. ფაუსტულუსი იგივეა, რარ ფავნუსი, რომელიც სხვადასხვა ვერსიით ხან კირკეს მუღლედა, ხანარ შვილად მოიხსენიება და, როგორც ჰიკუსის ვაჟი, შვილდება გავაიგივით ჰიკუსთან, ანუ კოდალასთან (picus). ლარენტია კი, თუ დავაზუსტებთ, მგელი (lupa) არის და ასევე მარსის წმინდა წხოველი lupus Martius.²

თუ ყველა ამ წმინდას შვეჯერებთ და ერთ ნიუანსსარ გავითვალისწინებთ, რომ κίρκος, ვარდა შვეარდნისა, მგელსარ აღნიშნავს,³ ჯაჯვი შეიკვრება. საგანგებოდ უნდა აღნიშნოს, რომ კირკეს გარემორჯამი მგლები, ისევე როგორც ლომები და ტახები, უკლებლივ ყველა ლიტერატურულ წყაროში გვხვდება. უძველესი წარმოდგენების მიხედვით, კირკე მარსთან დაკავშირებული სახე უნდა ყოფილიყო. აქ ისლად გვჩნება დავამატოთ, რომ მარსი ერთ-ერთი უძველესი ღმერთია, რომელიც წაყოფიერების, ვეგეტაციის, ყოველივე ველურის, ასევე ომის ხოთხურ ღვთაებად მიაჩნიათ. მარსის წმინდა წხოველები არის კოდალა, მგელი, წხენი, ხარი. საინტერესოა მასთან დაკავშირებული ერთი ძველი ჩვეულება: საომარი მოქმედებების დამთავრებისთანავე მარსს მსხვერპლად კვადრიგთა ასპარეზობაში გამარჯვებული ერთ-ერთ წხენს სწირავდნენ. მარსს მიმართავდნენ ლუსტრაციისას, სივრრის განწმენდის მიზნით რიტუალური წრიული მსვლელობისას. ლუსტრაციებს აკარებდნენ გლეხები. როდესარ სურდათ, მიწებს უხვი მოსავალი მოეცანა და საქონელი გამრავლებულიყო. ლუსტრაცია (lustratio), თავის მხრივ, მერწიერთა საკმაოდ დიდი წანილის აზრით, იგივე უნდა იყოს, რარ circumactio.⁴

¹ Gell. fr. 8; Plin. nat. 3, 108.

² Ov. fast. III, 54; Plut. Rom. 4; 7.

³ იხ. Liddell-Scott, 1961.

⁴ ამასთან დაკავშირებით იხ. I. Borsák, 52. მათ ჰარალელოური სემანტიკა აქვთ. Lustratio-ე, ისევე როგორც circumactio, ერთდროულად აღნიშნავს წათებასარ და შემოვლასარ, ხოლო lustrum-ი განწმენდი რიტუალია, რომელიც წურ სხეულთა მომ-

ამგვარად, კვლავ კირკეს მივადგებით, საერკო თამაშობების დამა-
არსებელსა და ფავნუსის წოლს (ან დედას), ანუ მგელს, ვერგი-
ლიუსის მიხედვით, „შონის მდიდარ ასულს“, რომელიც დასავლეთმე-
დიტერანულ არეალში გავრელებითანავე მარსის წრის ღვთაებებს
დაუკავშირდა. უფველია, რომაელებისთვის ტერმინები circus (წრე, წირ-
კი), circenses (საერკო), circinatio (წრებრუნვა), circino (შემორკავა)
კირკესთან ასოწრდებოდა.

როგორც დავრწმუნდით, ვერგილიუსი ძირითადად თქმულების ჰომე-
როსისებულ ვერსიას ეყრდნობა, მაგრამ კირკეს მითის კანონიერი ვერ-
სიისგან განსხვავებულ პლასტსავე გვთავაზობს. ამქარაა, რომ რომაელი
პოეტისთვის კირკე დასავლეთმედიტერანული მითოლოგიური სისტემის შე-
მადგენელი ნაწილია. მიუხედავად იმისა, რომ „ენეიდას“ სიუჟეტის გან-
ვითარებისთვის კირკეს ეპიზოდი მნიშვნელოვან როლს არ ასრულებს,
ვერგილიუსი მას თხრობაში მანერ ჩართავს და პოემის რენტრალურ
ნაწილში – VII სიმღერის დასაწყისში ათავსებს. ქმნის რა კირკეს ლო-
ტრატურულ სახეს, რხადა, ავტორი მას გარკვეულ ფუნქციას აკისრებს:

ა) კირკესა და მის მიერ სახერვლოლი ადამიანების აღწერით პოეტი
ამძფრებს ლატეუმის იდილიური ღანღამფეტის ეფექტს. მაგრამ,
როგორც ჩანს, პოეტის მიზანი მხოლოდ ამით არ ამოიხსურება.

ბ) „ოფისეაში“ კირკეს კუნძულოზე იწყება გარდაცემა ირეალური სამ-
ყაროდან რეალურისკენ.¹ დაახლოებით ამგვარი საკვანძო ფუნქცია
აკისრია კირკეს ეპიზოდს „ენეიდამიერ“. იგი, ფაქტობრივად, ასრულებს
პირველ ექვს წიგნს, რომლებშიც ოფისეისის ხეციალის მსგავსი ამ-
ბავია მოთხრობილი და იწყებს მომდევნო ექვსს, რომლებშიც ილია-
დასებურ ბრძოლებს აღწერს.²

ვერგილიუსთან კირკეს კომპლექსური სახე მნიშვნელოვნად რე-
დუქირებულია. იგი, ჰომეროსისგან და აპოლონიოსისგან განსხვავებით,
ამქარად უგულბებლყოფს კირკეს სახის ჰუმანურ, პოზიტიურ ასპექ-
ტებს, გამოკოვებს ჰომეროსისებული ΠΟΤΥΙΑ ΘΕΡΑΨ-ისთვის დამახასია-
თებელი ნეგატიური თუ პოზიტიური ნიშან-თვისებების ვრცელ გამას.
„ენეიდამი“ კირკე, პირველ რიგში, სიკვდილის ქალღმერთია და არა
სიკვდილის და სიყვარულის ერთდროულად.³ ამგვარი „რედუქციის“

რედაქციის სახე

რაობის იმიტირებას ახდენს, რადგან სინათლე მოდის შონისგან, რომელიც ზეურზე
გარკვეულ ტრექტორიას შემოხერს.

¹ P. Гордезиани, 1984, 219.

² J. Yarnall, 1994, 81; R. Basta, 1982-83, 42-43.

³ იხ. J. Yarnall, 1994, 80-81.

ნიმუში ვერგილიუსს უნდა ჰქონოდა აპოლონიოსის „არგონავტიკის“ ხასიით. „ოფისეაში“, როგორც ვნახეთ, კირკე არის ნადირთ ჰატრონი, სექსუალური ჰარტნიორი გმირისთვის და გზისმკვლავი ჰადესში მოგზაურობისას. ვერგილიუსთან კირკეს მხოლოდ პირველი ფუნქცია აკისრია, დანარჩენი ორი კი დიდოზე და სინტილაზეა გადატანილი.

ყურადღებანს იქნევს კიდევ ერთი დეტალი – ენეასი ტროადან ლატოუშიმდე გაივლის კიკლადებს, სტროფადებს, კიკლოპთა ქვეყანას, ნრეს არცყამს ტრინაკრიას – ნრიული კომპონენტი, როგორც ჩანს, ენეასის მოგზაურობის ციპური მახასიათებელია. ასე რომ, კირკეს (ანუ CIRCUS-ის, ΚΥΚΛΟΣ-ის, ΚΙΡΚΟΣ-ის) მოხვედრა ენეასის მარშრუტში სრულიად მუნებრივი ჩანს.

ოფისეესი მშვიდობით დააღწევს თავს განსაზღვრულს, რომელიერ აიააზე ელოდებდა. ენეასი გვერდს აუვლის კირკეს კუნძულს. ეს ერთგვარი მინიშნებაა იმაზე, რომ მისი მოგზაურობა წარმატებული იქნება და იგი, ოფისეესის მსგავსად, თავს დააღწევს ყველა იმ ხიფათს, რომელიწარ ბედი უშეადებს.

☞ კირკე „მეტამორფოზებში“

იგვარი ენრიკლოპედიური ხასიათის თხზულება, როგორც „მეტამორფოზებში“, მუნებრივია, არ წარმოადგენს ეპოსს, ამ სიტყვის კლასიკური გაგებით. ეს უფრო გარდასახების შესახებ მოთხრობების კრებულია და თქმულებიდან მოთხრობაზე გადასვლის ფაზას ასახავს.¹

ოვიდიუსი კირკესთან დაკავშირებულ სამ თქმულებას გადმოგვცემს: ულისეს თანამგზავრების ამბავს, ჰიკუსის თავგადასავალსა და ლეგენდას გლაკოსის უღბლო სიყვარულის შესახებ.

როგორც არაერთხელ ითქვა, ჰომეროსის ძლივამოსილი ქალღმერთი ამბივალენტიური ჰერსონაეა და თავის თავში აერთიანებს როგორც ჰოზიტიური, ისე ნევატიური ასპექტების ფართო სპექტრს. ოვიდიუსის გმირი. ამ თვალსაზრისით, უფრო სწორხაზოვანია. კირკე ბოლომდე ვერაგ უადოქრად რჩება. სკილა-გლაკოსისა და ჰიკუსის ამბებში კი, რომლებიერ ამკარად ეროტიკული ხასიათისაა, კირკეს დაუნდობლობას გარკვეული ახსნარ აქვს.

ოფესლარ კირკეს მამამ, ჰელიოსმა, აფროდიტე და არესი ჰეფესტოსთან დაასმინა. მამინ, მასზე განანუენებულმა აფროდიტემ, მზეღმერთს სამაგიეროს გადახდა აღუთქვა. ამის გამო კირკერ დაისაჯა და

რეკონსტრუქციები

¹ ამასთან დაკავშირებით იხ. W. Fauth, 1999, 71.

მისი სიყვარული მუდამ უპასუხოდ რჩებოდა (Met. XIV, 25-28). უღმლო აღმოჩნდა ტრფობა როგორც ჰიკუსის, ისე გლავკოსის მიმართ - ბერძნულ-რომაულ გარემოში გავრელებული ამ ძველ თქმულედას იხსენებს ოვიდიუსი მამინვე, როგორც კი კირკესთან დაკავშირებული ამბების თხრობას იწყებს.

☉ მაკარეუსის ამბავი (MET. XIV, 241-415)

ლორებადქრული მამაკაცების ამბავი, აღნათ, გარდასახვთა შესახებ თქმულებებს შორის ყველაზე უფრო საინტერესოა არა მხოლოდ ანტიკური, არამედ მსოფლიოს ყველა დროისა და ყველა ხალხის ლიტერატურის ისტორიაში. წხადია, „მეტამორფოზებში“ ოვიდიუსი მას გვრდს ვერ აუვლიდა.

ტრადიციული სიუჟეტის დამუშავებისას შეუძლებელია იყო ორიგინალური. ოვიდიუსი, სხვათა მსგავსად, ძირითადად ჰომეროსს მისდევს (XIV, 249, 250 შმდ., 253, 286 შმდ., 308 შმდ. და სხვ.). განსხვავება მხოლოდ წაღკვეთულ დეტალებშია. რომელი ჰოეტი, რომელი გვიანანტიკურ ხანაში მოღვანეობს, მანერ ახერხებს ლათინურ ენაზე თანამედროვედ ააღწეროს და თავისებურად გაათამაშოს ეს უძველესი, უღრესად პოპულარული და არაერთხელ დამუშავებული თემა.

თუკი ჰომეროსი კირკესთან განვითარებულ მოვლენებს, ფაქტობრივად, ორ სიმღერაში (X და XII) მოგვითხრობს და X სიმღერაში მას 440 სტრიქონს უთმობს, „მეტამორფოზებში“ კირკეს თავგადასავალი მხოლოდ 68 სტრიქონს მოიწევს. ოვიდიუსის მონათხრობის ძირითად საყრდენს, როგორც უკვე ითქვა, ჰომეროსისეული ამბავი წარმოადგენს. რარ შეეხება ჰომეროსისგან განსხვავებულს, იმას, რასარ „ოვიდიუსთან ოვიდიუსისეულს“ (das Ovidische im Ovid) უწოდებენ,¹ ეს უფრო ჰომეროსის პოეტურ-ტექნიკურ სფეროშია საძებელი.

თუკი ჰომეროსი სახელდებით არ მოიხსენიებს ოდისეუსის თანამგზავრებს (მკითხველისთვის მხოლოდ ვერილოქოსის და ელპენორის სახელებია წნობილი, რომლებსარ ჰოეტი მხოლოდ ზოლოს ჩართავს მოქმედებაში), ოვიდიუსთან ულისეს ამბავს ენეასსა და ტროელემს მისი მეგზური - მაკარეუსი მოუთხრობს (XIV, 245). ეს ერთგვარი ლიტერატურული ხერხია. ამგვარი დაკონკრეტება მონათხრობს თავისებურ იერს აძლევს და უფრო სარწმუნოს ხდის. შთაბეჭდილებას აძლიერებს კიდევ ერთი დეტალი - მაკარეუსი ის ადამიანია, ვინერ თავის თავზე გამოსრდა კირკეს ჯადონაღახთა ძალა. ის ვერ ლორად

რედაქციის მუშაობისას

¹ F. Bömer, 1986, 89.

გარდაისახა, შემდეგ კი კვლავ დაიბრუნა ადამიანის სახე. ამდენად, იგი აღწერს არა მხოლოდ მეგობართა, არამედ საკუთარ განსარდელს. მკარეუსის ჰერსონაეის შეთხზვა ოვიდიუსის ჰოეცურ გამოშგონებლო-ბასა და ხელოვნებაზე მეტყველებს.

როგორც არაერთხელ აღინიშნა, სართავ-საჩიქრელი კირკეს ერთ-ერთი უძინძველოვანესი ატრიბუტია. „ოდისეაში“ კირკე - დიდ უკვდავ ქსოვილის ქსოვს” (κ222 ἴστων... μέγαν ἀμφοτον). „ენეიდას“ მიხედვით, ენეასი გვერდს აუვლის კირკეს კუნბულს, ამიტომ მას არ ეძლევა. საშუალება, თვალი გაადვენოს ქალღმერთის საქმიანობას. მანგრამ ვერგილიუსი მანერ მოგვითხრობს ქალღმერთზე, რომელიერ „ნატიფ ქსოვილის ზეფავს“ (VII, 14: arguto tenuis percurrrens pectine telas). ოვიდიუსი საერთოდ უგულე-ბელყოფს ქსოვის სრენას. იგი სხვაგვარ აქრენცეს აკეთებს.

Nereides nymphaeque simul, quae vellera motis
nulla trahunt digitis nec fila sequentia ducunt,
gramina disponunt sparsosque sine ordine flores
secernunt calathis variasque coloribus herbas.
ipsa, quod hae faciunt, opus exigit, ipsa, quis usus
quove sit in folio, quae sit concordia mixtis,
novit et advertens pensas examinat herbas.¹

ოვიდიუსი კირკეს ჰომეროსისა და ვერგილიუსისგან განსხვავებულ გარემორვაში წარმოადგენს. „მეტამორფოზებში“ კირკეს სამყოფელი ურნაურ ლაბორატორიას ემსგავსება. აქ ქალღმერთის მოახლე ქალები - მშენიერი ნიმფები და ნერეიდები - ჭადოსნურ ზალახებს ახა-რისხებენ და ახმობენ (XIV, 277 შმდ.). ამ ზალახთა ძალა და მათი ღოზირების ნესები კი კირკემ ირის.

ოვიდიუსი განსაკუთრებულ ინტერესს ამქლავნებს მავიური ქმედე-ბებისა და ზოგადად ჭადოქრობის მიმართ კირკესთან დაკავშირებული ამბების თხრობისას, როგორც ულისე-კირკეს, ასევე ჰიკუსისა და გლა-ვკოსის სოუტეების დამუშავებისას. ამას, უპირველეს ყოვლისა, ნანარ-მოების სპერიფიკა განაპირობებს. „მეტამორფოზებში“ გარდასახვათა ამ-ბებია მოთხრობილი, რისი მიზეზიერ, უმეტეს შემთხვევაში, ჭადოქრობაა.

რეფერენციალური სია

¹ XIV, 264-270: ნერეიდები და ნიმფები, რომლებიერ თითების მოძრაობით არც მაცულის ართავენ. არც ძახს ახვევენ, ზალახებს და მიმობნეულ ყვავილებს ანესრიგებენ. კლათებში სხვადასხვაგვარ ფრელ ზალახებს გამოაფლეკვებენ. თვითონ (იგ. კირკე) აქ მიმდინარე საქმიანობას თვალს აფენებს. თვითონ, რომელიმერ უნუს სარგებელი, რარ ზალახთა და მათი შერვაების ნესი, ამობნებს ზალახთა ნონას.

☉ კირკე და ჰიკუსი (MET. XIV, 310-415)

ავსონთა მეფე, სატურნუსის ვაჟი – ჰიკუსი, განთქმული იყო მშვენიერებითა და ნადირობით (XIV, 320-322). როდესაც საქორწინო ასაკმა

მოუხია, სიმღერაში დახელოვნებული ტურთა ნიმფა კა-
BORIA ზენსი შერთეს (XIV, 333: 420), იანუსისა და ვენილიას
 ასული (XIV, 332 შმდ., 381). ერთ მშვენიერ დღეს კირკემ თვა-
 ლი მოპკრა სანადიროდ წასული ჰიკუსს და მისი მოხიზვლა მო-
 ინდობა (346 შმდ.). ყმანვილი კანენისს ერთგული დარჩა. მაშინ ჭა-
 ლოქარმა სასჯელის ნიშნად იგი კოდალად (picus) აქერა (XIV,
 386), მისი მეგზურები კი საზარელ რხოველებად (variarum
 monstra ferarum XIV, 414) – ასეთი იყო ჰიკუსის ამბავი,
 რომელიც კირკეს მხლებელმა ქალმა მოუთხრო მაკარეუსს.

ჰიკუსი, როგორც უკვე ითქვა, მარსის ნრესთან დაკავშირებული პერ-
 სონაჟია, რომელიც თვალსაჩინო როლს ასრულებს რომაულ მითოლო-
 გიაში. ჰიკუსის ჩიჭად გარდასახვის ამბავს, როგორც ჩანს, თავდაპირ-
 ველად ემილიუს მაკერის ორნითოგონიასთან დაკავშირებულ მითოლო-
 გიურ თხზულებებში ვხვდებით.¹ მას მოიხსენიებს ვერგილიუსიც „ენეი-
 დში“, ოღონდ ჰიკუსი და კირკე აქ მუღღლეები არიან.² ოვიდიუსის შემ-
 დეგ ჰიკუსის გარდასახვის შესახებ საუბრობს სალიუს იტალიკუსი.³

ჰიკუსი ჰიკენტირთა ცომის საკულტო ფრინველი და იტალიკური
 მითოლოგიის ორგანული ნაწილი უნდა ყოფილიყო. სავარაუდოა, რომ
 კირკეს სახელიც ასევე საკულტო ფრინველის უკავშირდება. ოვიდიუსმა
 ჰიკუსისა და კირკეს ამბავში გააერთიანა ეს ორი უძველესი იტალი-
 კური და ბერძნული მოტივი.⁴

ამ ეპიზოდში ოვიდიუსი საორარ პოეტურ ფანტაზიას და მავიის სა-
 კმაოდ ღრმა წოდნას ამუღავნებს. როგორც ეს მოსალოდნელია, ნა-
 ნარმოების სპრერფიკიდან გამოშდინარე, იგი პომეროსთან შედარებით,
 ბევრად უფრო დეტალორად აღწერს გარდასახვის სჯენას.

კირკესა და ჰიკუსის ამბის რენტრალურ ზირთვს მოჯადოების სჯენა
 ნარმოადგენს. ოვიდიუსის კირკეს ძალაუფლებმა აქვს არა მხოლოდ ადა-
 მიანებზე, არამედ ატმოსფერულ ძალებზეც. კირკეს ეს ასპექტი რო-
 ბილია ვერგილიუსისთვისაც.

¹ იხ. W. Fauth, 1999, 76.

² ამის შესახებ იხ. გვ. 118.

³ Sal. Ital. Pun. 8. 439-442.

⁴ ამასთან დაკავშირებით იხ. F. Bömer, 1986, 113-114.

ოვიდიუსი, რომელიც მოგვითხრობს კირკეს მიერ მოხდენილი სასწაულის შესახებ. მას „სათქმელად საზღაპროს“ (dictu mirabile) უწოდებს. იგი ემყარება როგორც მითს, ასევე იმ დროისთვის არსებული ინფორმაციას მაგურ ქმედებათა შესახებ. ოვიდიუსი იღებს ძირითად ტრადიციულ ელემენტებს, რომლებსაც ვერ შეეწვლიდა და მძაფრი პოეტური ეფექტის შექმნის მიზნით, ამდიდრებს მათ დამატებითი დეტალებით.

☉ კირკე, სკილა და გლავკოსი (MET. XIV, 8-74)

მაკარეუსის მიერ მოთხრობილი ამბავი მთლიანად ჰომეროსს ემყარება. ჰიკუსის შესახებ თქმულენა ოვიდიუსამდე ვერგილიუსთან არის დამუშავებული და სხვა ავტორებთანარ გვხვდება. ამდენად, ეს ორი სიუჟეტი ტრადიციითაა ნაკარნახევი. რაჲ შეეხება სკილასა და გლავკოსთან დაკავშირებულ მოცივს, მას პირველად ოვიდიუსი ამუშავებს.

ზღვის ღვთაება გლავკოსს შეუყვარდა ქალწული სკილა. მაგრამ საზარელი გარეგნობით შეძრწუნებულმა ასულმა, უარყო მისი სიყვარული. ურნაური ზღაბხით მოჭადოებულ გლავკოსს ხომ ცანი ადამიანის, კუდი კი თევზის ჰქონდა. გლავკოსმა კირკეს მიმართა დანმარებისთვის. ქალღმერთმა დანმარების ნაწვლად თავისი სარეწვლი შესთავაზა, თუკი გლავკოსი სკილას შეიძლებდა და სამაგიეროს მიუზღავდა. არ დათანხმდა გლავკოსი. მაშინ კირკემ, გლავკოსს არაფერი ავნო, მაგრამ სკილაზე იყარა ჯავრი. შეკრიბა ჯადოსნური ზღაბენი, ჰკაცტეს შესთხოვა შემწეობა და რეგიუმისკენ გაემართა. აქ გრილდებოდა ხოლომე სკილა. ჯადოქარმა ნყაღს ჯადონაღაბთა წვენი შეურიდა და ურნობი შელორჯვნი წარმოთქვა სამგზის რნრაჯერ. მონამლულ ნყაღში შესული სკილა მაშინვე გარდაიხანა. ძაღლის თავები ამოუზარდა და საზარელ ურჩხულად იქნა.

სხვა ვერსიის მიხედვით, სკილა ჰოსეიდონის სატრფო იყო და ჰოსეიდონის წოლმა ამფიტრიტემ ევვიანობის გამო ურჩხულად აქნია იგი.¹ ან კიდევ, სკილა თავად ჰოსეიდონმა გარდასახა.²

რაჲ შეეხება გლავკოსს, იგი კარგად არის რნობილი ბერძნულ მითოლოგიაში. ზოგიერთი თქმულების მიხედვით, იგი განთქმული მებადური იყო, რომელიც შემდეგ ზღვის ღვთაებად გადაიქნა. მაგრამ რაჲ შეეხება

¹ ამასთან დაკავშირებით იხ. F.Bömer, 1986, 19. Serv. auct. 6, 74: in monstrum marinum; Schol. Lycophr. 46 ἀποθηρῶσθαι [650].

² Schol. Bern. Verg. buc. 6,74: in beluas...in scopolum. Serv. auct. Verg. Aen. III, 420: cum illa Glaucum amaret...in hoc monstrum. Nonn. XLII, 409: εὐαλίην ὀέτο πέρτην. ან კიდევ ტრიტონმა exacerbatu a Circe venena accepit...et mare infecit.

მეექვსე თავი

კირკეს მითის ალეგორიული ინტერპრეტაციები ანტიკურ და გვიანანტიკურ ხანაში

ძვ.წ. აღ-ის VI ს-დან მოყოლებული, იონიური ნატურფილოსოფიის განვითარებასთან ერთად, პომპროსის მიერ გადმოცემული ტრადიციული მითები კრიტიკის საგნად იქნა. საკამათოდ უმთავრესად პომპროსის პოემათა ეთიკურ-რელიგიური წარმოდგენები მიაჩნდათ. აკრიტიკებდნენ პომპროსის პოლითეიზმსა და ანთროპომორფიზმსა. იმავე ეპოქაში ამ პროცესთა სავასუხოდ უნდა ჩანახულიყო პომპროსის მითების ალეგორიულად ინტერპრეტირების ტენდენცია. ამის მიზანს, უპირველეს ყოვლისა, პომპროსის და მისი პოემების ავტორიტეტის დაჩუქვა და ალეგორიული განმარტებათა შეშვეობით ძველი მითების ახალ მსოფლმხედველობასთან შეთანხმება წარმოადგენდა.

ინტერპრეტაციორები იმ პრინციპიდან ამოდიოდნენ, რომ ლეტაბრივი ინსპირირით შექმნილი ტექსტი შინაარსის რამდენიმე დონეს უნდა მოეხდეს, მაგრამ დაფარული შინაარსის ნედომა უცვლას არ ხელეწიფება. ამგვარმა კონტრეფრამ განვითარება ძვ.წ. აღ-ის V ს-ში ღანყო სოფის-ტურ ნოეებში და არე შემდეგ დაკარგავს აქტუალობა.¹ ეს პროცესები დაედო საფუძვლად მითების ალეგორიულად განმარტების ძირითად პრინციპებს, რომლებორ მოგვიანებით ორიგენემ გადაამუშავა, სისტემაში მოყვანა და ტრანსკრეციში „სანყისთა შესახებ“ (De principiis) პერმენევტიკული ფოტტრინის სახით ჩამოაყალიბა.²

რარ შეეხება ტერმინს ἀλληγορία, როგორე რიტორიკული ტერმინი (terminus technicus), იგი პირველად ფილოდემოს გადარელს უნდა გამოყენებინა ძვ.წ. აღ-ის I ს-ში, როდესარ სტოელების ალეგორიულ ინტერპრეტაციებს აკრიტიკებდა. დაახლოებით ამავე დროს გეხვდება იგი სტოიკოს აპლონიოს ტროსელთან.³ ელინისტურ ეპოქაში ტერმინი უკვე დამკვიდრებული იყო. სიკვვის ეტიმოლოგიიდან გამომდინარე (ἀλληγορία < ἄλλος+ἀγορεύειν), იგი ვადატანით, ირინ ნატეკამს გული-სხმობდა, როდესარ ერთი ითქმის, მაგრამ სხვა იგულისხმება.

Ὁ γὰρ ἄλλα μὲν ἀγορεύων τρόπος, ἕτερα δὲ ὡς λέγει στυαίνισαν, ἐπαινήμας ἀλληγορία καλεῖται – ასე განმარტავს ალეგორიას ფსევდო პერაკლიტოსი.⁴

¹ S. Tochtermann, 1992, 32.
² Ориген, 1993.
³ იბ. S. Wedner, 1994, 14.
⁴ Ps. Herakl. 5: ტროპი, რომელიორ სხვას აზბომს და მისგან განსხვავებულის აღნიშ-

Ⓔ ჰორაციუსი

კირკეს მითის ალეგორიული ინტერპრეტაციას ვხვდებით როგორც ზერძენ, ასევე რომაელ ავტორებთან. მითის თავისებურ ინტერპრეტაციას გვთავაზობს კვინტუს ჰორაციუს ფლაკუსი I ეპისტოლეში, ¹ თუმცა, მისი აზრით, ჰომეროსთან ნარმოდგენილი მითოსური სახეები გააზრებულად შექმნილი ალეგორიები კი არ არის, არამედ გამონაგონია (*falsa, speciosa miracula*).² ეს ინტერპრეტაცია, უპირველეს ყოვლისა, საინტერესოა იმდენად, რამდენადარ ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს არა კომენტართან, არამედ ეპისტოლარული ჟანრის თხზულებასთან. ჰორაციუსს ეპისტოლე თავისი უმწროსი მეგობრისთვის მაქსიმუს ლოლიუსისთვის დაუწერია, რათა მისთვის ჰომეროსის მითების შესახებ თავისი მოსაზრებები გაეზიარებინა.

რომაელი მოაზროვნისთვის კირკე, უპირველეს ყოვლისა, არის *meretrix* (კახა), მისი მსხვერპლი კი – *turpis et excors* (უღირსი და უგუნური).³ როგორც ჩანს, კირკეს ამგვარ გაგებას, რომელიც შემდეგ ჰერაკლიტოს პარადოქსოგრაფოსამარე გაიზიარა, საფუძველი ჰორაციუსმა ჩაუყარა. კირკეს ჰეტერას ადარებენ არისტოფანე და ჰეტრონიუსს.⁴

X სიმღერის 239-ე სტრიქონში, როდესაც ჰომეროსი გარდასახვის შესახებ საუბრობს, ამბობს, რომ ოდისეუსის თანამგზავრთა წნობიერება ურცელელი რჩება. ჰორაციუსი ჰომეროსისგან განსხვავებულ ვერსიას გვთავაზობს და ახასიათებს კირკეს მსხვერპლს როგორც *excors*-ს. ჰორაციუსი სხვაგანარ საუბრობს ამ ადგილის შესახებ და ამბობს, რომ ადამიანებმა არა მარტო გარეგნობა, არამედ წნობიერებარ (*mens*) იცვალეს.⁵ თუმცა ამ ეპიზოდში, აღნათ, თვითონ ჰომეროსიც არათანმიმდევრულია. X სიმღერის 397-ე სტრიქონში იგი ამბობს, რომ ადამიანებმა თავდაპირველ იერთან ერთად წნობიერებარ დაიბრუნეს. ზოგიერთი მკვლევრის აზრით, ამგვარი შეუსაბამობა განპირობებულია იმით, რომ „ოდისეაში“ ერთმანეთს მითის სხვადასხვა ვერსია გადაეკავცა.

თავად ჰორაციუსი თავს არც ერთ ფილოსოფიურ მიმდინარეობას არ მიაკუთვნებს,⁶ მაგრამ ვარაუდობენ, რომ კირკეს მითის ინტერპრე-

¹ Hor. Epist. I, 2, 17-26.

² Hor. ars. 143-45, 148-52.

³ Hor. Ep. I, 2, 25.

⁴ Arist. Plut. 179, 302-310; Petr. Sat. 126 შმფ.

⁵ Hor. Epod. 17, 15 შმფ.

⁶ Hor. Ep. I, 1, 14 შმფ.

ქალღმერთის მხამი დავინყენასთან (λήθη), ხეციალსა (πλάτη) და ურო-
დინრობასთან (ἀγνοια) უნდა გავავივიოთ. ამგვარი საფრთხე ემუქრება
სულის სულიერებისგან მონყვეტილ მინიერ სფეროში. ადამიანთა რხოვე-
ლემად გარდასახვის აქცეს პროკლერ მეტიმფსიქოზად განიხილავს. ფი-
ლოსოფოსი კირკეს საკითხს „კრავილოსის“ კომენტარებშიერ უბრუნდებნა.
ამ შემთხვევაში იგი ყურადღებნას უკვე ქსოვის სენენაზე ამახვილებს.
დართვის ხელოვნებნა ათენასგან მომდინარეობს და, პროკლეს მიხედ-
ვით, ეს იმ ღმერთებს ხელენიფებნათ, რომლებიერ ნარმოშობაზე (γένε-
σις) არიან პასუხისმგებლნი.

ჰომეროსის მითში დაფარული შინაარსის ჩანვდომას და „გახსნას“
რდილობდა თითქმის ყველა ეპოქის და მსოფლომხედველობის ნარმო-
მადგენელი. კირკეს მითის ალეგორიული ინტერპრეტაციებს აქტუალობნა
არერ გვიანბიზანტიურ ეპოქაში დაუკარგავს. კირკეს მითს მიმო-
ხილავდენენ როგორერ ბერძნული, ასევე ღნათინურენოვანი ავტორები.
მათი თუნდაერ უბრალიო ჩამონათვალი გარკვეულნილად ნათელს მოპ-
ფენს, თუ რამდენად საინტერესოდ მიაჩნდათ ანტიკურობაში სწორედ
ეს მითი. კირკეს მითის ალეგორიული ინტერპრეტაციებს, გარდა ზემოთ
გახხილული თხზულებებისა, ვხვდებით ნეტარ ავგუსტინესთან, ბოე-
რიუსთან, კლემენს ალექსანდრიელთან, იპოლიტოს რომაელთან,
გრიგოლ ნოსელთან, გრიგოლ ნაზიანზელითან, ამბროსიუს მილანელი-
თან, ფულგენციუსთან, ოლიმპიადოროსთან, მიქელ ფსელოსთან, ნიკი-
ფორე გრეგორასთან, იოანე ქრესთან და ევსტათიოს თესალონი-
კელთან. ყველა ამ ნყაროს მიმოხილვა ერთი ნაშრომის ფარგლებში
შეუძლებელი იქნებოდა. გარდა ამისა, ხშირ შემთხვევაში, გვიანდელი
ავტორები, როგორერ ვნახეთ, ჰომეროსის განმარტებებს ამუშავებენ და
არა უშუალოდ ჰომეროსის ტექსტს. ამიგომ ძირითადად ე.ნ. „პირვე-
ლადი რეწეფრები“ შემოვიფარგლეთ. უნდა აღინიშნოს ისიერ, რომ
ნინამდებარე კვლევის კონტექსტში, კირკეს ამბის ალეგორიული ინ-
ტერპრეტაციები, უპირველეს ყოვლისა, საინტერესო იყო როგორერ
მითის მერნიერული კვლევის პირველი მრდელიობნა.

ქალური: ჯარაჭარი/კვირისკავი (ΙΣΤΟΣ/ΚΕΡΚΙΣ), თასი/როფინი (δέπας/ὄλμος) (=სამო), სარეწელი (ΠΕΡΙΚΑΛΛΗ ΕΥΝΗ).

ძირითადი უნარ-ჩვევები:

ართავს → ჯარა → ზეფავს -უკვდავთა ნატიფ ქსოვილს": იქნის მადიური სკვნილის გაკეთება; არეგულირებს ზედისწერას;

მღერის → სპერეფიკური ხმა → ათვინიერებს მხერებს, მართავს მნათობებს, არეგულირებს ამინდს;

არფუნებს → სარეწელი → ნუსხავს და მამაკერობას აკარგვინებს მასთან მისულ მამრებს;

ჩხიბავს → როფინი/თასი → იქნის მავნე და კეთილმოქმედ ზღვასთა გამოწონება-შეზავება;

იმორჩილებს ველურ ზუნებას → კვერთხი/ნკეპლა → სახეს ურვლის მხერებს და ადამიანებს;

კურნავს და ათავისუფლებს როფვათაგან → ... → შეუძლია განმნმენდი რიტუალის ჩატარება;

არის მაქრია → ... → აქვს არა მარტო სხვათა ტრანსფორმაციის უნარი, არამედ თვითონარ ძალუბს გარდასახვა. მაგალითად, შეუძლია გახდეს უჩინარი (K572-73);

ფლომს სივრქს → ... → შეუძლია სენკლებში გადაადგილება და იქნის, როგორ უნდა ჩატარდეს სულემბის მოსამადლიერებელი რიტუალი, რათა მოკვდავთათვის შესაძლებელი გახდეს ქვესენელში ჩაღწევა (K518-537).

ფუნქციები:

პოზიციური	სტუმართმოყვარე მასპინძელი	მომხიბვლელი	პართენოსი	დამხმარე	მკურნალი
ნეგატიური	მზაკვარი უადლოქარი	მწროლის-მომგვრელი	მეძავი	დამბრკო-ლებელი	მჩხიბავი

გარდა ამისა, იგი არის ზედისწერის მარეგულირებელი და მუხრვეომს რხოველებს (ღომენი, მგლები, ღორენი მისი ურვლელი მეგზურენი არიან) - არის ნადირთ პატრონი. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ოდესღარ კირკე მონადირე ქალღვთაებარ იყო.

ზოთმორფული კორელაციები:

ასტრალური	შევარდენი/კირკიკა	ირემი	ომობა
ხოთური	მგელი	რხენი	ლორი

მრეწარე: მუხა:

ნიშნები: მზესავით ელვარე თვალები, წერხლის ისრებისდარი თმა, კრიალა ხმა;¹

ფეხი: ნოთური/წერხლისფერი;

მთავარი მახასიათებელი: წრიულობა, რეკლურობა. ჰომეროსი ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ ბერძენი მეზღვაურები აიაზე ერთი წელიწადი (ანუ სრული ასტრონომიული რეკლი) ყოვედმან (K466-71: ერთი წელიწადი ყოველდღე ვიღებნდით მასთან... მაგრამ როდესაუ წელი გავიდა, თვემ თვე შეეწვალა და დღემ მატებდა იწყო, მიხმეს მეგობრებმა).

ასტროლოგიური სხეული: მთვარე, მზე;

სტემბა: წერხლი, წყალი. კირკეს კავშირი წერხლოვან სტიქიასთან, ვფიქრობ, არ საფიროებს დამატებით არგუმენტაციას. რაუ შეეხება წყლის სტიქიას, ტრადიციული მითოსური ვერსიით, დედის მხრიდან იგი ოკეანოსის და ცეთოსის, ანუ უნაპირო წყალთა დინების მთამომავალია (ჰომეროსის მიხედვით, ოკეანოსი და ცეთოსი არიან ყოველივეს შემოქმედნი). როგორუ ჰომეროსთან, ასევე ვერგილიუსთან, „კირკეს ეპიზოდის“ პირველივე სტრიქონებდან ხაზგასმითაა აღნიშნული, რომ ქალღმერთი ზღვით შემოსარტყლულ სივრცეში ბინადრობს. ამ სტიქიასთან კირკეს მნიშვნელოვან კავშირზე უნდა მოუთხოვდეს აპოლონიოსი (შეადარეთ ზღვაში ბანაობის სტენა „არგონავტიკიდან“ Arg. IV, 661-671). ოვიდიუსის მიხედვით, კირკეს უნარი აქვს, ბუნება უწვადლოს ამ ელემენტს (კირკე-სკილას ეპიზოდი Met. XIV, 8-74). კირკე რომ წყალზე ბატონობს, წლასახად არის ნათქვამი ჰომეროსთან: მისი მოახლეები რუენი, ნაკადულები და მდინარეები არიან, იმ ნმინდა წყალითაგან შობილნი, ზღვას რომ ერთვიან (K349-51).

ჰომეროსი მნიშვნელოვანად თვლის გვითხრას, რომ კირკეს ოთხი ნიშვა ემსახურება. უნდა ვივარაუდოთ, რომ ეს რიხევი გარკვეული სემანტიკის მატარებელია.

ნიშნები: ოთხი → ანუ ოთხი სტიქიონი, წელიწადის ოთხი დრო, სამყაროს ოთხი კუთხე, ოთხი მიმართულება და ა.შ. რიხევი მითოპოეტური სისტემების უმნიშვნელოვანესი კოდია, რომლის მეშვეობითარ ნიშანთა ენაზე კოსმოსის მოდელირება და აღწერა ხდება. თითოეული რიხეში განსაკუთრებული მნიშვნელობა იღება. „ოთხი“ არის სტატეკური მთლიანობის, იდეალურად მდგრადი სტრუქტურის² აღმნიშვნელი. კოდების სხვა დონეზე მას შეესატყვისება ისეთი გეომეტრიული ფიგურები, როგორიფა კვადრეტი და კვარი (სხვა-

¹ უმნიშვნელო არ უნდა იყოს ისი, რომ „კრიალა“ ქართულად აღნიშნავს როგორუ მანათობელს, მოელვარეს, ასევე სუფთას, წმინდას.

² B. H. Tonopov, 1994, 630.

კირკეს სახელოს ანალოზი კიდევ ერთხელ გვიმონებებს კირკეს მა-
მაკარერი, „მებრძოლი“, „მონადირე“ ტიპის ლეათებერთან დაკავშირების შე-
საძლებლობას. ΚΙΡΚΗ ΚΙΡΚΟΣ-ის (შევარდენი) მდებარეობითი პარალელია.
შევარდენი, მონადირე, ლეოქაშია მტარებელია და ამგვარი ფრინველები
ტრადიციულად „მონადირე“, „მებრძოლ“ ქალღვთებთან ზოომორფული ჰი-
პოსტასტად გვევლინებიან.¹ ამ სახელოს ეტიმოლოგია, როგორც ბერძენი
ავტორებისთვის, ასევე თანამედროვე მკვლევარებისთვის, ბუნდოვანი იყო.
მას განმარტავდნენ როგორც შევარდენთა ან ქორისებრთა ოჯახის უწინა
წარმომადგენელს, ან უკავშირებდნენ ΚΙΡΚΟΣ-ს/ნრე და ΚΕΡΚΙΣ-ს/კვირისტავი.
Κίρκος-ს ქართულში კონკრეტული სახეობა შეესაბამება – კირკიჭა
(Falco tinnunculus) – შევარდენთა რიგის ნოტიური ფრინველი. ქართველური
ენობრივი მასალების ანალოზი ააშკარავებს, რომ განმარტების ეს შესაძლებ-
ლობა არათუ გამოირჩევა, არამედ გულისხმობს ყველა დანარჩენს. თი-
თოეული მათგანი (ΚΙΡΚΟΣ/კირკიჭა: ΚΙΡΚΟΣ (ΚΥΚΛΟΣ)/რკალი; ΚΕΡΚΙΣ/კირ-
კიჭა) დაიყვანება კრკ/კრ/რე (kark) არქეტიპადე, რომელით არაუგვიანეს
ქართულ-ზანური ერთობის დონემდე, ხშირად კი საერთოქართველურადფერ
აღდგება და მისი ძირეული მნიშვნელობა ყველა შემთხვევაში ნრიულობის
აღნიშვნაა. ნრიულობა/რეკლურობა კი კირკეს უმთავრესი მახასიათებელია.
შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ მითების ასტრალიზაციის ეტაპზე კირკეს გა-
აზონებდნენ მნათობად, კრძოდ, მთვარედ, რომელით ზერაზე კამარას
კრავს და მას შევარდნის სახით წარმოადგენდნენ. გამოვლენილი ბერძ-
ნულ-ქართული ენობრივი პარალელები აღრმავებს უკვს, რომ კირკეს
ძირები არაბერძნულ გარემოში უნდა იყოს საძებნელი.

არაბერძნულ გარემოსთან კირკეს დაკავშირების უმთავრესი ნიშანია
არა მხოლოდ მისი კოლხურ გენეალოგიურ შტოსთან კავშირია, არამედ
მისი შთამომავლების განსახლების არეალიურ. ჰესიოდედან მოყოლებული,
ისინი ხმელთაშუა ზღვის სანაპიროზე მრეხავრემ ხალხთა ეთნარქ-ეპო-
ნიმებად გვევლინებიან. ამგვარად, კირკე მკიდრო კავშირშია ეტრუსკული
გარემოსთან და აქ მისი კულტის არსებობის აშკარა კვალიერ იკვთება. არ
არის გამორჩეული, მას, როგორც მასიფაეს დას, კავშირი ჰქონდა კრე-
ტულ სამყაროსთანერ. ეს შემდგომი ძიების საკითხია. კვლევის თანა-
მედროვე ეტაპზე ნყაროები ამის შესახებ თითქმის არაფერს გვატყობი-
ნებს, თუ არ გავითვალისწინებთ ერთ მინიშნებას აპოლოდროსთან, რომ
მინოსი მასიფაეს ჳადოქრობისგან კირკეს ფესვის (Κιρκαια ῥ(ζα) ნაყენმა
იხსნა. ქართულ მერნიერებაში უკვე გამოითქვა საგულისხმო თვალსაზრისი
იმ კანონზომიერების შესახებ, რასერ კირკესთან დაკავშირებული წარ-

¹ იბ. რ. წნავა. 2001, 278.

ვიმსჯელებთ, იგი ქურუმის სახემდე „დაერა“. „არგონავტიკაში“ კირკე ერთხელარ არ მოიხსენიება როგორც მცა.

ე) რომაული პერიოდში, როდესაც არქაიკის რესტავრაცია ხდებოდა, კვლავ ამოტივტივდა კირკეს სახის ზოგიერთი უძველესი შრე (მაგალითად, ვერგილიუსთან), მაგრამ იგი სრულიად დაიწვია პოზიტიური ელემენტებისგან. ამ ეტაპზე კირკე, ფაქტობრივად, საშინელებათა ხიონურ ღვთაებად და მზაკვარ ჯადოქრად გვევლინება (ვერგილიუსი, ოვიდიუსი).

ვ) უკვე ახ.წ. აღ-ის I ს-დანვე შეინიშნება კირკეს სახის სრული დემო-თოლოგიზაციის, დესაკრალიზაციის ტენდენცია (მაგალითად, პეტრონიუსთან ის არც ქალღმერთია, არც ჯადოქარი, არც ქურუმი, არამედ მაღალი წრის მსუბუქი უოფაქტუვის ქალი). გვიანი ანტიკურობის ფილოსოფიურ ტრაქტატებში და კომენტარებში კი გაიზარდა როგორც ვენების, ალვი-რახსნილობის და სხვა ადამიანურ მანკიერებათა ალევორია.

კირკეს შესახებ მიმოხილული მასალა საფუძვლეს იძლევა, მითის ძირითადი ბირთვის ჩამოყალიბების პერიოდად, სულ წოცა, მიცნური ეპოქა მანერ ვივარაუდით.

კირკე ერთი პერსონაჟის ფარგლებში ბინარული დაპირისპირების თანარსებობისა და მათი შერბილება-ნეიტრალიზაციის ერთ-ერთი უხადი მაგალითია. სხვათა შორის, თუ კირკეს „სამყაროს წენცრის“, „სამყაროს ღერძის“ სხვადასხვა იკონოგრაფიულ გამოსახულებას შევუდარებთ, მათში ზემოთ ჩამოთვლილი ყველა კომპონენტის არსებობას აღმოვაჩენთ. შეიძლება ითქვას, რომ ეს უნივერსალური არქეტიპული სახე-სიმბოლოა, რომელიც, ფაქტობრივად, სამყაროს მოდელირება ხდება. ამიტომაც არ კარგავენ ამ ტიპის პერსონაჟები მომხიბვლელობას საკუნეების მანძილზე და განაგრძობენ არსებობას სხვადასხვა ხალხებში სხვადასხვა დროს.

Summary

Transmitting information on different hierarchical stages with different codes is considered to be one of the main characteristics of mythopoetical perception of the world. E.g. it is a common knowledge that one and the same mythological image has definite correlates - zoomorphic, vegetative, mineral, astronomical, etc. Very often this sequence is not complete. One or some of the elements are missing. But taking into account that the formation of the sequence is stipulated by severe logic and thus is never occasional we have the possibility to reveal and reconstruct the elements lost through the existed material. The data about Circe provide considerable interest for the conclusion. I decided to reconstruct antic literary materials concerning Circe's image with the following schemes:

The most important epithets:

Negative	Neutral	Positive
dread (δεινή)	goodly	with human speech (αἰδήεσσα)
wily (δολόεσσα)	locks (εὐπλόκαμος)	divine among divinities (δία θεάων)
furious (saeva)		with many drugs (πολυφάρμακος)
poisoner (venifica)	bright (vitrea)	mistress (πότνια)
prostitute (meretrix)	radiant (phoebeia)	

Main skills:

Spinning → Loom → She spins "the refined cloth of immortals"; She is able to make magic knots; She is a fortune-regulator;

Singing → Specific voice → She tames beasts, manages luminaries, she is a weather-regulator;

Tempting → Bedstead → She enchants her male visitors and thus makes them to loose their masculinity;

Enchanting → Mortar/goblet → She is able to distinguish harmful and useful plants and make mixtures; she is skilled to spell and charm - to confuse and paralyze will;

Wild life subordinating → Wand/Rod → She transforms images of animals and people;

Healing, Remission → . . . → She is able to conduct a purification ritual;

She is some kind of a werewolf →...→ besides her skills of transforming others, she is able to change the image of her own. E.g. to become invisible.

Mastering space →...→ She is able to wander in the World and Underworld; She knows how to sacrifice for gaining the favor of souls and thus to enable a mortal to go Underworld.

Spheres:

Male	Heaven	Light	Life	Good	Domestic	Civilized	Fertility
Female	Underworld	Darkness	Death	Evil	Wild	Non-civilized	Sterility

Unmarried	Fire	Regeneration	Safety
Married	Water	Death	Threat

Attributes:

Male: wand / rod (ράβδος) (=Phallus);

Female: loom/spinning-wheel (ἴστος/κερκίς), goblet/mortar (δέπας/ὄλμος) (=womb), the most beautiful bedstead (περικαλλὴ εὐνή).

Functions:

Positive	Compassionate healer	Tempter	Parthenos	Helpful	Hospitable host
Negative	Evil sorceress	Dread Goddess	Celestial prostitute	Harmful	Wretched

Besides she is a fortune-regulator and an animals' tutor (lions, wolves, pigs are her permanent companions) - she is a Mistress of Beasts. We may suppose that on the certain stage of imagination Circe was a Hunter Goddess.

Zoomorphic correlates:

Astral	falcon, hawk	deer	spin
Chthonic	wolf	horse	swine, boar

Plant: Oak;

Signs: Sparkling eyes like sunshine, hair that looks like fired arrows, enchanting voice;

Colour: Ginger/ purple/fire-coloured;

Main features: Circularity. Homer marks that Greek sailors stay in Aeaëa for one year (complete astronomical cycle);

Astral sign: The Moon, the Sun;

Elements: Fire, water;

Number: Four i.e. four elements, four seasons, four sides of the universe, four directories, etc.

Number Four is a "symbol of statistic unity, of completely sustainable structure". At other levels of coding system it corresponds to the following geometrical figures: square and cross (in different variants). But the question is how it could concede with Circe's cyclicity?

Geometrical figure: Circle + Square (→ Mandala);

Location: Aeaëa, a mountainous island surrounded by the Ocean. Inhabitants of the island are Circe, Nymphs and monstrous animals (πέλωρ) only. On the one hand Aeaëa is a peculiarly fruitful land, but on the other hand it is a deserted (uninhabited) place. It is a harbour of primitive, wild nature and instincts and points to Circe's relations with anti-culture, anti-civilization.

Dwelling: Sacred house, incrust rated megaron with the smoky flue. Smoke, loom, "refined cloth" - all these things show Circe's relationship with tamed, civilized, cultural sphere. Circe has the ability to subordinate wild life. Thus she represents the unity of these two opposite origins.

The above illustrated information gives us the possibility to come to some other conclusions: a) her dwelling is a place where smoke reaches the sky; b) it is a gate between the two universes where the road of Hermes goes through; c) it is a place, where "immortal cloth" is being spanned on the loom of the Goddess. Thus it can be considered as an axis, mythological center of the world.

If we suggest that while walking down the Underworld the trajectory of Odysseus' movement is vertical, we'll find out that Aeaëa appears at the center of the trajectory of the hero's horizontal movement:

Troy → Kikonians → Lotus-Eaters → Cyclops → Aeolus → Laestrygonians → Aeaëa → (Underworld) → Aeaëa → Sirens → Scylla and Charybdis → Thrinacia → Ogygia → Scheria → Ithaca

Circe lives alone in this space. she has no spouse, she is not δάμαρ. According to the popular mythological version (Odyssey, Argonautics, Aeneis) Circe has no children, she is a fruitless goddess and can be considered as the one of male (or πάρθενος) divinity type . At the same time, she is one of the most female and sexual characters that can be attributed to a "celestial prostitute". She constantly anticipates a male partner but having received vital energy after the intercourse with him, she destroys him immediately (changes his image, unmans, deprives him of sex). Odysseus is the only exception. It can be said that the Goddess who spins flax is a Spider-type Goddess. If we look through antique literature (beginning from Hesiod) Circe gives birth to children (mainly from Odysseus). As it seems, in this case as well as in the other cases two opposite origins coexist in the image of Circe - male/female. And it does not deal with bisexualism. We may suppose that at the ancient stage Circe was an Androgynous-type deity.

The analysis of the name of Circe identifies her possible relations with male, "warrior", hunter-type divinities once more. Κίρκη - this is a female form of κίρκος (falcon). Falcon is a hunter, predatory bird, and carrion-eater. Traditionally birds of this type are zoomorphic hypostases of hunter or warrior-type Goddesses. Etymological origin of this word was not clear for both Greek authors and modern scholars. Circe was explained to be an unknown representative of falcon or hawk families or she was associated with circle (κίρκος) and spinning-wheel (κερκίς). Georgian equivalent of κίρκος is კირკიტა (kirkita = Falco tinnunculus) - ginger-coloured bird from Falcon row. Linguistic analysis of Kartvelian materials shows that such explanation implies all other ones. Each explanation (κίρκος-Falcon/კირკიტა), κίρκος (κύκλος)-circle /რკველი, κερκίς-spinning-wheel / კირკიტა) comes down to the following archetype *krk/kr/rk, that can be restored at least to Georgian-Zan level and very often to Common Kartvelian level. Its basic meaning usually designates circularity. Circularity is one of the main characteristics of Circe. It can be assumed that at the stage of mythological astralization Circe was considered to be a luminary, the Moon moving around a circle in the sky, and imagined as a falcon. Analyzing the Greek-Georgian linguistic parallels, we come to think that Circe's origin is to be sought within the non-Greek environment.

The main premises for Circe's association with the non-Greek environment alongside with her ties with Colchian genealogical line are the spheres of allocation of her offsprings'. They are ethnarch-eponyms of people living at the

Mediterranean Sea (by Hesiod and after him). Thus, Circe is closely connected with Etruscan environment and we can find clear traces of her cult there. We can also suppose that she was related with Cretan world as she was a sister of Pasiphae. Though it is a question of further investigation. Georgian scholars have already found out some kind of regularity concerning imaginations about Circe and the distribution of her genealogical line in the Mediterranean. This case proves of rather important coincidence with the regions where pre-Greek culture was spread.

When I began to investigate the above-mentioned issues I started with the principle that a myth has no incorrect version. All the versions are equally informative. The correct interpretation of the myth always gives us the possibility to restore the initial version in a more or less complete form. Particularly when we have a chance of comparing a literary text with other (mainly archeological) sources the process of the formation of mythological personages never seems occasional. Very often these symbol-images show that their logical structural organization is based on the principle of contrast and symmetry (binarity). That's why the main goal of the discussion is to reveal those oppositions and discuss their peculiarities.

Despite the fact that materials about Circe in antique literature are very rich, epic works are considered to be more informative (mostly Homer's *Odyssey*). Within the frame of my investigation, literary texts of the posterior period can be named "parallel" texts. Although those texts helped me to reveal the codes of Homer and complete their substance in many cases.

Elaborated materials and analyzed information give us the possibility to define the stages of the development (more precisely, of the degradation) of this mythological personage:

- a) The opinion that Circe was an Androgynous-type divinity in the ancient, prehistoric period and later that she was transformed into Great Mother is not an exclusion;
- b) She was connected with the Moon in the period of mythological astralization (I think this stage of character formation is actualized by Homer);
- c) Later on, in Hellenistic epoch, taking into account the works by Apollonius Rhodius the image of Circe suffered "devaluation" and was transformed into the image of Priestess;

d) In Roman times (in the period of archaic restoration) some ancient layers of Circe's image appeared again (e. g. Virgil). At this stage Circe is actually a chthonic divinity and sly magician (Virgil, Ovid):

e) Since I A.D. the tendency of complete demythologization, desacralisation of Circe's image seems common (e. g. by Petronius). In philosophical tractates and comments of the late antiquity Circe is identified with the allegory of passion, unruliness and other humane fallaciousnesses.

I suggest that Mycenaean Epoch was the very period when the substance of Circe's myth was born. Circe's image is a clear example of the coexistence of binary oppositions and neutralization within the frames of one mythological personage. Comparing the image of Circe with axis mundi-type iconographies the existence of all the mentioned components of these images is revealed. It can be concluded that this is a universal archetypal image and symbol, some kind of mythological model of the universe.

გამოყენებული ლიტერატურა

წყაროები, კომენტარები:

1. Apollonii Sophistae Lexicon Homericum, ed. I. Bekker, Leipzig/Berlin, 1833.
2. Apollodorus, Bibliotheca; ed. R. Wagner, Leipzig, 1926.
3. 'Απολλοδώρου Βιβλιοθήκη, Berlin und Libau, bei Legarde und Friedrich, 1789.
4. Apolonios von Rhodios, Das Argonautenepos, herausgegeben, übersetzt und erläutert von R. Glei, St. Natzel-Glei, 2 Bde., Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1996.
5. Aristophanis Comoediae, 2 Bde., ed. F. W. Hall/W. M. Geldart, Oxford, 1901, 1907.
6. Aurelii Augustini opera, pars XIV, 2, De civitate Dei XI-XXII, Tournhout, 1955 (Corpus Christianorum, Series Latina XLVIII).
7. M. Tullii Ciceronis Libri tres De natura deorum, ex recensione J.A. Ernesti, J. Davisii, Lipsiae, London-Paris-Amsterdam 1838.
8. Corpus Inscriptorum Latinarum, ed. Th. Mommsen, T. X, Berlin, 1883.
9. Diodori Bibliotheca Historica, 6 Bde., ed. I. Bekker/ L. Dindorf/ F. Vogel/ C. Th. Fischer, Leipzig, 1888-1906.
10. Diogenis Laertii Vitae philosophorum, 2 Bde., ed. H. S. Long, Oxford, 1964.
11. Dionysii Halicarnassensis opuscula, ed. H. Usener/ L. Rademacher, Bd. 2, 1, Leipzig, 1909.
12. Epigrammatum Anthologia Palatina cum Planudeis et Appendice nova, Graece et Latine, 2 Bde., ed. F. Dübner, Bd. 2, Paris, 1872.
13. Eustathii Archiepiscopi Thessalonicensis Commentarii ad Homeri Odysseam, 2 Bde., ed. J. A. Weigel, Leipzig, 1825, 1826.
14. Heracliti Quaestiones Homericae, ed. Societatis philologiae Bonnenis Sodales, Prolegomena scripsit F. Oelmann, Leipzig, 1910.
15. Hesiodi Carmina, recensuit Aloisius Rzach, Lipsiae in Aedibus B. G. Teubneri, 1908²
16. Heubek, Al., Hoekstra A., A Commentary on Homer's Odyssey, 3 B., Oxford, 1988-1992.

17. Homer, *Odyssey*, ed. W. B. Stanford, 2 vols. New York: St. Martins Press, 1959.
18. Homers *Odyssee* für den Schulgebrauch erklärt, hg. Ameis, K., Leipzig, 1884.
19. Q. Horatii Flacci *Opera*, ed. F. Klinger, Leipzig, 1982.
20. Q. Horatii Flacci *sermonum et epistolarum libri*. Satiren und Episteln des Horaz mit Anmerkungen L. Müller, II. Theil, Episteln, Prag/Wien/Leipzig, 1893.
21. Juvenalis D. Iunii *Saturae*, mit kritischem Apparat hg. U. Knoche, München, 1950.
22. P. Ovidi Nasonis *Amores, Medicamina faciei femineae, Ars amatoria, Remedia amoris*, ed. E. J. Kenney, Oxford, 1961, 1992.
23. P. Ovidii Nasonis *Metamorphoses*, ed. W. S. Anderson, B.G. Teubner Verlagsgesellschaft, Leipzig, 1977.
24. Bömer, F., *Kommentar zu P. Ovidius Naso, Metamorphosen, Buch XIV-XV (II)*, Heidelberg, 1986.
25. *Petronii Saturae et libri Priapearum*, ed. F. Bücheler, Berlin, 1862, editionem sextam supplementis auctam ed. W. Heraeus 1922, 1958.
26. *Platonis opera*, Bd. 4, ed. J. Burnet, Oxford, 1982.
27. *Plinius Gaius Secundus Maior, Naturalis Historia*, ed. D. Detlefsen, Berlin, 1866-1882.
28. *Plutarchi Cheronensis Moralia*, vol. VII, ed. G. N. Bernardakis, Leipzig, 1906.
29. *Servii Gramatici qui feruntur in Vergil Carmina Comentarii, recensuerunt G. Theo, H. Hagen, Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri*, 1834.
30. *Sexti Properti elegiarum libri IV*, ed. P. Fedeli, Stuttgart, 1984.
31. *C. Iulii Solini Collectanea rerum memorabilium*, ed. Th. Mommsen, Berlin, 1905.
32. *Ioannis Stobaei, Anthologii libri duo priores*, vol. I, ed. C. Wachsmuth, Berlin, 1884.
33. *Stoicorum Veterum fragmenta*, 4 Bde., ed. H. von Arnim, Leipzig, 1905-1924.
34. *Strabonis Geographica*, 3 Bde., ed. A. Meineke, Leipzig, 1903, 1909, 1908.

35. Suidae Lexicon, 5 Bde., ed. A. Adler, Leipzig, 1928-1938.
36. The Homeric Hymns, trans. Apostolos N. Athanassakis, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1976.
37. Theocritus, Carmina, ed. A. S. F. Gow, Cambridge, 1952.
38. Theophrastus, Enquiry into plants and minor works on odours and weather signs, 2 Bde., with an English translation by A. Hort, London/New York, 1916.
39. Tibullus, The Elegies, The Corpus Tibullianum, ed. K. Flower Smith, Darmstadt, 1964.
40. Tragicorum Graecorum Fragmenta, vol. III, ed. S. Radt, Göttingen, 1985.
41. Vergil, Hirten-Gedichte, Lateinisch und Deutsch, über. D. Ebener, Aufbau-Verlag, Berlin/Weimar, 1982.
42. P. Vergilii Maronis opera, with a Commentary by J. Conington, revised by H. N. Nettleship, Londoni, Whittaker & Co. 1883³.
43. Ориген, О Началах, Самара, 1993.
44. გორგოცა, VIII. თარგმანი და გამოკვლევა ს. ყაუხჩიშვილის, თბილისი, 1970.
45. ვერგილიუსი, ენეიდა, თარგმანი და ნინასიკვება რ. მიმინოშვილის, საბჭოთა საქართველო, თბილისი, 1976.
46. ოვიდიუს ნაზონი, ტრეფოზანი, ლათინურიდან თარგმანი, შესავალი და შენიშვნები მ. ღარიბაშვილის, თბილისის უნივერსიტეტის გამომქმელობა, თბილისი, 1987.
47. ოვიდიუს ნაზონი, მეტამორფოზები, თარგმნეს ნ. მელაშვილმა, ნ. ცონიამ, ი. გარაყანიძემ, თბილისის უნივერსიტეტის გამომქმელობა, თბილისი, 1980.
48. ორფიკული არგონავტიკა (თარგმანი და გამოკვლევა ნ. მელაშვილის), ოსუ ბერძნულ-ლათინური ბიბლიოთეკა, თბილისის უნივერსიტეტის გამომქმელობა, 1977.
49. სოფოკლე, თენეს ტრაგედია (თარგმანი და კომენტარები გ. ხომერიკის), თბილისის უნივერსიტეტის გამომქმელობა, 1988.
50. ძველი შუამდინარული პოეზია, შუმერულიდან და აქადურიდან თარგმნა ზ. კიცნაძემ, მერანი, თბილისი, 1987.
51. ნიგნი დაბადებისა, მრეხეთური ხელნაწერი, მერნიერება, თბილისი, 1981.

ლექსიკონები, ენციკლოპედიები:

52. ზაგრატიონი, ი., 1986: საბუნებისმეტყველო განმარტებითი ლექსიკონი, თბილისი.

53. შაკაშვილი, ა., 1961: ბოკანოლოგიური ლექსიკონი, თბილისი.
54. სულხან-საბა ორბელიანი, 1965: სიტყვის კონა, თხზულებანი, IV, თბილისი.
55. ფენიხი, პ., სარჯველაძე, ზ., 1990: ქართულურ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი, თბილისი.
56. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, თბილისი, 1986.
57. ლლონტი, ალ. (შემდგ.), 1984: ქართულ კვლო-თქმათა სიტყვის კონა, თბილისი.
58. ჯორჯენაძე, ზ., კობაძე, მ., ბერიძე, მ., 1988: ქართული ენის მორფემებისა და მორფოლოგიური ელემენტების ლექსიკონი, თბილისი.
59. Вейсман, А. Д. (сост.), 1991: Греческо-русский словарь, Москва.
60. Дворецкий, И. (сост.), 1958: Древнегреческо-русский словарь, Москва.
61. Климов, Г., 1964: Этимологический словарь картвельских языков, Москва.
62. Токарев, С. А. (гл. ред.), 1994: Мифы народов мира, I-II, Российская энциклопедия, Москва.
63. Тресиддер, Д. К. (сост.), Словарь символов, Москва, 1999.
64. Liddell, H. G., Scott, R., 1961: A Greek-English Lexicon, Oxford Calderon Press.
65. Boisaq, É., 1916: Dictionnaire Étymologique de la langue Greque, Études dans ses rapports avec les autres langues Indo-européennes, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung/ Librairie C. Klincksick, Heidelberg-Paris.
66. Chantraine, P., 1968-80: Dictionnaire étymologique de la langue grecque, I-IV, Paris.
67. Cooper, J. C., 1986: Lexicon alter Symbole, VEB E. A. Seemann-Verlag, Leipzig.
68. Curtius, G., 1879: Grundzüge der griechischen Etymologie, Druck und Verlag von B. G. Teubner, Leipzig.
69. Der Kleine Pauly, 1979: Lexikon der Antike in fünf Bänden (hrsg. von K. Ziegler und W. Sontheimer), Deutscher Taschenbuch Verlag, München.
70. Ebeling, H., 1880-1885: Lexicon Homericum, Lipsiae, Londini-Parisiis.
71. Frisk, H., 1960-70: Griechisches etymologisches Wörterbuch, 2 Bde., Heidelberg.

72. Goebel, A., 1878: *Lexilogus zu Homer und den Homeriden*, Berlin.
73. Hunger, H., 1959: *Lexikon der griechischen und römischen Mythologie, mit Hinweisen auf Fortwirken antiker Stoffe und Motive in der bildenden Kunst, Literatur und Musik des Abendlandes bis zur Gegenwart*, Verlag Brüder Hollinek, Wien.
74. *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, Bildlexikon der Antiken Mythologie, Zurich-München.
75. Moorman, E., Uitterhoeve, W., 1995: *Lexikon der antiken Gestalten. Mit ihrem Fortleben im Kunst, Dichtung und Musik*, Stuttgart.
76. Pape, W., 1884: *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, I, Fr. Bieweg Verlag, Braunschweig.
77. Passow, F., 1841-1857: *Handwörterbuch der griechischen Sprache*, Leipzig.
78. *Paulys Real-Encyclopädie der Klassischen Altertumswissenschaft*, G. Wissowa, W. Kroll, et al., Stuttgart, 1894.
79. Roscher, W. H. (Hg.), *Ausführliches Lexicon der griechischen und römischen Mythologie*, 6 Bde., 4 Suppl. Bde., Berlin/Leipzig, 1884-1937.
80. Snell, B., 1955-2001: *Lexikon des Frühgriechischen Epos von B. Snell*, Göttingen, Vanderhoeck & Ruprecht.
81. Sophocles, E. A., 1904: *Greek Lexikon of the Roman and Byzantine Periods (from B.C. 146 to A. D. 1100)*, by New York/ Leipzig.
82. Vaniček, Al., 1877: *Griechisch-lateinisches etymologisches Wörterbuch*, I, Verlag von B. G. Teubner, Leipzig.

დამხმარე ლიტერატურა:

83. აკიმუშკინი, ი., 1978: *ხმელეთის პირველი ხიზნები, მერნიერება, თბილისი*.
84. აბაკელია, ნ., 1997: *სიმბოლო და რიტუალი ქართულ კულტურაში, თბილისი*.
85. შარაშიძე, ვ., 1987: *ჯვარული კერძები, შათუბი*.
86. შარდაველიძე, ვ., ჩიკაია გ., 1939: *ქართული ხალხური ორნამენტი*, I, ხევსურული, თბილისი.
87. გამყრელიძე, თ., მაჭავარიანი, გ., 1965: *სონანტთა სისტემა და ანლაუტი ქართველურ ენებში, თბილისი*.

88. გორდეზიანი, ლ., 1999: არგონავტების ლაშქრობის თარიღისათვის. არგონავტიკა და მსოფლიო კულტურა, ლოგოსი, თბილისი, 22-27.
89. გორდეზიანი, რ., 1979: პომეროსი და მისი „ოდისეა“, წიგნში: პომეროსი, ოდისეა, საბჭოთა საქართველო, თბილისი, 5-79.
90. გორდეზიანი, რ., 1980: ეტრუსკული და ქართველური, თბილისი.
91. გორდეზიანი, რ., 1983: ბერძნული რელიგიზაცია, მერანი, თბილისი.
92. გორდეზიანი, რ., 1985: ნინამბერძნული და ქართველური, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
93. გორდეზიანი, რ., 1997: ქაოსიდან კოსმოსამდე (ურანოსი, კრონოსი, ზევსი), შპს, ლოგოსი, თბილისი.
94. გორდეზიანი, რ., 1999: არგონავტები, შპს, ლოგოსი, თბილისი.
95. დანელია, ს., 1983: ანტიკური ფილოსოფიის ნარკვევები, თბილისი.
96. კიკნაძე, ზ., 1984: ფარნავაზის სიზმარი, „მარნე“, ენისა და ლიტერატურის სერია, 1.
97. ლორთქიფანიძე, მ., 1976: არქაული და „არქაიზებული“ საბუნებისმეტყველო ვანიდან, ვანი II, თბილისი.
98. ლორთქიფანიძე, ოთ., 1972: ძველი კოლხეთის კულტურა, თბილისი.
99. რუხაძე, ვ., 1968: ზოგიერთი აგრარული ნეს-ჩვეულებმა XIX ს-ის დასაწყისით საქართველოში, საქართველოს ეთნოგრაფიის საკითხები, თბილისი.
100. სურგულაძე, ი., 1986: ქართული ხალხური ორნამენტის სიმბოლიკა, თბილისი.
101. ურუშაძე, ა., 1964: ძველი კოლხეთი არგონავტების თქმულებაში, თბილისი.
102. ყაუხჩიშვილი, თ., 1977: ბერძენი მწერლების ნაშრომები საქართველოს შესახებ (პოლიბიოსი, დიოდორე სირილიელი, დიონისიოს ჰალიკარნასელი), მუშაობები, თბილისი.
103. ყაუხჩიშვილი, ს., 1950: ძველი ბერძნული ლიტერატურის ისტორია, თბილისი.
104. ჩიქოვანი, მ., 1971: მოკადრებული ადამიანები „ოდისეაში“. „არგონავტების ლაშქრობასა“ და ქართული ზღაპრებში, ბერძნული და ქართული მითოლოგიის საკითხები, თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 18-26.
105. ჟნავა, რ., 1982: კირკეს მითოსური სახე და ქართული სამონადირეო ღვთაებები, ქართული ფოლკლორი XII.
106. ჟნავა, რ., 1998: პრომეთე და ადამიანთა მოდგმა, მითური ხალხები, ლეგენდარული მომღერლები, მისნები, შპს, თბილისი.

107. ჟანავა, რ., 1999: ანდროგინიდან სამინერალბათა ქალომერთამდე - სამსახოვანი ჰეკატე, არგონავტიკა და მსოფლიო კულტურა, ლოგოსი, თბილისი, 104-115.
108. ჟანავა, რ., 2000: მდებარე ლვთებათა ზოგიერთი ფუნქციის ინტერპრეტაციისათვის მითისა და რიტუალში, კრ-ში: Μύθη (ეძღვნება ალ. ალექსიძის სსოვნას), 313-329.
109. ჟანავა, რ., 2001: მოკლე მტრის დაუმარხავად დატოვების ადათის რიტუალური ასპექტები, ΜΕΤΑΝΟΙΑ, ეძღვნება გრ. ნერეთლის დაბადებულად 130 წლისთავს, თბილისი.
110. ჯავახიშვილი, ივ., 1986: თხზულებანი, V, მერნიერება, თბილისი.
111. Акимов, Л.М., Киришин, А.Г., 2000: Аполлон и Сирены (о ритуальной специфике Дельфы), в. кн.: Жертвоприношение, Ритуал в искусстве и культуре от древности до наших дней, Москва, 199-213.
112. Балон, Ф.Р., 2000: Колесничные ристания как форма погребального жертвоприношения, в. кн.: Жертвоприношение, Ритуал в искусстве и культуре от древности до наших дней, Москва, 194-199.
113. Бажо, Л., Орёл, В., 1988: Язык фригийских надписей как исторический источник, ВДИ №1, 173-200.
114. Васильева, М., 1990: Гора, бог и имя: о некоторых фрако-фригийских параллелях, ВДИ №3, 94-101.
115. Вирсаладзе, Е., 1976: Грузинский охотничий миф и поэзия, Москва.
116. Гагуა, И., 1984: Овидий Назон и древняя Колхида, Изд ТСУ, Тбилиси.
117. Гамкрелидзе, Т., Иванов, В., 1984: Индоевропейский язык и индоевропейцы, II, Тбилиси.
118. Гордезиани, Р., 1972: Αἶα в древнейших греческих источниках, Античность и современность, Москва, 178-186.
119. Гордезиани, Р., 1984: Проблемы Гомеровского эпоса, Тбилиси.
120. Иванов, В.В., Топоров, В.И., 1975: Инвариант и трансформации в мифологических и фольклорных текстах, в сб.: Типологические исследования по фольклору, Москва, 44-76.
121. Кагаров, Ев., 1913: Культ фетишей, растений и животных в древней Греции, Сенатская Типография, Санкт Петербург.
122. Кинжалов, Р., 1977: Проблема реализации вариантов мифа в повествовательном фольклоре и изобразительном искусстве, Фольклор и этнография, Ленинград.

122. Клиндер, В., 1911: Животное в античном и современном суевеии, Киев.
124. Козлов, А.С., 1984: Мифологическое направление в литературоведении США, Москва.
125. Корнель, П., 1999: Пути к раю, комментарии к потерянной рукописи. Санкт-Петербург.
126. Куликов, Б.Ф., Буканов, В.В., 1988: Словарь камней самоцветов, Ленинград.
127. Кэмпбелл, Дж., 1997: Герой с тысячею лицами, Миф, архетип, бессознательное, Princeton University Press, София.
128. Лорткипанидзе, От., 1989: Наследие древней Грузии, Тбилиси.
129. Лосев, А., 1953: Олимпийская мифология в её социально-историческом развитии, Москва.
130. Лосев, А., 1957: Античная мифология в её историческом развитии, Москва.
131. Максимова, М.И., 1922: Одиссей у Кирки по чашам Бостонского музея, Изв. Акад. ист. мат. культ., II.
132. Мелетинский, Е.М., 1977: Миф и историческая поэтика фольклора, в сб: Фольклор, Поэтическая система, Москва, 23-42.
133. Мелетинский, Е.М., 2000: Поэтика мифа, Москва.
134. Нерознак, В., 1978: Заметки об этимологии имени собственного, Москва.
135. Тайлор, Э., 1989: Первобытная культура, Москва.
136. Толстой, И.В., 1966: Заколдованные звери Кирки в поэме Аполлония Родосского, Статьи о фольклоре, Москва- Ленинград, 24-28.
137. Топоров, В., 1994: Числа, МНМ, II, Москва, 629-631.
138. Топоров, В., 1995: Миф, ритуал, символ, образ, Москва.
139. Флоренский, П., 1990: Имена: Опыты, Литературно-философский ежегодник, Москва, 351-412.
140. Фрейденберг, О., 1978: Миф и литература древности, Наука, Москва.
141. Фрезер, Дж., 1986: Золотая ветвь, Москва.
142. Шантрен, П., 1953: Историческая морфология греческого языка, изд. Иностранной литературы, Москва.
143. Элиаде, М., 1998: Шаманизм, архаическая техника экстаза, София.

144. Якобсон, Р., 1970: Роль лингвистических показаний в сравнительной мифологии, Труды VII международного конгресса антропологических и этнографических наук, V, Москва.
145. Adamitz, J., 1995: Circe in den Satyrica Petrons und das Wesen des Werkes, in: *Hermes* 123, 320-334.
146. Arbesmann, P.R., 1929: *Das Fasten bei den Griechen und Römern*, Giessen.
147. Audollent, A., 1904: *Defixionum tabellae*, Paris.
148. Bartoněk, A., 1959: Die Wortparallelen αὐδή und φωνή, *Sbornik Praci Filoz. Brnenske Univ. Rada archeol. klas. 7. ser. E 4*, 67-76.
149. Basto, R., 1982-83: The Grazing of Circe's Shore: A Note on Aeneid 7. 10, *CW* 76, 42-43.
150. Beck, G., 1965: Beobachtungen zur Kirke-Episode in der *Odyssee*, *Philologus* 109, 1-29.
151. Beck, W., 1991: Dogs, Dwellings, and Masters, *Hermes* 119, 159-167.
152. Belloni, L., 1981: Medea ΠΟΛΥΦΑΡΜΑΚΟΣ, *CCC* 2, 117-133.
153. Bethe, E., 1921: Kirke, in: *RE*, XI, Stuttgart, 501-505.
154. Beye, C.R., 1982: Epic and Romance in the Argonautika of Apollonios (Literary Structures), Carbondale-Edwardsville.
155. Boll, F., 1910: Marica, in: *AfRw* XIII, 566-577.
156. Borsák, I., 1980: Ter tria lustra, Perennitas, *Studi in onore di Angelo Brelich*, Promessi dalla Cattedra di Religioni del mondo classico dell' Università degli Studi di Roma, Roma, 59-66.
157. Bruchmann, C. F. H., 1893: *Epitheta Deorum*, Leipzig.
158. Brunn, H., 1879: *Die griechischen Bukoliker und die bildende Kunst*, SBAW, München.
159. Burkert, W., 1972: *Homo necans. Interpretation altgriechischer Opferriten und Mythen (=RGW 32)*, Walter de Gruyter/Berlin/New York.
160. Burkert, W., 1979: *Structure and History in Greek Mythology and Ritual. (Suther Class. Lect. 47)*, Berkley-Los Angeles-London.
161. Burkert, W., 1981: *Mythos und Mythologie*, in: *Propyläen Geschichte der Literatur und Gesellschaft der westlichen Welt, B. I. Die Welt der Antike*, Berlin, 11-35.
162. Canciani, F., 1992: Kirke, *LIMC* VI, Zürich-Münich.

163. **Cerquand, J.F.**, 1873: *Études de Mythologie grecque. Ulysse et Circé. Les Sirènes*, Paris.
164. **Clay, J.**, 1972: *The Planktai and the Moly: Divine Naming and Knowing in Homer*, *Hermes* 100, 127-131.
165. **Clay, J.**, 1974: *Demas and Aude: The Nature of Divine Transformation in Homer*, *Hermes* 102, 129-137.
166. **Corso, A.**, 1999: ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΓΛΥΠΤΕΣ ΩΣ ΜΑΓΟΙ, *Αρχαιολογία & Τέχνες*, 70, 22-28.
167. **Deubner L.**, 1966: *Attische Feste*, Berlin.
168. **Dirlmeier, F.**, 1970: *Die "schreckliche" Kalypso*, *Ausgewählte Schriften zu Dichtung und Philosophie der Griechen*, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg, 79-84.
169. **Dornseiff, F.**, 1956: *Redende Name: Antike und alter Orient interpretationen*, Leipzig.
170. **Dyck, A.**, 1981: *The Witch's Bed but not Her Breakfast: an Odyssean Paradox*, in: *RhM* 124, 196-198.
171. **Eitrem, S.**, 1944: *Thesmophoria, les Skirophoria et les Arrhétophoria*, *Symbolae Osloenses. Auspiciis societatis graeco-latinae XXIII*.
172. **Fauth, W.**, 1999: *Carmen magicum, Das Thema der Magie in der Dichtung der römischen Kaiserzeit*, Peter Lang, Frankfurt am Main.
173. **Fehling, D.**, 1974: *Ethologische Überlegungen auf dem Gebiet der Altertumskunde, Phallische Demonsration-Fericht-Steinigung*, (Zetemeta 61), München.
174. **Fränkel, H.**, 1968: *Noten zu den Argonautika des Apollonios*, München.
175. **Franz, H.**, 1975: *'Mythos'-'Sage'-'Märchen' in: Geschichte als kritische Wissenschaft*, Bd. II, *Althistorische Kontroversen zu Mythos und Geschichte*, Darmstadt, 1-50.
176. **Friedrich, P.**, 1978: *The meaning of Aphrodite*, The University of Chicago Press, Chicago and London.
177. **Germain, G.**, 1954: *Génèse de l'Odysée*, Paris.
178. **Germani, G.M.**, 1934: *Ulisee, Circe, e l'erba molly nella tradizione Omerica e nella realtà poetica*, *Rassegna di clinica, terapia, e scienze affini* 14, 168-172.

179. Gimbutas, M., 1979: *Gods and Goddesses of Old Europe*, Berkley: University of California Press.
180. Gimbutas, M., 1989: *Language of the Goddess*, San Francisco: Harper and Row.
181. Gjerstad, E., 1929: *Das attische Fest der Skira*, AfRw XXVII.
182. Gruppe, O., 1906: *Griechische Mythologie und Religionsgeschichte*, 2 Bde., C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München.
183. Güntert, H., 1919: *Kalypso*, Halle.
184. Händel, P., 1954: *Beobachtungen zur epischen Technik des Apollonios Rhodios*, (Zetemata 7), München.
185. Hardie, P., 1992: *Augustan Poets and the Mutability of Rome*, in: A. Powell (ed.), *Roman Poetry and Propaganda in the Age of Augustus*, London.
186. Hatzantonis, E.S., 1971: *Le amare fortune di Circe nella Litteratura Latina*, LATOMUS, Revue d' études latines XXX, 3-22.
187. Helk, W., 1971: *Betrachtung zur Grossen Göttin*, München.
188. Heubeck, A., 1984: ΚΑΤΑΛΛΑΦΟΔΙΑ, (Odyssee κ169), in: *Kleine Schriften zur griechischen Sprache und Literatur*, Erlangen, 37-41.
189. Hunigton, R., Metcalf, R., 1979: *Celebration of Death*, Cambridge.
190. Hunter, R., 1993: *The Argonautica of Apollonius: Literary Studies*, Cambridge: Cambridge University Press .
191. Jessen, O., 1890-1894: *Marsyas*, in: ALgrM II, Leipzig/Berlin.
192. Johnston, S.I., 1999: Η ΜΑΓΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΝΕΚΡΟΙ ΣΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ, *Αρχαιολογία & Τέχνες*, 70, 16-21.
193. Kaiser, E., 1964: *Odyssee-Szenen als Topoi*, II, *Der Zauber Kirkes und Kalypso*, MH 21, 109-136; 197-224.
194. Κακρίδης, Ι.Θ., 1987: *Ελληνική Μυθολογία*, V, *Τρωικός πόλεμος*, Εκδοτική Αθηνών.
195. Keller, O., 1909-1913: *Die antike Tierwelt*, 2 Bd., Verlag von Wilhelm Engelmann, Leipzig.
196. Kennedy, G. E., 1986: *Helen's Web Unravelled*, *Arethusa* 19¹⁻², 5-14.
197. Kerényi, K., 1944: *Töchter der Sonne*, Zürich.
198. Kessels, A.H.H., 1982: *Dream in Apollonius' Argonautica*, in: J. Den Boeft, A. H. M. Kessels (eds.): *Studies in honour of H. L. W. Nelson*, Instituut voor Klassieke Talen, Utrecht, 155-173.

199. Kirchoff, A., 1879: Die Homerische Odyssee, Berlin.
200. Kirk, G., 1973: On Defining Myths, in: Exegesis and Arguments, Studies in Greek Philosophy Presented to G. Vlastos, Assen.
201. Klotz, A., 1952: Die Irrfahrten des Odysseus und ihre Deutung in Altertum, *Gymnasium* 59, 289-302.
202. Knauer, G.N., 1964: Die Aeneis und Homer, Studien zur poetischen Technik Vergils mit Listen der Homerzitate in der Aeneis (= Hypomnemata VII), Göttingen.
203. Κοτταρίδη, Αγγ., 1998: Τα αρχέτυπα της γυναίκας στο αρχαίο ελληνικό μύθο, *Αρχεολογία & Τέχνες*, 68, 6-13.
204. Kristeller, P.O., 1960: Der Gelehrte und sein Publicum im späten Mittelalter und in der Renaissance, *Medium Aevum Vivum*, FS für W. Bulst, hg. H. R. Jaub/D. Schall, Heidelberg, 212-230.
205. Kumar N., 2000: The Buddhist Mandala-Sacred Geometry and Art, <http://www.astrostar.com/articles/BuddistMandala.htm>
206. Küster, E., 1913: Die Schlange in der griechischen Kunst und Religion, Gießen.
207. Kyriakidis, S., 1998: Narrative Structure and Poetics in the Aeneid, The frame of Book VI, *Levante editori-Bari* (194).
208. de Lamberterie, Ch., 1987: Grec homérique MWLU. Etimologie et poétique, *LALIES* 6, 129-138.
209. Lesky, A., 1966: Aia, *Gesammelte Schriften*, München.
210. LeVan, A., 2002: Fragments of the primordial Great Goddess: CALYPSO & CIRCE (A Play of Polarities), <http://www.perseus.tufts.edu/classes/AL1.html>, 1-15.
211. Losch, Dr., 1899: Der Hirsch als Tötenführer, *AfRw* 11, 261-267.
212. Marinatos, N., 1995: Circe and Liminality: Ritual Background and Narrative Structure, in: *Homers World, Fiction, Tradition, Reality*, Bergen, 133-140.
213. Μαρινάτου, Ν., 1999: Η μαγεία, τα φυλαχτά και η Κίρκη, *Αρχεολογία & Τέχνες*, 70, 12-15.
214. Marinatos, N., 2000: The Goddess and the Warrior: The Naked Goddess and Mistress of Animals in Early Greek Religion, London/New York: Routledge.

215. Meuli, K., 1921: *Odyssee und Argonautika. Untersuchungen zur griechischen Sagen-geschichte und zum Epos*. Diss. Basel. (ND in: K.M. *Gesammelte Schriften*, hrsg. v. T. Gelzer, Bd.2, Basel-Stuttgart 1975, 593-676).
216. Moorton, R., 1988: *The Genealogy of Latinus in Virgil's Aeneid*, *TA-PhA* 118, 251-259.
217. Moreschini, Ch.O.T., 2000: *Androgynous Divinities in Classic and Christian Antiquity*, *Phasis, Greek and Roman Studies*, Vol. 2-3: *Hellenistic Studies on the Verge of Centuries*, Logos, Tbilissi, 283-288.
218. Nagler, M., 1996: *Dread Goddess Revisited, Reading the Odyssey. Selected Interpretative Essays*, Edited with an Introduction by Seth. L. Schein, Princeton, New Jersey, 141-161.
219. Nilsson, M.P., 1992: *Geschichte der griechischen Religion*, I, *Die Religion Griechenlands bis auf die griechische Weltherrschaft*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München.
220. Nöldke, Th., 1907: *Die Selbstentmannung bei den Syrern*, *Afrw*, X, 150-152.
221. Nordheider, H. W., 1955: *Αὐδαίς*, in: *LfrgE*
222. Osthoff, H., 1905: *Etymologische Beiträge zur Mythologie und Religionsgeschichte*, *Afrw* VIII, 51-68.
223. Otto, W.F., 1971: *Die Musen und der göttliche Ursprung des Singens und Sagens*, Darmstadt.
224. Paetz, B., 1970: *Kirke und Odysseus, Überlieferung und Deutung von Homer bis Calderón*, *Hamburger Romanist. Studien* 33 (*Caderoniana* 4), Walter de Gruyter & Co., Berlin, 160.
225. Page, D., 1973: *Folktales in the Odyssey*, Cambridge Massachusetts.
226. Pashalis, M., 1997: *Virgil's Aeneid, Semantic Relations and Proper Names*, Oxford.
227. Philipp, H., 1959: *Das Gift der Kirke*, *Gymnasium* 66, 509-516.
228. Porzig, W., 1942: *Die Namen für Satzinhalte im Griechischen und im Indogermanischen*, Berlin.
229. Preller, L., 1858: *Römische Mythologie*, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin.

220. Preller, L., 1872-1875: *Griechische Mythologie*, 2 Bde., Weidmannsche Buchhandlung, Berlin.
221. Pucci, P., 1979: *The Song of the Sirens*, *Arethusa* 12, 121-132.
222. Pucci P., 1998: *The Song of Sirens, Essays on Homer*, Lanheim-Boulder-New York-Oxford.
223. Putnam, M.C.J., 1995: *Virgil's Aeneid, Interpretation and Influence (Aeneid 7 and the Aeneid)*, London.
224. Rahn, H., 1968: *Tier und Mensch in der homerischen Auffassung der Wirklichkeit*, Darmstadt.
225. Rahner, H., 1985: *Moly, das seelenheilende Kraut des Hermes*, in: *Griechische Mythen in christlichen Deutung*, Harder Basel.
226. Rapp, A., 1886-1890: *Helios*, in: *ALgrRM*, I, 2, 1993-2026.
227. Reinhardt, K., 1912: *Herakleitos (№12)*, *RE VIII*, 1, Stuttgart, 508-510.
228. Reinhardt, K., 1912: *Herakleitos (№15)*, *RE VIII*, 1, Stuttgart, 510.
229. Reinhardt, K., 1960: *Die Abenteuer der Odyssee*, in: *Tradition und Geist. Gesammelte Essays zur Dichtung*, Göttingen, 47-124.
230. Richter, W., 1968: *Die Landwirtschaft in Homerischen Zeitalter*, in: *Archeologica Homerica*, II, Kap. H, Göttingen-Ruprecht.
231. Riddehough, G.B., 1959: *Men-into-Beast Changes in Ovid, The Phoenix* 13, 201-209.
232. Roessel, D., 1989: *The Stag on Circe's Island: an Exegesis of a Homeric Digression*, *TAPhA* 119, 31-36.
233. Rohde, E., 1921: *Psyche, Seelencult und Unsterblichkeitsglaube der Griechen*, I, Verlag von J. C. Mohr, Tübingen.
234. Roscher, W., 1890-1894: *Mondgöttin*, in: *ALgrRM II*, Leipzig/Berlin.
235. Rose, H., 1956: *Divine Distinguishing*, *Harvard Theol. Rev.* 49.
236. Scarborough, J., 1991: *The Pharmacology of Sacred Plants, Herbs and Roots*, in: *Magica Hieria & Ancient Greek Magic and Religion*, ed. by Ch.A.Faraone, Dirk Obbink, NY, Oxford, 138-174.
237. Schettelowitz, I., 1918: *Das Schlingen und Netzmotiv im Glauben und Brauchen der Völker*, Gießen.
238. Schmidt, J.H.H., 1876: *Synonymik der griechischen Sprache*, Leipzig.
239. Schmiedeberg, O., 1918: *Über die Pharmaka in der Ilias und Odyssee*, Strassburg.

250. Schmitt Pantel, P., (ed.) 1994: *A History of Women. I, from Ancient Goddesses to Christian Saints*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London.
251. Seeliger, K., 1890-1894: Kirke, in: *ALgrM*, II, 1195-1196.
252. Segal, Ch., 1968: *Circean Temptations: Homer, Vergil, Ovid*, *TAPhA* 99, 419-442.
253. Segal, Ch., 1974: *Eros and Incantation: Sappho and Oral Poetry*, *Arethusa* 7, 139-160.
254. Severyns, A., 1966: *Les Dieux d'Homère*, Paris.
255. Snyder, J.M., 1980-81: *The Web of Song: Weaving Imagery in Homer and the Lyric Poets*, *CJ* 76, 193-196.
256. Stannard, J., 1962: *The Plant Called Moly*, *Osiris* 14.
257. Τιβέριος, Η. Α., 1996: *Ελληνική Τεχνη, Αρχαία Αγγεια, Εκδοτική Αθηνών*.
258. Tochtermann, S., 1992: *Der allegorisch gedeutete Kirke-Mythos. Studien zur Entwicklungs- und Rezeptionsgeschichte*, *Studien zur klassischen Philologie* (Hg.) Prof. Dr. M. v. Albrecht, Peter Lang, Frankfurt am Main/Berlin/Bern/NY/Paris/Wien.
259. Touchefeu-Meynier, O., 1961: *Ulysse et Circé*, *Revue des études anciennes* 63, 264-270.
260. Tupet, A.M., 1976: *La magie dans la Poésie Latine*, Paris.
261. Verdenius, W. J., 1975: *Odyssey* 10, 398, *Mnemosyne* 28, 418.
262. Vernant, J.P., 1991: *Feminine Figures of Death in Greece*, in: *Mortals and Immortals, Collected Essays*, Princeton/New Jersey.
263. Vivante, P., 1975: *On Homer's Winged Words*, *CQ* 25.
264. Wohl, V. J., 1993: *Standing by Stathmos*, *Arethusa* 26, 19-46.
265. Yarnall, J., 1994: *Transformations of Circe. The History of an Enchantress*, Urbana and Chicago.
266. Zanker, G., 1987: *Realism in Alexandrian Poetry: A Literature and its Audience*, London-Sydney-Wolfeboro/New Hampshire.

შემოკლებები⁶⁶

ფმს = ბერძნული მითების სამყარო

ს-ს = სულხან-საბა ორბელიანი, სიტყვის კონა

ქკოსკ = ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა

ქგლ = ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი

ВДИ = Вестник древней истории

МММ = Мифы народов мира

AfRw = Archiv für Religionswissenschaft

ALgUrM = Ausführliches Lexicon der griechischen und römischen Mythologie.

(Hg.) W. H. Roscher

CCC = Civiltà Classica e Cristiana

CIL = Corpus Inscriptionum Latinarum

CJ = The Classical Journal

CQ = The Classical Quarterly, Oxford

CW = The Classical World. Formaly The Classical Weekly, NY

KP = Der Kleine Pauly

Lfgre = Lexikon des frühgriechischen Epos von B. Snell.

Liddell-Scott = A Greek-English Lexicon compiled by H. G. Liddell and R. Scott

LIMC = Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae, Bildlexikon der antiken Mythologie.

MH = Museum Helveticum, Schweizerische Zeitschrift für klassischen Altertumswissenschaft

Philologus = Philologus, Zeitschrift für das klassische Altertum, Berlin und Wiesbaden

RE = Pauly's Real-Encyclopädie der Klassischen Altertumswissenschaft

RhM = Rheinisches Museum für Philologie, Frankfurt am M.

SBAW = Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, München

SVF = Stoicorum Veterum Fragmenta

TAPhA = Transactions of the American Philological Association

⁶⁶ ანტიკური ეპოქის ავტორთა შემოკლება ყრფნობა სავრთაშორისო პრინციპს. იხ. KP

ილუსტრაციები

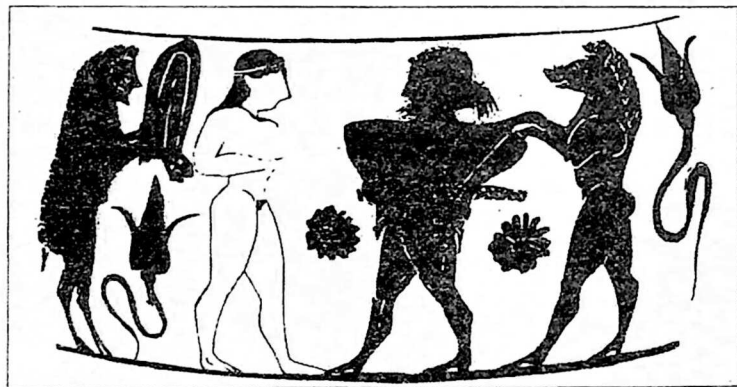
კირკე - ადამიანურად მოუბარი ძრწოლისმომგვრელი ღმერთი. შავ-ფიგურული ატიკური ლეკითოსის ფრაგმენტი. ძვ.წალ-ის 490-480 წლები. ათენის ნაწიონალური მუზეუმი. LIMC-ის მიხედვით, Kirke № 17. შდრ. გვ. 16-17.

კირკე წაგრძელებული თითით ურევს ჯადოშეჯამანდს. ნითელფიგურული პელიკეს ფრაგმენტი. ძვ.წალ-ის 460 წელი. დრეზდენი, ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმი. LIMC-ის მიხედვით, Kirke № 8. შდრ. გვ. 142-143. აგრეთვე იხ. გვ. 80, შგნ. 1.

კირკე და ცახადქრული სტუმარი. თიხის სიწილიური ფერადად მონაცული არულოს მარჯვენა ფასადის ფრაგმენტი. ძვ.წ.ალ-ის VI ს-ის III მეოთხედი. LIMC-ის მიხედვით, Kirke № 4. შდრ. გვ. 22-23.

კირკე, ოდისევსი და ცახად გარდასახული ზერძენზი. ფსევდოქალკიდიკური ამფორის ილუსტრაცია. ძვ.წ.ალ-ის 530 წელი. ვულოჩის სიძველეთა მუზეუმი. LIMC-ის მიხედვით, Kirke № 19. შდრ. გვ. 82-83.

ენ. შავფიგურული კაბირიული სციფოსი თებდან. ფასადი A: კირკე შე-
 ფამანდს სთავაზობს ოდისევსს. რომელსაე საპასუხოდ ხმადი მოუღერებია.
 ფასადი B: კირკე პადესში მიმავალ ოდისევსს მეგზურად ზორეასს ახ-
 ლენს. ძვ.წ. აღ-ის IV ს-ის III მეოთხედი. ოქსფორდი, ეშმოლის მუზეუმი.
 LIMC-ის მიხედვით, Kirke № 32. შდრ. გვ. 78-79; 128-129; 55-57.

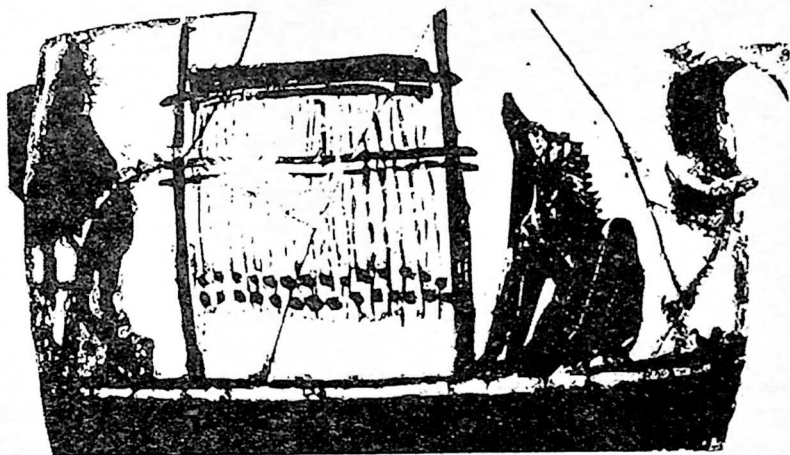
კირკე და ოდისევსი. რომაული ლამპის დეკორი. ახ.ნ.აღ-ის I ს-ის I ნა-
ხევარი. ლონდონი, შრიტანეთის მუზეუმი. LIMC-ის მიხედვით, Kirke № 6*.
შდრ. გვ. 120-121.

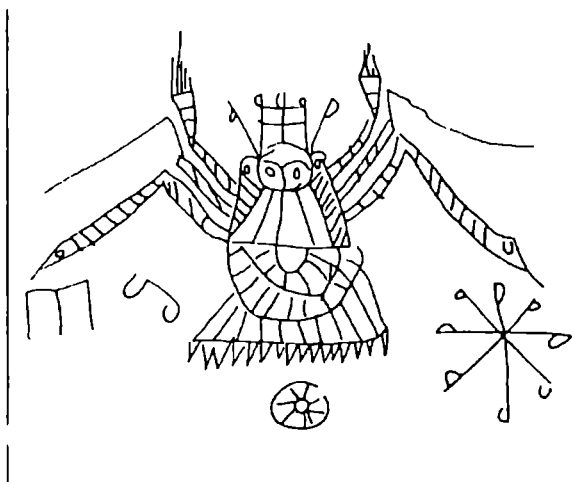

კირკე და მისი სამფლობელო. მესაპიკური ჰიდრიას ფრაგმენტი მონტე
პაპალუჩიოს საკურთხეველიდან. დაწულია ლეჩეს უნივერსიტეტის არ-
ქეოლოგიურ ლაბორატორიაში. LIMC-ის მიხედვით, Kirke № 65. შდრ.
გვ. 152.

ე. ნ. შავფიგურული კანრიული სკიფოსი. მარჯვენა ფასადი: კირკე და ოდისევსი. მარჯვენა ფასადი: კირკეს უწვლელი აცრიბუტები – უარაჯარი და მეგზური წხოველი (ძალღი?). ლონდონი, ზრიცანეთის მუზეუმი. LIMC-ის მიხედვით, Kirke № 8. შდრ. გვ. 62-63; 111.

ომონა-პეატე. ექვსხელა პეატეს გამოსახულება ცუციის defixio-ზე. აღმოჩენილია ათენის ზაზროის ტერიტორიაზე. სქემატური ნახაზი შესრულებულია ფ. ჯორდანის მიხედვით (Archaeologia & Τέχνες, 70, 16). შდრ. გვ. 72-73.

კირკე-კირკიტა (Falco tinnunculus ან tinnunculoides) – შევარდენთა ოჯახის ლეშიგამია ნითური ფრინველი. ჩანახატი შესრულებულია ვილკინსონის მიხედვით (O. Keller, 1909, 16). შდრ. გვ. 53.

კირკეს სკულპტო ქანდაკების ფრაგმენტი სანკა
ფელიჩე ჩირჩეოდან. შერძნული მარმარილო.
ბენაღ-ის I ს. დაყვლია რომის ნაქიონალურ
მუზეუმში. LIMC-ის მიხედვით. Kirke № 1.
შდრ. გვ 43.

ოდისევსი ემუქრება კირკეს. რომელსაჲ მის მიერ ცახად გარდასახული
აჲაშიანი იყავს. ნოიელიფიგურული ეტრუსკული სცამსოსის ფრაგმენტი.
ბენაღ-ის IV ს კარმის ნაქიონალური მუზეუმი. LIMC-ის მიხედვით.
Kirke № 34. შდრ გვ 86-87.

კირკე და მავფრებელი მამაკარი (ოდისევსი?). ე.წ. შავფეგურული ზეო-
ციური სკიფოსი კაშირიიდან, ფრაგმენტი. ძვ.წ.აღ-ის IV ს-ის III მე-
ოთხედი. დარულია მისისიპის უნივერსიტეტის მუზეუმში. LIMC-ის მიხედ-
ვით. Kirke № 31. შფრ. გვ. 104-105.

საძიებლები

პირთა

ბ

- აბაკელია ნ., 52
 აბზუ, 48
 აგროსი, 34, 35, 47
 ადონისი, 67, 74, 76, 80
 აესონოსი, 35
 ავტოლიკოსი, 75
 ათენა, 17, 43, 76, 79, 82, 104, 144
 ათენაიოსი, 132
 აიეტი, 8, 11, 14, 31, 32, 37, 39, 40, 41, 46, 47, 101, 102, 103, 104, 109, 110
 ალმუსი, 54
 ამბროსიუს მილიანელი, 144
 ანგიცია, 44
 ანქიზესი, 21, 73
 ანტეასი, 35
 ანტიფატე, 63
 ანციოპე, 33
 ΑΝΤΙΟΧ, 34
 ანცისტენესი, 134
 აპოლოდოროსი, 24, 46
 აპოლონი, 54, 79, 82
 აპოლონიოს როდოსელი, 8, 11, 32, 40, 41, 42, 101, 102, 103, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 115, 123, 124
 აპოლონიოს სოფისტი, 134
 აპოლონიოს ციროსელი, 133
 აპულეუსი, 28
 არდემასი, 35
 არესი, 79, 122, 124
 არისკოფანე, 135
 არტემისი, 33, 72, 83, 91, 97
 ასტეროპე, 33
 ΑΣΤΕΡΩΠ, 34

- აკისი, 74, 76, 80
 Ašertu, 65
 აფროდიტე, 21, 24, 34, 67, 73, 117, 124
 აფროდიტე წვეროსანი, 21
 აფროდიტოსი, 21
 აფსირტოსი, 22, 104, 105, 106, 109
 აქილეესი, 68, 76, 90, 113
 აქტიონი, 94, 97, 98
 Acca Larentia, 122

ბ

- ბეთქილი, 92
 ბოეჩუსი, 8, 144
 ბურკერტი ვ., 86

ბ

- ბაილარდი, 55
 ბაღენოსი, 17, 28
 ბეა, 33, 47, 106
 ბიუნტერტი ჰ., 52
 ბლაი რ., 106
 ბლავკოსი, 22, 58, 124, 125, 126, 131, 132
 ბონელი ა., 58
 ბორფეზიანი ლ., 40
 ბორფეზიანი რ., 11, 51, 76
 ბრიგოლ ნაზიანზელი, 144
 ბრიგოლი ნოსელი, 144

ტ

- ტაქტილენი, 87
 Dea Syra, 65
 ტედალოსი, 54
 ტემეტრე, 81, 82, 89
 ტოფი დედა, 49, 50, 59, 65, 72, 73, 80, 82, 83, 87, 88, 89, 91, 99
 ტოდო, 113, 124
 ტოპენე ლაერტელი, 134

დიოდოროს სიცილიელი, 11, 41, 42
 დიონ პრუსელი, 138, 139
 დიონისიოს მილეტელი, 32
 დიონისიოს ჰალიკარნასელი, 11, 32, 41
 დიოსკურიდესი, 28

ო

ებელინგი პ., 53
 ეგალეესი, 41
 ევამონ კვირნელი, 35
 ევმელოსი, 101
 ევრილოქოსი, 85, 95, 125
 ევსკათიოსი, 39, 51, 144
 ევჰემეროსი, 137
 ელენე, 30
 ელჰენორი, 42, 66, 67, 68, 125
 ემილიუს მაკერი, 128
 ემპედოკლე, 105, 107
 ენეასი, 36, 112, 113, 118, 119, 124,

125, 126, 127

ენკოლოპიოსი, 69, 70

ერემოსი, 130

ერინიენი, 105

ესქილე, 8, 12

ემმუნი, 80

ბ

ბარონი, 115

ბატაკანელი მითოგრაფოსი, 30

ბენილია, 128

ბენუსი, 21

ბენუსი ქაჩალი, 21

ბერგილიუსი, 8, 19, 34, 41, 77, 113,

114, 115, 116, 117, 118, 119, 121,

123, 124, 126, 128, 131, 132

ვოლი ვ., 63

გ

გეცხი, 23, 105, 108

გეცხი ექვსი ძუძუთი, 21

გელვის ღვთაება, 131

თ

თამუზი, 74, 80

თეია, 33, 47

თეოკრიტოსი, 44

თეოფრასტოსი, 28, 42

თიამათი, 49

ი

იანუსი, 128

იარნალი ვ., 9

იასონი, 22, 103, 105, 106, 108, 112

იდა, 87

იოანე წუწუ, 144

იოანე სტომბაიოსი, 32, 140

იზიდოროს სევილიელი, 44

იჭალუსი, 34

იფიგენია, 68

კ

კალდერონი, 9

კალიფსო, 10, 16, 17, 18, 19, 51, 64,

73, 114, 115

კანენსი, 127, 128, 130, 132

კასიფონე, 36

კელერი ო., 53

კერენი კ., 9, 81, 95

კიმელე, 78, 92, 93

კიკლოპი, 94

კირკე, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15,

16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24,

25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33,

34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43,

44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 55,

57, 59, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 68,

69, 70, 71, 73, 76, 77, 78, 79, 80,

81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89,

90, 91, 93, 94, 95, 97, 98, 99,

100, 101, 102, 103, 104, 105,

106, 107, 108, 109, 110, 111, 112,

113, 114, 115, 116, 117, 118, 119,

121, 122, 123, 124, 125, 126, 127,

128, 129, 130, 131, 134, 135, 136,
137, 140, 141, 142, 144

კლემენს ალექსანდრიელი, 144

კლიმოვი გ., 60

კორინძანტეები, 87

კუშბას ოქრომჭედლები, 87

ლ

ლარენცია, 122

ლატინოსი, 34, 35, 47

ლატინუსი, 118

ლახამუ, 49

ლახმუ, 49

ლევკოთეა, 18, 19

ლესტრიგონები, 37, 63, 89

ლიკოფრონი, 39

ლორთქიფანიძე მ., 88

ლორთქიფანიძე ო., 87

Лорткипанидзе От., 31, 65, 73, 75,

87, 102

ლორტეტი, 55

მ

Magna mater, 50, 99

მაკარეუსი, 125, 126, 127, 128, 131

მარიკა მინტურნელი, 44

მარინაკოსი ნ., 88, 99, 100

მარისი, 79, 122

მარკუს ავრელიუსი, 43

მარსი, 54, 79, 122, 123

მარსიასი, 44, 79, 122

მაქსიმუს ლოლიუსი, 135

მეფა, 8, 22, 23, 24, 27, 31, 32, 41,

44, 45, 46, 102, 103, 104, 105,

106, 108, 109, 110, 111, 112

მეფუზა, 94

მენე, 34

Meter, 87, 88, 89

მზე-ღმერთი, 115, 119, 124

მზის ასული, 9, 50

მიმნერმოსი, 37, 101

მინოსი, 23, 24, 46

მიულერი მ., 54

მიქელ ფსელოსი, 8, 144

მუზები, 18

ნ

ნატელ-გლაი ს., 106

ნეპტუნუსი, 112, 113

ნერეიდები, 126

ნესტორი, 30

ნიკეფორე გრეგორასი, 144

ნილსონი მ., 24

ნიშფა, 16, 126, 128, 148

ო

ოდისეესი, 9, 11, 13, 15, 23, 27, 28,

30, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 43, 47,

50, 51, 52, 63, 66, 67, 68, 69, 75,

76, 77, 78, 79, 80, 81, 84, 85, 86,

89, 90, 93, 94, 97, 98, 101, 108,

110, 113, 114, 117, 124, 125, 127,

132, 134, 135, 136, 137, 138, 141,

142, 143

ოვიდოსი, 8, 22, 70, 71, 88, 118, 121,

124, 125, 126, 127, 128, 129, 130,

131, 132

ოკეანიდა, 31, 33, 47

ოკეანოსი, 31, 45

ოლიმპადოროსი, 144

ორფეუსი, 104

ორიგენე, 133

ოსტაოდი, 96

პ

პალოდას ალექსანდრიელი, 142, 143

პალოფატოსი, 137

პაპე ვ., 53

პარადოქსოგრაფოსი, 135, 136, 137, 139

პასიფაე, 23, 24, 46, 47

პატროკლე, 120

პიეტი დ., 93

პენელოპე, 16, 35

პერსე. 31, 32, 33, 45, 47
 პერსეისი, 31, 41, 47
 პერსესი, 40, 45
 პერსეფონე, 81
 Περσεία, 33
 პეტრონიუსი, 8, 68, 69, 70, 71, 77, 135
 პეტრი ღ., 9
 პიკუსი, 9, 22, 118, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 130, 131, 132
 პინდაროსი, 101
 პლატონი, 140
 პლინიუსი, 27, 29, 44, 54, 58
 პლოტინოსი, 141, 142
 პლუტარქე, 35, 74,
 პოლიტესი, 19
 პორფირიოსი, 50, 140, 141
 პოსეიდონი, 113, 131
 პრაქსიტელესი, 43
 პროკლე, 51, 143, 144

რ

რადინი პ., 24
 რემუსი, 122
 რომა. 36
 რომანოსი, 35, 47, 122
 რომოსი, 35
 რომულუსი, 36, 45, 122
 რომუსი, 36

ს

სალოუს იტალიკუსი, 133
 სატურნუსი, 132
 სელენე, 14, 32
 სეტი, 80
 სიზილა, 128
 სიმონიდესი, 106
 სირენები, 24, 55, 71, 76, 83, 103, 104, 107, 117
 სკილა, 131, 137
 სოფოკლე, 101

სოლომსენი, 95
 სტენფორდი ვ., 94
 სტრაზონი, 43, 45
 სუმეროვა ნ., 83

ტ

ტარკვინიუსი, 41
 ტელეგონოსი, 34, 35, 36, 47
 ტეთისი, 33, 47
 ტელემაქოსი, 18, 34, 35, 36
 ტიტანი, 33
 ტიტანიდები, 33
 ტოსტერმანი ს., 9
 ტუმეფუ-მანიერი ო., 78, 86

უ

ულისე, 116, 124, 125, 126
 ურანოსი, 33, 47
 ურუშაძე ა., 11, 40

ფ

ფაუსტულუსი, 122
 Faustulus, 122
 ფავნუსი, 44, 122, 123
 ფესტუსი, 34
 ფილოდემოს გადარელი, 133
 ფრისკი პ., 52
 ფსევდო პლუტარქე 50, 137, 138, 140, 141
 ფსევდო სკიმნოსი, 34, 41
 ფულგენციუსი, 144

ქ

ქაოსი, 106, 130
 ქსენაგორას აღმწერელი, 35

ღ

ღმერთების ღედა, 99

ყ

ყაუხჩიშვილი თ., 11, 41

ფ

შანტრენი პ., 52

შმოლოი ე., 94

ჩ

ჩიქოვანი მ., 10

ც

ცანავა რ., 10, 77, 84, 91, 92, 105

წიერონი, 32, 44

Circe, 119

ჭ

ჭედილე, 132

ჭეკაძე, 18

ჭეკაძე, 30

ჭეკაძე, 25, 32, 33, 34, 41, 91, 130, 131

ჭელენუსი, 112

ჭელიადეზი, 9, 24

ჭელიოსი, 16, 31, 32, 33, 34, 37, 40,

41, 45, 47, 50, 63 118, 124, 138

ჭერა, 103, 104

ჭერაკლიტოსი, 133, 135, 136, 137, 139

ჭერმადუროდიტი, 21

ჭერმესი, 16, 21, 28, 63, 76, 95, 110,

136, 138, 142, 143

ჭეროდოტი, 101

ჭესიოდე, 13, 14, 15, 31, 33, 34, 36, 39,

40, 100, 101

ჭესიქიოსი, 57, 95

ჭეფესტო, 16, 35, 94, 124

ჭექტორი, 18

ჭიგინუსი, 34, 54, 132

ჭიკსიოს-ზევსი, 23, 105, 108

ჭიპერიონი, 33, 34, 47

ჭომეროსი, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16,

17, 18, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 28,

29, 30, 31, 33, 34, 37, 40, 46, 53,

57, 59, 63, 67, 68, 69, 72, 75, 80,

81, 85, 86, 89, 90, 94, 95, 96, 97,

98, 100, 101, 102, 103, 105, 107,

108, 109, 110, 111, 113, 114, 115,

116, 117, 118, 123, 124, 125, 126,

127, 128, 131, 132, 133, 134, 135,

136, 137, 138, 139, 140, 141, 142,

143, 144

ჭორაერუსი, 135, 136

ჭორუსი, 55

გეოგრაფიული სახელოთა

ბ

ბა, 37, 39

ბაბა, 10, 19, 36, 37, 39, 40, 57, 63,

64, 66, 67, 89, 92, 93, 97, 98,

102, 103, 104, 106, 110, 113, 118,

124, 134, 138, 140, 141

ბესონიის ზღვა, 41, 104

ბმეირკავკასია, 56

ბომოსავლეოთი, 13, 14, 31, 36, 37, 39,

40, 41, 42, 63, 83, 91, 130

ფ

ფასავლეოთი, 13, 27, 37, 39, 40, 41,

42, 56, 63, 104, 110, 118, 130

ფნესტრის დაბლობი, 74

ვ

ვაკიდა, 46

ვაკიპტი, 30, 55

ვლეესინი, 82

ვლეესინის ყურე, 45

ვტრურია, 36, 39, 46, 100

ვფირე, 46

თ

თრიალეთი, 65, 74, 87

თრინაცია, 37, 98, 112

ი

ივალთა, 27, 35, 39, 40, 41, 42, 44,

45, 46, 110, 112, 121

კ

კავკასია, 46

კაპადოკია, 28
 კიკლაფები, 124
 კიკლოპთა ქვეყანა, 124
 კიმიერია, 37
 კირკაბა, 41
 კირკეონი, 7, 39, 40, 41, 42, 43, 44
 კირკეონის მთა, 43
 კირკეს დაბლობი, 51
 კირკეს ველი, 42
 კნოსოსი, 89
 კოლხეთი, 11, 31, 37, 39, 40, 42, 79,
 87, 101, 103
 კორკირის გამოქვამული, 81
 ლ
 ლაციუმი, 42, 112, 123, 124
 Liris, 44
 ლუნა, 44
 მ
 მდინარე ლიონისი, 44
 მელეას სანაპირო, 104
 მისენუმი, 41
 მწირე აზია, 37, 81
 ნ
 ნილოსი, 55
 ო
 ოგიგა, 37, 65, 73, 114, 115
 პ
 პარნასოსი, 75
 პელოპონესოსი, 104
 პესინუსი, 87
 პლანქტები, 18, 103
 პომპეინის დაბლობი, 41
 პონტო, 41
 პრენესტე, 35
 რ
 რუმინეთი, 74

რუტულთა ქალაქი, 35

ს

საბერძნეთი, 14, 23, 24, 31, 42, 45,
 64, 72, 74, 81, 82, 88, 89, 101,
 103
 საქართველო, 11, 56, 58, 87, 92, 120
 სელენეს მთა, 44
 Σεληναῖιον ὄρος, 44
 Σελήνης ἄκροι, 44
 Σελήνης πόλις, 44
 სიგნა, 39
 სიცილია, 81
 სიკლა და ქარიბდისი, 102, 112
 სტროფადები, 124
 სქერია, 37, 38

ტ

ტიბრი, 117
 ტირენია, 36, 40, 104
 ტირენიის ზღვა, 40, 41, 102
 ტრინაკრია, 112, 124
 ტროა, 124
 ტუსკულუმი, 35

უ

ურკი, 87

ფ

ფარმაკუსები, 45
 ფუკინუსის ტბა, 44
 Fucinus lacus, 44

შ

შავი ზღვა, 37, 74, 102

ჩ

ჩათალ-პუიუკი, 87

ხ

ხმელთაშუა ზღვა, 36
 ხმელთაშუაზღვისპირეთი, 46

ჰ

ჰადესი, 63, 66, 67, 68, 80, 98, 113,
124, 129, 138, 141
ჰესპერია, 40, 41
ჰიერაკოპოლისი, 55
ჰიერაკოპოლისი, 87

სავანთა

ბ

ადამანები, 15, 22, 23, 27, 29, 54, 58,
68, 80, 85, 86, 93, 95, 99, 106,
110, 112, 113, 117, 123, 128, 135,
137, 138, 139, 141
ადამანურად მოუზარი, 16, 18, 20,
109
ადგილსამყოფელი, 13, 37, 39, 41, 110
ადრენეროსული, 7, 13, 17, 30, 34,
110, 112
ადრენეოლითი, 74
ადრესამინათმოქმედო, 91
adsiduo cantu, 116
აედი, 13, 26, 97
ავაზა, 87
ავგურალიები, 54
ავსონები, 35, 128
ავტორი, 8, 9, 10, 14, 16, 22, 23, 28,
32, 36, 39, 40, 42, 50, 51, 53, 55,
69, 71, 79, 85, 103, 107, 108, 110,
116, 117, 123, 131, 132, 134, 135,
137, 139, 140, 142, 143, 144
აღეგორეზა, 134, 137, 143
აღეგორია, 28, 104, 133, 134, 135
ἀλληγορία, 133
აღეგორიული, 8, 9, 10, 133, 134, 135,
136, 137, 139, 140, 143, 144
აღეგქსანდრიული ზიზლიოთიკა, 101
აღეგქსანდრიული ეპოქა, 102, 110
აღეგქსანდრიული პოეზია, 110
Allium, 28
Amanita muscaria, 29

ამინდი, 22
ამინდის ღვთაება, 65
ამირანანნი, 92
ἀμφιμέμικελν, 19
ანდროგინი, 21, 45, 99
ანდროგინული, 21, 49, 99
ანთოლოგია, 32
ანთროპონიმი, 49
ანთროპო-ზოომორფული, 87, 107
ანტაგონისტი, 29
ანტიფოტი, 27, 29, 30, 143
ანტიულტურა, 63
ანტიური, 8, 9, 12, 14, 15, 22, 30,
31, 35, 36, 37, 42, 49, 58, 63, 71,
79, 125, 133
ანტიკურომა, 8, 10, 21, 28, 31, 45,
46, 51, 54, 144
ანტირივილიზანია, 63
ანძა, 65, 110
აპოტროპული, 29
არამბეროსული, 14, 29, 56, 111
არაეოლიური დიალექტი, 95
არასტუმართმოყვარეობა, 66
არგო, 104
არგონავტები, 11, 13, 14, 40, 46, 101,
102, 103, 104, 108
„არგონავტიკა“, 11, 13, 16, 22, 40,
42, 59, 82, 101, 102, 103, 104,
106, 107, 108, 109, 110, 111, 112,
115, 118, 124
არქაული, 15, 23, 24, 26, 53, 59, 72,
80, 89, 97, 100, 105
არქეოლოგიური, 31, 76, 100, 120
არქეტიპი, 49, 59, 60, 99
არქეტიპული, 62, 76
არჩვი, 92
ასექსუალური, 88
asterias, 51
ასტრალიზანია, 61, 91, 99
ასტრალური, 54
ასტროლოგიური, 31

astur, 54

ატეკური, 86, 96

ატმოსფერო, 116, 128, 130, 140, 141

ატრიბუტი, 22, 50, 59, 61, 65, 72, 91,
93, 98, 99, 100, 119, 126

ატროპინი, 29

Atropin, 29

აბნღ, 17, 18, 19, 26

აბნღεσα, 17, 18, 19, 20

აფროდიტული, 24

აქაველები, 37, 103, 120, 129

axis mundi, 65, 99, 106

ბ

ბალოხი, 8, 16, 22, 25, 26, 45, 56, 63,
66, 81, 97, 107, 126, 127, 130, 131

ბაღა, 56

ბედი, 48, 124

ბეღ-იღბალი, 52

ბეღის „შეკრა“, 52

ბეღისმწერალი, 52, 59, 61

ბეღისწერა, 73

ბეღკრული, 52

ბეღშეკრული, 52

ბერძენი, 8, 11, 13, 14, 22, 23, 25, 27,
37, 44, 45, 57, 63, 66, 67, 71, 79,
81, 84, 86, 89, 91, 100, 112, 116,
117, 121, 122, 138

ბერძნული, 9, 13, 14, 15, 17, 18, 21,
23, 24, 26, 28, 30, 32, 33, 36, 43,
44, 45, 46, 51, 52, 53, 57, 81, 84,
96, 100, 101, 105, 109, 119, 121,
128, 131, 144

ბერძნულენოვანი, 45

ბერძნულ-რომაული, 10, 12, 30, 46,
61, 99, 125

ბეშაში, 28

ბეჭვა, 64, 112, 114, 126

ბიგა, 119

ბნელი წლები, 14

ბორჯღაღო, 93

ბოროტი, 22, 24, 27, 77, 82, 86, 94,
143

ბოტანიკა, 27

ბოტანიკური, 28, 30, 42, 56

ბრძარე, 18

ბრინჯაოს ხანა, 65, 89

ბურვაკები, 82

ბ

გადასახლება, 37, 40, 42, 46

გადასახლებული, 42

გადმოცემა, 9, 14, 22, 45, 53, 57, 79,
122

γαλλοι, 87, 88

გამოსახლება, 43, 59, 65, 74, 78, 81,
85, 86, 87, 88, 89, 92, 97, 107,
108, 117

განუხრომა, 137

განსმენდა, 22, 82, 83, 103, 104,
105, 109

გარდასახული, 15, 80, 85, 86, 106,
110, 117, 137, 139

გარდასახვა, 23, 63, 106, 107, 108,
124, 125, 126, 127, 128, 130, 132,
135, 140, 142,

გარეული, 25, 58, 66, 74, 93, 95, 130

გატყავება, 78

გაქვავებული ფორმულა, 49

გახსნა, 49, 52, 144

გენეალოგია, 32, 33, 47, 102

გენეალოგიური, 8, 15, 100, 101, 102

გენიტალია, 77, 80, 88

გვაში, 18, 55, 67, 83, 99, 103, 105

გვიანანტიკური, 133, 134

გშირი, 13, 39, 40, 59, 62, 67, 69, 73,
75, 76, 78, 79, 80, 83, 85, 92, 94,
104, 109, 113, 124, 138, 143

ბო γόνυ, 81

გოგი, 75, 81, 82, 105

გოგი რძეშემწარა, 82

გრძნელები, 24, 25, 113, 129, 143

გრძნეული, 64, 99, 112, 134

გუთანი, 74

γυμνάσιον, 77

Ը

და, 24, 31, 37, 109, 110

-დაზადების წიგნი, 48

დაზრკოლედა, 98, 114

-დაზრუნებები, 14

დამაარსებელი, 35, 123, 134

δάμαρ, 73, 84, 99

დამხმარე, 54, 80, 98, 113

დასავლეთმედიცერანული, 14, 39, 44,

45, 46, 79, 121, 123

დასავურისებული, 75, 80

დატურა, 29, 30

Datura, 29

დაღდასმული, 76

De principiis, 133

დედამინა, 107, 129

დედოფალი, 22, 46

defixios-ს ჰაპირუსები, 127

δειμή, 16

დეითოლოგიზაცია, 16, 98

დესაკრალიზაცია, 16

δέα θείαν, 16, 115

ფინგი, 74

dives, 115

ფოფონეს ზოძი, 110

ფოფონეს მუხა, 104

ფრო, 106, 107

Ր

რეკონსტრუქციები, 55

რეკონსტრუქციები, 31, 55, 59

რეფორმა, 29

ῥεκατήβολος, 34

ῥεκεβόλος, 34

რელიგიონები, 119

რელიგიონის მისტიკა, 82

რელიგიისკური, 105, 110, 112, 133

რელიგიისკურ-რომაული, 72

ენა, 7, 17, 18, 20, 54, 55, 60, 64, 65,

72, 75, 84, 96, 109, 125, 130

-ენიდა, 112, 113, 114, 116, 117, 118,

123, 126, 128

რელიგიური, 95

რეკონსტრუქცია, 142

რეკონსტრუქციის, 143

რეკონსტრუქციები, 7, 10, 14, 15, 23, 26, 27, 51,

57, 65, 67, 68, 69, 76, 80, 89, 90,

93, 95, 97, 98, 101, 102, 103,

105, 106, 112, 114, 117, 118, 123,

127, 128, 135, 139

რეკონსტრუქციები, 16, 17, 20, 34, 45, 49, 50,

69, 99, 113, 114, 115

რეკონსტრუქციები, 16, 19, 25, 34, 50, 69, 83,

91

რეკონსტრუქციები, 12, 13, 15, 17, 22, 94

რეკონსტრუქციები, 34, 35, 36

რეკონსტრუქციები, 7, 12, 13, 17, 18, 23, 25, 30,

34, 94, 95, 110, 112, 124

რეკონსტრუქციები, 26, 61

რეკონსტრუქციები, 26, 71, 77, 117, 118, 124,

137

რეკონსტრუქციები, 54

რეკონსტრუქციები, 11, 14, 28, 33, 48, 50,

51, 52, 55, 58, 64, 76, 93, 95,

100, 117, 119, 121, 133, 141

Etimologicum Gudianum, 51

Etimologicum Magnum, 51

რეკონსტრუქციები, 40, 104, 119, 120

რეკონსტრუქციები, 79, 122

რეკონსტრუქციები, 44, 46, 86

რეკონსტრუქციები ურუნები, 86

Յ

Կաթ, 57, 58, 59

Կաթის ցომი, 83

Կარանტი, 48, 62, 86, 93, 94, 97, 98,

103

Կარանტი-հայկական-հայկական-հայկական, 93

Կարանტი, 81, 83, 99

ველური, 57, 122, 139

ვენენა, 113

ვერძი, 79

ველვა, 80

8

ზესკნელი, 66, 92

ზეუა, 54, 61, 83, 91, 92, 99, 119

ზეურული, 33

ზეურული მქაჯი, 73, 99

ზურგქარი, 112, 113, 129

ზღაპარი, 10, 48, 92

07

თავთავი, 80

თამაშობნები, 124, 125

თანამგზავრები, 13, 21, 25, 47, 73,
90, 113, 117, 129, 130, 140, 141,
142, 147, 148

თასი, 55, 82, 86, 141

თაფლი, 53, 72

თაყვანიხემა, 42, 43, 51

θεά, 20, 21, 109

θέλειν, 25, 26, 77, 107, 108

θεός, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 99

თეოგონია, 11

თეონიში, 50

თესმოფორიები, 87

თითისქარი, 49, 70, 71, 104, 119, 126

თოხი, 80

თქმულემა, 13, 14, 15, 27, 30, 36, 46,
67, 78, 98, 101, 102, 103, 110,
111, 122, 123, 124, 125, 130, 131,
132

თხეში, 98, 99

0

ოთიფალიკური, 65, 71

იკონოგრაფია, 15, 100

იკონოგრაფიული, 88, 89, 97, 110,
121

„ილიადა“, 14, 18, 20, 68, 113, 120,
123

ილუსტრაცია, 65, 85, 86, 107, 116

იმპოტენია, 69, 70, 71

inaccessos, 116

ინვრეფიენტი, 29, 30

ინვარიანტული სქემა, 7, 62

ინიერანტი, 82

ინიერანია, 85

ინტერაქტიულობა, 62

ინტერპრეტაცია, 10, 24, 36, 48, 51,
59, 62, 75, 79, 83, 86, 94, 95, 100,
104, 106, 115, 118, 119, 133, 134,
135, 136, 138, 139, 142, 143, 144

იონიური ნატურფილოსოფია, 133

ირემი, 71, 68, 88, 89, 90, 91, 92, 93,
94, 95, 97, 98, 99

ირემი ოქროსრქოსანი, 92

იტალიკური, 36, 44, 45, 122, 128, 132

იტალიკური, 54

0

კაიეტას სადგური, 112

καπροδάγος, 83

კასტრაცია, 71, 88

კასტრირებული, 72

კახა, 135

კაყი, 41, 83, 92, 107

კაყრუამია, 63

კადარი, 112

კეთილხმოვანი, 19, 39

კერია, 70, 98, 110

κερκίς, 51, 55, 64, 114

კერძი, 56, 58

კვადრიგა, 119

კვამლი, 89, 90

კვანძი, 52

კვერთხი, 22, 25, 57, 59, 81, 118, 127,
130

კვერთხი ჰერმესის, 50

კვერი, 92, 105

- კვირისტავი, 59
 კიბე, 92
 კინიკოსები, 139
 Κίρκαια ρίζα, 46
 კირქეს აშაფვი, 67, 112, 137, 138
 კირქეს ეპიზოდო, 117, 123, 136, 139
 კირქეს მითი, 50, 62, 69, 108, 132, 134, 135, 136, 138, 140, 141, 143, 144
 კირქეს მხლენძოები, 106, 108
 კირქეს წიკლის თქმულებები, 121
 კირქეს წრის თქმულებები, 121
 კირკიჭა, 55, 56, 58
 კირკიჭი, 55, 56, 58
 κίρκως, 45, 50, 51, 53, 54, 55, 60, 61, 99, 122, 138
 კლასიკური, 23, 24, 54, 66, 72, 97, 124, 138
 კოდალა, 22, 122, 128, 130
 კოლონისტები, 44
 კოლხური, 8, 31, 39, 46, 87, 101
 კომენტარები, 7, 10, 12, 134, 143, 144
 კონფუზია, 26
 კონცენტრული წრე, 93
 კორელატი, 53, 80, 122
 კორკოტა, 56
 კორკოტი, 56, 58
 კორკოტინა, 56, 58
 კოსმიური, 49, 63, 65, 66, 87, 99, 106
 კოსმოლოგიური, 66
 კოსმოლოგიურობა, 80
 კოშკი, 92
 „კრატელოსი“, 51, 144
 კრეტა, 46, 81
 კრეტული, 46
 კრიალი, 26, 58, 59, 60
 კრიკინა, 59
 კრიძანჭული, 58
 კრინი, 58
 კრინვა, 58
 კრიტიკული-ანალიტიკური, 16
 კრიკნვა, 59
 კრული, 52, 58
 კრულვა, 52
 ΚΥΚΕΨ, 30
 კულტი, 15, 28, 42, 43, 45, 49, 50, 56, 72, 74, 87, 89, 93, 95, 98, 99, 120, 128
 კულტივირებული სახეობა, 57
 კულტმსახურება, 15, 42, 72, 82, 86, 98, 100
 კულტურა, 8, 23, 46, 65, 74, 80, 100
 კუნძული, 25, 34, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 52, 57, 63, 64, 66, 67, 77, 89, 90, 91, 92, 93, 97, 99, 102, 103, 104, 105, 106, 109, 110, 112, 123, 124, 126, 134, 140
 κύκλος, 50
ლ
 ლათინური, 64, 125
 ლათინურენოვანი, 44, 144
 ლარნაკუნერა, 108
 ლატინი, 34, 41
 ლამქრობა არგონავტების, 8, 10, 101, 102, 107, 110
 ლეგენდა, 36, 54, 124, 132
 ლეკითოსი შავფიგურული, 86
 ლეოპარდი, 87, 88
 ლემბოზა, 61, 77, 78, 99
 ლიკვიდური ზეგარები, 96
 ლიმინალოური, 66
 ლინგვისტურ-კონტექსტური ანალიზი, 90, 100
 ლიტერატურა, 10, 11, 12, 22, 30, 37, 42, 55, 58, 63, 98, 100, 102, 104, 112, 138
 ლიტვური, 97
 ლოგინი, 65
 ლოგოსი, 138, 143

ლოკალიზაცია, 10, 37, 42, 63, 103,
104, 118

ლომი, 15, 85, 87, 88, 93, 95, 112,
116, 117, 122, 139, 141

ლომკარა, 88, 89

λόγος, 138

ludi circenses, 44, 119

ლუნარული, 33, 119

lupus Martius, 122

ლუსტრაცია, 122

lustratia, 122

მ

მაგია, 23, 24, 26, 27, 33, 82, 83, 128,
130, 132

მაგური, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27,
30, 52, 59, 61, 63, 66, 81, 95, 96,
106, 107, 117, 121, 126, 127, 129,
130, 131, 132

მაგური ფორმულა, 129, 132

მაგური წრე, 52, 61, 99, 117

მათრახი, 59

მაღამო, 27

Malva, 56

მამაკარი, 8, 21, 64, 65, 70, 72, 73, 75,
77, 78, 80, 81, 87, 99, 125, 143

მამაკარობა, 773, 76

მამაკარული, 63, 64, 70, 71, 73, 76, 77

მამიდა, 8, 110

მამრი, 20, 54, 74, 84

მამრობითი, 20, 54

მამრობითობა, 21

მამრული, 75

მარგინალური, 66

მარმარილო, 43

მარსები, 44, 79

მარსის მუხა, 79

მარსის წრე, 128

მარშრუტი, 38, 101, 103, 124

მზრძანებელი, 16

მგელი, 15, 61, 85, 93, 95, 99, 112,
117, 122, 122, 123, 141

მდედრი, 20, 54, 64, 74, 84, 143

მდედრობითი, 20, 21, 53, 61, 99

მდედრობითობა, 21

მდედრული, 73, 75, 80

მფინარე, 54, 68

მეგარონი, 64, 115

მეგზურები, 85, 87, 128, 130

მედიტერანული, 45

მემფისური წარწერა, 95

mens, 135

მენტორი, 18

მეტამორფოზა, 85, 93

მეტამორფოზები, 124, 125, 126, 129

მეტა-ტექსტი, 7

მეტაფორა, 50, 76

მეტემფსიქოზი, 141, 144

მეტაჰელენა, 7, 26, 67, 130, 138

მეტაჰელი სახელი, 33, 48, 49

მეუფე, 16, 84, 91

მეფე, 32, 35, 41, 128, 129

მესხიერება, 27, 29

მეძავი, 73, 99

მზე, 24, 31, 34, 40, 43, 50, 59, 69,
83, 90, 91, 93, 108, 114, 116, 119,
120, 123, 129, 138

მთვარე, 33, 34, 50, 54, 59, 60, 61,
69, 70, 83, 91, 93, 99, 129

მიგრაციები, 11, 37, 46, 100

მითი, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 19,
22, 23, 26, 36, 43, 46, 48, 58, 60,
61, 62, 63, 65, 67, 68, 71, 72, 73,
74, 75, 76, 77, 78, 80, 81, 83, 84,
85, 86, 88, 90, 97, 98, 99, 100,
102, 107, 108, 110, 111, 118, 123,
130, 131, 132, 133, 134, 135, 136,
137, 139, 140, 141, 142, 144

მითი „კრისტალიზებული“, 98

მითოური, 28, 31, 37, 72, 97, 121

მითოგრაფოსი, 41, 136, 137

- მითოლოგია ანატოლიური, 9
 მითოლოგია, 8, 9, 13, 46, 49, 128, 131, 132
 მითოლოგიური, 13, 14, 30, 33, 36, 40, 53, 63, 69, 80, 91, 94, 101, 113, 123, 128, 138, 142
 მითოპოეტური, 16, 53, 111
 მითორიტუალური, 78, 81, 85, 105
 მითოსური, 7, 9, 10, 11, 15, 16, 33, 48, 49, 50, 58, 59, 62, 63, 64, 66, 71, 72, 83, 86, 89, 91, 92, 93, 102, 106, 111, 113, 121, 132, 135, 136
 მიკენური, 14, 31, 88, 89, 100
 მიკროკოსმოსი, 93
 მიმართულებად საათის ისრის საწინააღმდეგოდ, 124, 125
 მიმლეობა, 57
 მინოსური, 46
 მირინე, 18
 მიწველებული, 56, 66, 68, 75, 83, 92, 93, 120
 მინა, 16, 18, 30, 58, 63, 72, 74, 75, 82, 83, 88, 105, 112
 მინათმოქმედება, 93
 მინისქვეშეთი, 54, 66, 68, 82, 91, 112, 113
 მნათობი, 22, 33, 58, 61, 70, 73
 მოახლე, 126
 მოდელი, 7, 64, 73, 78, 85, 120
 მოლი, 11, 18, 28, 29, 56, 93, 95, 143
 მომწესხავი, 19, 20, 22, 25, 26, 58, 70
 მომწამლავე ნვენები, 130
 მომხიბვლელი, 8, 98, 127
 მონადირე, 67, 72, 80, 86, 88, 91, 129, 130
 მონათხრობი მონათხრობში, 127
 მონუსხვა, 25, 26
 მონუსხული, 77, 112, 117
 monstra, 113
 Morio, 58
 μόρον, 58
 Morus nigra, 58
 მოტივანია, 7, 22
 მოტივი, 8, 27, 36, 42, 52, 71, 77, 78, 86, 87, 92, 98, 128, 131, 137
 მოტივირებული, 13, 23, 108
 მრავალბადახოსანი, 16, 30, 45
 მრავალგონიერი ოდისეესი, 85
 მრავალი გზის მქონე ოდისეესი, 85
 მრავალი ხრიკის მქონე ოდისეესი, 85
 მსოფლალქმა, 16, 53, 65
 მსხვერპლი, 72, 73, 78, 82, 86, 88, 99, 104, 108, 113, 116, 117, 122, 135, 139
 მსხვერპლშენიერვა, 82, 83, 119
 მტარებელი, 55, 61, 88, 106
 Muskarin, 29
 მუხა, 104
 მუხლი, 75, 76
 მუხნარი, 52, 90
 მშვილდ-ისარი არტემისის, 50
 მჩხიბავი, 16, 25, 97
 მტენარე, 16, 28, 29, 31, 42, 50, 56, 58
 „მტენარეთა ისტორია“, 28
 მწველები, 86
 მწერალი, 8, 11, 14, 127
 მხატვრული სახე, 10, 110, 111
 მხედრები, 87
 მხეერი, 19, 22, 25, 27, 64, 85, 117, 142
 მხლებლები, 86, 87, 103, 128, 129, 130
 მაღს, 55, 56, 97
 μαλυσιαι, 28
 მ
 ნადირთ ჰატრონი, 99, 124
 ნადრობა, 128
 Nanactal, 29
 ნათლისღება, 49

- ნანღლიანი გმირი, 76
 ნანნავი, 92
 ნაყოფიერება, 64, 71, 72, 74, 75, 76, 81, 83, 87, 88, 91, 92, 93, 98, 99, 120, 121, 122
 ნაყოფიერი, 63
 ნეგატორი, 20, 115, 123, 124
 ნეოლოთი, 81, 89
 ნეოპლატონური, 137
 ნიაშიორი, 92
 ნივთი, 50, 80
 ნივთიერება, 29
 ნივთიერი, 50
 νόστος, 115
 (7)
 ობელისკი, 119
 ობოდა, 59, 73, 74
 „ოფისეა“, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 29, 30, 31, 37, 39, 51, 53, 62, 63, 64, 66, 67, 69, 76, 80, 84, 93, 97, 98, 101, 102, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 117, 123, 124, 126, 129, 135, 139, 140
 ὄλμος, 44
 ოკულტიზმი, 31
 ოკულტური, 31
 ოლიმპიური, 119
 ონომასტიკა, 49, 50
 ონომასტიკური ატრიბუტი, 50
 ონომასტიკო-პოეტური, 53
 ὄπια, 18
 Opium Poppy, 30
 ოპოზიხია, 61, 62, 69, 80, 116
 ორივეტოს სარკოფაგი, 86
 ორნთოგონია, 128
 ორნთოლოგები, 55
 ოქროს სანძისი, 78, 79, 101
 3
 პალეოლოთი, 75
 პალიგენეზია, 75
 παλιγγενεσία, 140
 პანთეონი, 46, 49
 პარალიზება, 26, 30
 περίστια, 82
 პერსონაჟი, 30, 48, 49, 69, 78, 98, 100, 101, 102, 103, 108, 114, 124, 126, 128
 πέλαρ, 94, 95, 96
 პითაგორულ-ნეოპლატონური, 140
 picus, 128
 picus Martius, 122
 პიკეტურთა ცომი, 128
 პირველადი ელემენტები, 107
 პირველნივთი, 80
 პლატონურ-პითაგორულ, 138
 პოეტი, 18, 27, 35, 85, 95, 101, 103, 108, 111, 113, 115, 116, 117, 118, 123, 125, 127, 132, 138
 პოეტური, 8, 28, 100, 117, 126, 128, 131
 პოზიტიური, 22, 108, 115, 123, 124
 პოლიფუნქციური, 49
 πολυφάρμακος, 16, 22, 25, 31
 πολύτροπος, 85
 პონტიფიკი, 43, 119
 პორტუგალიური, 54
 პოსეიდონის სამყაპი, 50
 ποτά, 27
 პოტენერა, 69, 76
 პოტენერანართმეული, 72
 πότνια, 16, 84, 91, 123
 პრავმატული, 137, 143
 პრამნეული, 30, 57
 Pramniion, 58
 παράμνειος, 57, 58
 პროვანსული, 54
 პროტომა, 88
 პროტოტიპი, 28, 37, 88, 111
 პუნქტული, 76

- 7
 7-ანი, 7, 8, 68, 81, 135, 142, 143
 რ
 რადიოკარბონული გამოკვლევა, 74
 რაქონალურ-ისტორიული, 137
 რგოლი, 53
 რეგენერაცია, 82, 88, 93
 რეგიონი, 28, 46, 56
 რეკონსტრუქცია, 7, 13, 48, 62, 98
 რემინისცენცია, 9, 72, 139, 140
 რენესანსი, 9
 reference, 48
 რეუფერია, 136, 139, 144
 რიტუალი, 56, 62, 66, 67, 68, 71, 80, 86, 88, 92, 94, 107, 120, 122
 რიტუალი შერად აღკვერის, 49
 რიტუალი მოსავლის აღების, 119
 რიტუალური, 53, 68, 72, 73, 74, 77, 85, 92, 93, 97, 98, 99, 112, 124, 125, 127
 რიტუალურიობა, 80
 რკალი, 53, 58
 როდინი, 22, 44, 59, 99
 რომაელი, 22, 32, 36, 44, 54, 79, 115, 117, 121, 122, 123, 125, 127, 132, 135, 144
 რომაული, 12, 36, 45, 72, 112, 115, 118, 119, 128, 132, 138
 რომის ნაქონალური მუზეუმი, 43
 „რომის სიძველეთმცოდნეობა“, 32, 41
 რქა, 59, 91, 92, 93
 რძე, 56
 ს
 სანუფდავი, 88, 89
 საერთოინდოევროპული, 96
 საერთოქართველური, 60, 100
 saeva dea, 117
 საზარელი, 20, 22, 59, 112, 128, 131
 საიქიო, 56, 66, 68, 75, 77, 80, 83, 92
 საკრალური, 27, 31, 50, 63, 66, 83, 106, 116
 საკრალურიობა, 80
 საკულტო, 45
 საკურთხეველი, 48, 82, 89
 სამელოვარო, 120
 სამზეო, 66, 68
 სამკურნალო, 28, 56
 სამონადირეო, 10, 72, 80
 სამსხვერპლო, 43, 81, 82, 83, 88, 105
 სამყარო, 8, 14, 24, 31, 33, 36, 37, 39, 45, 46, 50, 53, 54, 59, 61, 63, 65, 66, 69, 79, 86, 89, 92, 121, 123, 132, 137, 138, 140, 142
 სამყაროს ღერძი, 59, 66, 92
 სამყაროს რეცტრი, 59, 73
 სანსკრიტული, 96, 97
 სარეუელი, 22, 24, 76, 77, 131
 სართავი, 51, 64, 65, 113, 126
 სარმატები, 41
 სასახლე, 19, 22, 24, 37, 104, 112, 114, 115, 116
 სასიყვარულო, 69, 70, 79, 83, 113
 სასქესო ორგანო, 71, 72
 „სატირიკონი“, 68, 69, 71
 საფლავი, 45
 საფროსხე, 70, 73, 76, 79, 80, 98, 106, 112, 113, 115, 136, 144
 საქსოვი მჭეო, 51, 55, 59
 საშინელება, 90, 95, 96, 113
 საშინელი, 20, 22, 76, 94, 104, 105, 112, 127
 საშინელი ფური, 79
 საშო, 75
 საყირკო, 44, 119, 121, 123
 საყირკო თამაშობანი, 123
 საჩხენოსნო, 45, 121
 სანამლოავი, 143
 „სანისებნი“, 44
 „სანისხთა შესახებ“, 133

- საჯურისი, 72, 88
 სახელდებდა, 49, 125
 სახელი, 11, 14, 16, 26, 28, 29, 33, 34, 36, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 61, 64, 69, 74, 77, 79, 93, 99, 100, 105, 117, 119, 125, 128, 132, 136, 138, 140
 სახელი არსებითი, 54, 96
 სახელი ზედსართავი, 20, 21, 26, 49, 53, 94, 95, 96, 99, 142
 სახელი მითოლოგიური, 49
 სახელი საკუთარი, 48, 50, 52, 53
 სახლი, 67, 75
 სემანტიკა, 17, 20, 58, 77, 119, 120, 122
 სემანტიკური, 12, 19, 26, 55, 61, 67, 72, 77, 94, 96, 97, 120, 143
 სექსუალური, 65, 72, 75, 76, 124, 137
 სვიდას ლექსიკონი, 23, 27, 48
 სივრცე, 8, 57, 63, 64, 66, 68, 77, 100, 106, 108, 116
 სივრცის განხმენდა, 122
 სიზმარი, 103, 104, 105
 სიკვდილი, 68, 76, 88, 99, 120, 121, 123, 137, 140, 141
 სიმბოლიკა, 9, 71, 74, 120
 სიმბოლო, 7, 52, 65, 71, 72, 74, 87, 91, 92, 119, 142
 სიმბოლური, 75, 78, 80
 სიმღერა, 16, 19, 24, 25, 26, 51, 58, 59, 61, 64, 66, 67, 68, 77, 92, 97, 98, 99, 103, 112, 113, 114, 116, 120, 123, 125, 128, 129, 135, 140
 სირიული, 52
 სიხელი, 22, 82, 88, 104, 105
 სიუჟეტი, 7, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 80, 85, 86, 90, 97, 105, 107, 112, 123, 125, 126, 131, 132
 სიყვარული, 22, 25, 73, 117, 118, 123, 124, 125, 127, 130, 131, 132
 სიეროზი, 50, 68, 74, 86, 88, 99, 103, 120, 138, 139
 სიეროზის სე, 92
 სენელი, 66, 92
 Skopolmin, 29
 სკოთები, 41
 სკენილი, 52, 116
 სოლარული, 9, 83, 119
 სოფისტური, 133
 სპორტული ასპარეზობები, 120
 სპორტული შვიტბრები, 120
 სქესი, 21, 54, 65, 69
 სქესობრივი, 83
 სქოლიასტი, 29, 37, 40
 სქოლიონი, 32, 40, 44
 სტანდარტული, 17, 69, 93, 98
 სტოიკოსები, 133, 134
 სტოიკური, 136
 სტოიკურ-მორალური, 136
 სტრუქტურული, 7, 10, 62, 69, 121
 სტუმართმოყვარეობა, 66, 109
 სულეები, 50, 56, 66, 83, 91, 138, 140
 სულითი, 67, 92
 სუსტი ნივთი, 80
 სფერო, 8, 66, 81, 90, 92, 125, 136, 144
 სტენა, 35, 78, 85, 86, 89, 90, 93, 95, 97, 98, 103, 105, 110, 117, 126, 128, 132, 136, 140, 144
 ჭ
 ტახი, 69, 74, 75, 83, 112, 117, 122, 129, 130
 ტაძარი, 43, 44, 64
 „ტელეგონია“, 35
 ტერმინი, 17, 18, 19, 20, 25, 39, 51, 52, 56, 58, 59, 64, 72, 75, 77, 84, 95, 10, 119, 123, 133, 134, 143
 τέλαρ, 96
 τέρας, 96

ტექსტი, 7, 12, 17, 25, 27, 48, 62, 63,
64, 65, 66, 68, 69, 84, 90, 98,
100, 102, 133, 134, 136, 144

ტიპოლოგიური, 44, 73, 132

ტირენიელები, 34, 35, 39

ტომი, 37, 46

ტოპონიმი, 49

ტოქსიკოლოგიები, 29

ტრადიცია, 7, 12, 13, 14, 15, 28, 30,
33, 36, 40, 51, 52, 53, 56, 62, 83,
89, 100, 101, 110, 113, 118, 120,
122, 131, 132

ტრადიციული, 16, 27, 31, 33, 62, 84,
97, 98, 115, 121, 125, 131, 133, 143

ტრანსფორმაცია, 9, 36, 62, 85

ტრანსმისია, 62

ტრაქტატი, 9, 12, 27, 32, 133, 134, 138

ტრიუმფალური სვლა, 119

ტროას ომი, 37, 40

ტროას რეკლი, 35

ტროელი, 112, 113, 116, 125

τρῦγῶν, 35

ტყავი, 77, 78, 79, 84, 95, 97, 99

უ

უკვდავი, 16, 18, 45, 126, 140

უნგრელები, 54

ურჩხული, 22, 95, 96, 131

უსქესო, 106

უღვიბო სითხე, 105

ფ

Falco tinnunculus, 55

falco, 54

ფალოსი, 71, 72, 76, 80

ფარმაკონი, 26, 27, 29, 31

ფარმაცევტიკული, 31

-ფარნავაზის სიზმარი", 92

φάλαξ, 54

φάρμακον ἄλλο, 27

φάρμακον οὐλόγιον, 25

φάρμακον, 26, 27, 30, 117, 143

ფეკთა, 117

ფილა, 43, 87

ფორმულა გაქვავებული, 46

ფორმულა-ეპითეტი, 17, 64

ფრაგმენტი, 37, 43, 74

ფრაგმენტული, 13, 14, 112, 118

ფრიგიელი, 89

ფრინველი, 51, 52, 53, 54, 55, 58,

60, 61, 87, 128

ფსიქოთერაპევტები, 130

ფსიქოპოპოსი, 83

ფურიონები, 87, 90

ქ

ქალი, 8, 21, 22, 24, 30, 39, 41, 51,
53, 63, 64, 65, 69, 70, 72, 75, 78,
81, 82, 87, 89, 96, 97, 98, 107,
143

ქალკისი, 18

ქალ-პერსონაჟი, 49

ქალღვთაება, 49, 52, 73, 82, 88, 99

ქალღმერთი, 8, 15, 16, 18, 19, 20,
21, 26, 27, 33, 37, 42, 43, 44, 45,
49, 50, 51, 52, 57, 59, 61, 64, 66,
67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 76,
77, 78, 79, 81, 83, 84, 85, 86, 87,
88, 89, 90, 91, 97, 98, 99, 100,
102, 104, 106, 108, 109, 110,
112, 113, 114, 116, 117, 123, 124,
126, 127, 129, 130, 131, 136, 144

ქალური, 20, 83, 91

ქალჩიტა, 77, 98, 99

ქალწული, 84, 109, 131

ქანდაკება, 43, 74, 87

ქართველური, 12, 14, 31, 46, 51, 100

ქართველურ-ეკრუსკული, 100

ქართული 10, 11, 46, 52; 55, 56, 58,

59, 60, 72, 76, 92, 102

ქართულ-ბერძნული, 58

ქართულ-ზანური, 59, 60

ქერელი, 56

ქერი, 30, 56, 57, 66

- *գճրար, 96
ქვესკნელი, 66, 92
ქვენარმავალი, 22, 129
ქორისებრი, 52, 55
ქსანთოსი, 18
ქსოვა, 64, 65, 74, 126, 129, 144
Questiones, 134
ქურუში, 16, 25, 72, 82, 88, 110, 111
- Ը
- ღვთაება*, 9, 10, 15, 18, 20, 21, 33, 34, 36, 45, 49, 50, 53, 54, 59, 61, 64, 65, 73, 74, 77, 82, 91, 92, 94, 99, 122, 123, 131, 133
ღვთაებრივი, 16, 18, 21, 23, 24, 27, 33, 45, 69, 79, 81, 94, 97, 109, 113, 115
ღვთისმსახურება, 45
ღვინო, 30, 56, 57, 58, 66, 67, 104
ღმერთი, 103, 104, 109, 111, 113, 115, 122, 129
-ღმერთთა ճշնեմისათვის, 32
ღმუილი, 19, 22, 112
ღორեմადქրչული, 25, 66, 68, 80, 84, 125, 136
ღორი, 15, 23, 27, 57, 58, 63, 68, 74, 75, 76, 77, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 93, 95, 99, 117, 125, 127, 130, 136, 142
ღორისმჟამელი, 83
- Կ
- კველოსათვის სანუკვარი արგო*, 103
კველი, 23, 27, 30, 57, 66
- Թ
- Թამანი*, 24, 130
Թევარდენი, 51, 52, 53, 54, 55, 61, 77, 99, 122
Թეպრა, 59
Թելոդჯა, 22, 81, 105, 121, 129, 130, 131, 132
- Թեպրոնინება*, 48
Թეթամანდი, 22, 27, 57, 61, 76, 81, 118, 136
Թველი, 87
Թთამომავლები, 15, 31, 34, 36, 39, 46, 79, 113
Թიბი, 92
Թუაპლატონური, 137
Թუასკნელი, 66
Թხამასոკო, 29
Թხამი, 26, 27, 29, 30, 35, 41, 127, 130, 144
- Բ
- Բაკეցილი ճրք*, 120
Բիգոպურա, 56
- Շ
- Շեմերի*, 59, 63, 66, 73, 87, 92, 93
ՇիვილიՖարია, 8
ՇիვილიՖեմული, 64, 86
Շիკլի, 8, 13, 15, 30, 46, 89, 102, 111
Շիկլური, 50, 51
circinatio, 123
circino, 123
circumactio, 122
circus, 44, 45, 52, 119, 123, 124
Circus Maximus, 119
յիրკի, 44, 45, 119, 121, 123
յիս տալի, 119
յնոմիերება, 18, 25, 27, 29, 92, 135
յոդնա, 16, 26, 27, 31, 45, 66, 71, 128, 140
Consualia, 119
յեբարի, 67, 68, 120
յեբնի, 44, 92, 118, 119, 120, 121, 122
յեբնիս լոորնո, 121
յեբարի, 15, 30, 66, 75, 80, 88, 92
յեხოველი, 8, 15, 19, 21, 22, 24, 29, 50, 53, 58, 59, 65, 66, 68, 74, 75,

79, 80, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 89,
90, 91, 92, 94, 95, 97, 98, 106,
107, 108, 110, 113, 117, 127, 128,
130, 137, 139, 141, 142, 144

ჭ

წამალი, 26, 27, 30, 41, 45, 84, 142,
143

წამლითიჩხინავი, 24

წარმართული, 8, 49

წარმოფენა, 21, 26, 30, 33, 45, 49,
63, 78, 82, 83, 91, 92, 93, 94, 99,
117, 122, 133, 138, 140

წარმოშავლოზა, 15, 27, 31, 32, 33, 36,
46, 50, 51, 52, 53, 95, 106, 107,
121

წარწერა, 43

წითური, 55

წინაბერძნული, 31, 37, 46, 81, 96

წინაპრები, 15, 31, 65, 93

წყაპლა, 59, 127

წმინდა წხოველი, 54, 122

წმინდა ფრინველი, 51, 126

წრე, 24, 52, 53, 60, 61, 93, 120, 121,
123, 138

წრებრუნვა, 50, 51, 119, 123, 138, 141

წრეზე რბოლა, 44

წრიული, 50, 60, 61, 63, 64, 99, 119,
120, 122, 124, 137, 140

წყალი, 16, 27, 33, 48, 49, 52, 56, 66,
129, 131, 134

წყარო, 8, 11, 13, 36, 43, 44, 45, 46,
53, 59, 68, 79, 101, 108, 110,
120, 121, 122, 140, 144

წყევლა, 52

ხ

ხართუთა შავი, 58

ხარი, 15, 75, 80, 86, 87, 88, 107, 122

ხარირეში, 87

ხე, 92

ხეტილი ოდისევისი, 8, 10, 14, 30,
31, 35, 37, 40, 46, 80, 101, 102,
107, 111, 123

ხოონური, 33, 81, 122

ხმა, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 25, 26, 45,
58, 59, 60, 64, 70, 77, 81, 113,
116

ხმალომართული, 80

ხმალი, 76, 80

ხომალდი, 37, 89, 103, 104, 137

ΧΟΙΡΟΣ, 75

ΧΡΙΣΤΟΝ, 27

ძ

ძველბერძნული, 20, 25, 75, 96, 132,
143

ძველბულგარული, 97

ძიძა, 112

ძლიერი ნივთი, 80

ძმისმკვლეელი, 36

ძრწოლისმომგვრელი, 16, 19, 20,
22, 45

ჯ

ჯადონლახი, 25, 26, 44, 57, 84, 99,
106, 121, 125, 130, 131

ჯადოქარი, 8, 9, 16, 22, 23, 24, 25,
27, 30, 44, 46, 51, 61, 66, 79, 81,
86, 96, 97, 99, 104, 105, 109,
106, 112, 124, 128, 129, 131, 139,
140

ჯადოსნობა, 23, 33, 58, 70, 97

ჯადოსნური, 19, 22, 24, 81, 96, 97,
118, 126, 127, 131

ჯადოქრობა, 23, 24, 25, 26, 29, 46,
66, 70, 85, 108, 118, 126, 132,
142, 143

ჯადონამალი, 104

ჯარა, 64, 65

ჯარაჭარი, 61

ჯვარი, 93

ჯიხვი, 92

ჰ

ჰალუცინოგენი, 130

ჰარმალა, 28

ἡπειρόμασος, 45

ჰერმეზი, 71

ჰერმენევტიკული, 10, 133

ἥσυχαι, 65

ἥσυχος, 64, 65

ჰესპერიელთა, 104

ჰეტერა, 135, 137, 142

ჰიზრიდული არსებები, 106, 107

ჰიეროფანტი, 82

ჰიპნოზი, 29

ჰიპნოტიკური, 29

ჰიპოსტასი, 91, 99

ჰიპოსტასი ზოომორფული, 94, 97

ῥήσας, 76

ჰომეოპათიური, 127

ἡπείρομα, 134

Hyosciamin, 29

გამომცემლობის რედაქტორი რ. ჯიშკარიანი
ცეკრედაქტორი თ. ფირცხელანი
კორექტორი რ. მოლოდინი
ხელმოწერილია დასაბეჭდად 15.07.02
საბეჭდი ქაღალდი 60X84 1/16
პირ. ნაბეჭდი თაბახი 12,75
სააღრ.-საგამომცემლო თაბახი 12,07
შეკვეთა №39 ცირაჟი 200
ფასი სახელოშეკრულებო

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა,
380028, თბილისი, ი.ჭავჭავაძის გამზ., 14.

გამომცემლობა „უნივერსალი“,
380028, თბილისი, ი.ჭავჭავაძის გამზ., 1.

კომპიუტერული უზრუნველყოფისათვის
ავტორი მადლობას უხდის ნინო ვაჩეიშვილს.

